



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



# PÅ REJSE

MORTEN ESKESEN



# PÅ REJSE

MINDER OG OPLEVELSER



KOLDING

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI

1904

**D**ENNE Bog er ingen Dagbog, ikke en Gang en Årbog. Med Tidsfølgen tages det ikke så nøje, mere med Oplevelsernes Slægtskab.

Ofte er der i Fræmgangsmåden nogen Lighed med Høstfolkenes, når de „henter Skåret“. Mit Arbejde med Bøgerne har i det hele taget megen Lighed med Høstfolkenes. De indhøster Markens Afgrøde. Om den er rig eller fattig, er ikke ene deres Skyld. Nogen Skyld kan de have, når de ikke tilstrækkelig gider bukke sig og samle den ind, eller når der høstes i Utide, så Kærnen enten ikke får Tid til at modnes eller bliver overmoden og spildes ved Indhøstningen.

Hvordan det nu end har sig med dette, så vil jeg ønske, at Læseren og Læserinden må få ud af det alt det deri, som er til Livets Næring og Nødtørft samt til ny Afgrøde for Efterslægten.

Ludvig Müller kaldte det dansk Skik: at fortælle, hvad man véd; men tysk Skik: at fortælle, hvad man tænker om det. For mig ligger det at fortælle efter Evne, hvad jeg véd, og lade Læserne eller Tilhørerne have deres egne Tanker, hvilket, jeg mener, gavner og glæder dem mest.

KOLDING, den 6. Oktober 1904.

MORTEN ESKESEN.



## PÅ KONGENS TOG.

*ÅD Kvæld det lakker, og Dagen hælder;  
men, lovet være al Godheds Gud!  
til yngre Slægter hans Lys udvælder  
og slukkes aldrig som Stjærneskud.  
Det ses med Livsmod i Slægters Gry,  
hans Miskundhed er hver Morgen ny.*

*Det synes vel, som de Solen slukker,  
de vilde Vover på Tidens Hav;  
med Atterdag den igen opdukker  
og leger over den åbne Grav.  
Og i Guds Rige hans Miskundhed  
er Soles Sol, som går aldrig ned.*

*På Tidens Hav falder Lys og Skygge,  
og stolte Snekker til Grunde går  
af dem, man mener dog Mestre bygger,  
mens Lejesvende dem Lykke`spår.  
Men Snekken véd jeg, som Målet når  
og ingen Sinde til Grunde går.*

*Selv Tømmermanden er Snekkens Fører  
med sikker Hånd og med Soleblik.  
Vi ret ham svarer, som ret vi hører  
hans Røst, som den Gang om Bord vi gik,  
og for at holde os ret i Spor  
han deler med os sit Fadervor.*

*Og han er Kongen i Sandheds Rige,  
hvor Løgn og Leflen er ude lukt  
i Mørket, som må for Lyset vige  
didhen, hvor Lyset er evig slukt.  
Mod Vind og Vove vi sejrer dog,  
hvor vi er ude på Kongens Tog.*

\_\_\_\_\_

## 1.

**K**ong Frederik den sjette er død! Længe leve  
Kong Kristjan den ottende!“

Det var Udraabet af den afdøde „enevældige“ Konges ypperste Embedsmand Poul Kristjan Stemann op ad Dagen den 3. Desember 1839. Men det tog Tid, inden vi vidste det i alle Hytter og Kroge af „Kongens Riger og Lande“, og inden Sørgeklokkerne gik og lød allevegne i de korte Dage, medens Lygternes matte Skin ved Aftenstid skimtedes fra Kirketårnenes Glamhuller.

Mange var Lovtalerne, der nu lød over den henvovede Konge, selv i sådanne Huse, hvor man havde klaget sig over meget, man ikke fandt at være, som det burde. Hjemme i Vardesyssel havde der ytret sig megen Harme over det Skolevæsen, der var bleven os pånødt ved Skoleloven af 29. Juli 1814. Men derom var der nu ikke mere Tale. „Landet“ havde mistet sin Fader og Bonden og den Fattige sin bedste Ven og Værge.

Mange var Rygterne, der bredte sig om den ny Konge, Hvem var han? Og hvad vilde han? Jeg gik til Præ-



sten den Vinter, og det var af Præstens Mund vi „Præstebørn“ først hørte Sørgebudskabet om den gamle Konges Død; men om den ny Konge sagde han os ikke et Ord, og „Rygtet haver saa vid en Mund og tusinde Skadetunger“, det er, som Engelskmanden siger, „Folkets ofte stinkende og usunde Åndedræt“, og vi hørte disse Rygter med blandede Følelser og Anelser.

Aldrig havde vi før hørt om en Prins, der hed Kristjan Frederik, end mindre om, hvem hans Fader og Moder var, eller, hvordan han var i Slægt med den gamle Konge. Snart hørte vi i Kirkebønnen, at Kongen nu hed Kristjan den ottende, at Dronningen hed Karoline Amalie, at Kronprinsen hed Frederik Karl Kristjan og Arveprinsen Frederik Ferdinand.

Min Farfader, gamle Morten Rovst, som var født 1772, det År og i de Dage, da det gik galt med Struensee, var den klogeste af os. Han kunde sige os, at Kronprinsen var Kongens Søn, Arveprinsen Kongens Broder og hans Ægtefælle, Kronprinsesse Karoline, den gamle Konges ældste Datter. Hendes yngre Søster Vilhelmine Marie havde, sagde han, været gift med Kronprinsen; men med dem var det ikke gået, som det burde, tilføjede den gamle, idet han skammede sig på deres Vegne.

Efterhånden fik vi dog også noget, vi kunde være glade ved, at vide om den ny Konge og hans Dronning. Om den gamle Dronning Maria mente Farfader, at hun selv havde opammet sine Børn ved Brystet og selv sunget til sin lille Karoline:

„Sov min lille Pige  
ved din Moders Bryst.  
Faders egen Pige,  
Moders Håb og Trøst.

Under dette Hjærte  
jeg har båret dig,  
og med denne Smærte  
jeg opammer dig.“

Men om det ny Kongepar hed det sig snart, at det var det smukkeste Ægtepar, der nogen Sinde havde siddet på Danmarks Trone, samt, at Kongen var den viseste blandt Nutidens Konger. Dette være nu, hvad det er: Kongesmiger er der jo aldrig så knap Tid på; men der blev også ymtet om, at Studenterne ikke kunde lide Kongen og krævede af ham noget, de kaldte en „Konstitution“, som de gik og råbte op om. Dette morede Almuen sig over og mente, at der var alt for mange Studenter. De skulde hellere tage sig noget for, som kunde være til Nytte. Det var bædre end gå der ovre i København og drive om, og så sådan rotte sig sammen med Gadedrengene og gå og råbe efter Kongen.

Sådan så det den Gang ud for Landsbyfolk, selv Folk med medfødte gode Evner og god sund Dømmekraft. Hvad en „Konstitution“ var, kunde vi jo ikke vide, om de havde kaldt det en „Fiddelomging“ havde vi været lige kloge. I Hjemmet tænkte vi over, hvad vi der hørte og tog os for, og der gik Talen på Varde-syssels Jydsk. I Skolen, hvor vi var nødt til at komme,

hvis ikke vore Forældre skulde straffes som Lovbrydere, var vi nødt til at lære på Ramse Luthers „lille Katekismus“ med sine fem Parter, således, som efter Luthers Mening „en Husbonde på det enfoldigste skulde foreholde sit *Tyende* det“. Og der skulde vi endvidere lære på Ramse Balles Lærebog, som gav Penge i „Seminariefonden“, og Birchs Bibelhistorie, hvis vi vilde undgå at blive skældt ud, pryglet, sat i Skammekrogen eller holdes borte fra Legepladsen og den friske Luft. Men fri og sund Tænkning var just ikke noget, Børnene opøvedes med i disse Skoler; selv ikke i Regnetimerne, hvor det dog tog sig ud, som Børnene, en, to, tre! blev store Regnemestre. Hvor der ikke var noget ved Hjemmene at gøre, måtte Børnene med Nødvendighed under en sådan Skolegang blive dummere og dummere, et Bytte for allehånde lave Drifter.

I mit Hjem havde det stået således til, at jeg med Sandhed har kunnet skrive:

„Som Skik de vår fræ gammel Daw’,  
 sjæll lær mi Fåhr hans Søn å staw’  
 o sinn å løhs o rejn o skryw’;  
 men åller læhr han wos å lyw’.“

Min Fader og Moder var begge født i Året 1802, og den franske Verdensstrøm og Bølgegang havde ikke været uden Indflydelse på dem. At det, der er råddent og vissent, rives bort af en sådan Strøm, sker der ingen Skade ved; men det kan jo, som vi ved, også

til en Tid gå ud over den gode Grund og den gode Sæd, som der er Liv og Spirekraft i. Ved sådant kan der imidlertid ske en Omflytning, som kan se slemt nok ud i Øjeblikket, men som siden kan vise sig netop at have havt Held i Følge. Jeg skal ikke her tale vidt og bredt om dette, min egen Livsførelse og endnu tydeligere mange andres vidner noksom derom.

Inden der endnu var gået et År, siden Kristjan den ottende kom på Tronen, var jeg Skolemester på den af Bønder delte Herregård, Østergård, hjemme i mit Fødesogn Lyne, og der var jeg, da Kristjan den ottende var bleven klar over, at det var frugtbare Tanker, Grundtvig havde om „Skolen for Livet“. Ja han havde vel egentlig alt i Åringer været klar over dette, og pønset på, hvorledes han bedst kunde få dem sat i Værk; men nu tog han fat.

Frederik den sjette havde kaldet *Ludvig Christjan Müller* til Præst i Ribe, og de 4—5 År, han der havde været residerende Kapellan ved Domkirken og Sognepræst i Sem, havde ikke været ufrugtbare År, hverken for ham selv eller for Byens og Omegnens Folk, derom kunde, blandt mange flere, Mænd som *Kristen Kold* og *Jens Lassen Knudsen* tale med, såvelsom hans jævnaldrende Præstevener *N. L. Feilberg* og *L. C. Hagen*, som da var Præster i Nabolaget (V. Vedsted og Mjolen) ikke at tale om *Andreas Leth*, der måske er den aller-mest taknemlige af alle, der kan kalde sig en af hans Fostersønner.

Grundtvig ventede sig store Ting af Müller med de

ualmindelige rige Evner. Som Præst havde han nok sine Jævnninger i den grundtvigske Vennekreds, skønt han visselig var af den rigtige Slags, der selv tror, hvad de siger, og kommer ikke for at herske men for at tjene. Men alt Skaberi var ham så modbydeligt, at han kunde være som ude af sig selv, hvor han mødte sligt og kunde da i sin Harmelad let gå videre, end vel



Ludvig Chr. Müller.

var, og derved svække sin Indflydelse ved at volde sig selv ilde Omtale og tillige jage Mennesker fra sig, han dog gjerne vilde være til Tjeneste.

Ham havde Kong Kristian udset til at forestå Lærerskolen i Snedsted, og kaldede ham i 1842 også til at være Sognepræst for Snedsted og Nørhå.

Fire År senere i Sommeren 1846 så jeg ham første

Gang, da jeg kom til Snedsted og lod mig optage på Lærerskolen. I hans Arbejdsværelse inde i Præstegården mødtes jeg første Gang med ham i Enrum. Jeg bragte ham Hilsen fra en af hans jævnaldrende Præstevener, Sognepræsten for Ho og Oksby, *Georg Jensen*. Der ude imellem Klitterne havde jeg de to sidste Vintre været Lærer i Vejrs, og havde denne Sommer været hjemme i Præstens Hus og syslet dels med at undervise hans Børn og dels med at holde hans Have i Stand og selv ved Præstens Hjælp at

blive gjort i Stand til Optagelsen på Lærerskolen. Og allerede her havde jeg mødt en anden Luftning end den, jeg mødte, når jeg rådførte mig med de gamle Degne, der rådede mig til at sætte til Livs den ene „Grammatik“ efter den anden — Rasmussens, Høyers, Lang Nissens, og hvad de ellers hed, samt de tørre Lærebøger, den ene åndløsere og urimeligere end den anden. Disse Bøger fik jeg imidlertid ingen Brug for hverken i Ho eller i Snedsted eller nogen Sinde.

Ved mit første Møde med Ludvig Müller, mærkede jeg tydelig nok, at han godt kunde lide mig og ventede sig noget af mig; men det blev alligevel ikke nogen rosenstrøet Vej, jeg kom ind på de første Måneder. I mit Hjem havde man nu mer og mer vænnet sig til det påtvungne Skolevæsen og opgivet Hjemmeundervisningen. Fader vænnede sig til at gå ind og holde Snak med vor Nabo, mens mine yngre Sødskende omkap med Spinderokken larmede over Lærebøgerne, indtil de kunde Stykket, de havde for, så mine Sødskende kan ikke, som jeg, synge om min Faders Skolehold, og jeg måtte vel hellere sige a og mæ end vi og vos; men nu ventede og krævede man af mig, at ligesom *Jørgen Wad Tjellesen* for 6 År siden, jeg om 2 År vilde vise mig med en stor Examen, der kunde give mig Adgang til et godt Levebrød, helst et godt Degnekald.

Müller havde vundet min fulde Tillid, så jeg var lutter Øre i hans Timer, og det lønnede sig. Det voldte mig nogen Vanskelighed, at jeg sammen med

en af de fræmmeligste i ældste Klasse delte Værelse og var i Kost hos Seminarielærer *Philip Phaff*. Vi arbejdede ikke godt sammen, og det viste sig mer og mer, at vi havde hver sit Mål i Sigte. Han satte ikke Pris på Müllers Undervisning i *Oldnordisk*, fordi dette ikke kræves til Examen. Næste År delte jeg Værelse med en Skolelærersøn, som af lignende Grund ikke brød sig om Verdenshistorien. Dette var heller ikke heldigt; men ham om det. Han vidste ikke, hvad Verdenshistorie var. Skønt vi delte Værelse med hinanden, var der dog en Afgrund imellem os, så vi ikke kunde råbe hinanden op.

## 2.

Jeg sagde før, at min Fader gik ind til Naboen, mens om Vinteraftenerne Spiderokken og Ramsemøllen var i Gang; men han blev dog ikke borte længere end til lidt før Sengetid, da der skulde røgtes af og holdes Aftenbøn, og mangen en Aften kunde han da også sidde hjemme og midt under Ramseuhygge- ligheden sno Simer, lave Kotøjer af Svinehår og deslige, mens hans Fader, gamle Morten Rovst, lavede Fyrstikke („Splinde“) af Fyrreskovens Levninger, som gemtes i Mosen „fra Syndflodens Dage“, som det hed sig.

Men inden vi gik i Seng ved Ni- eller Titiden tog Fader *Kingos Salmebog*, som også brugtes i Kirken, læste Kingos Aftensuk og Aftenbønnen samt sang:

„O Jesus for din Pine“ eller en anden Salme. Da havde han også tidt noget at sige os om sin Moder *Johanne Eskes Datter*, hvis klare, høje og dog hjertelige Sangstemme, han havde arvet tillige med de dejlige Salmer, som også fik Hjærteklang, når han sang dem, skønt det ikke kan nægtes, han var bleven slemt smittet af Vildskaben og Selviskheden i det franske Råb: „Frihed, Lighed og Broderskab“ og den gamle Fristertale: „Bliv som Guder i Kundskab om ondt og godt!“ Men jeg må dog ikke glemme, at ogsaa om Morgenen måtte Salmebogen fræm, Bønnen lyde og Sangen klinge, inden Ramsemøllen atter kom i Gang „på fastende Hjærte“.

Ramsemøllen malede hverken Guld eller Fred eller Lykke til Frode, og den har ikke malet Mel til Sjøleføde men Avnemel, der er bortvejret som Støvet for Vinden og som den Røg, der er modbydelig for Næsen og svier i Øjnene.

Det lød noget vovet, når i 1846 Müller sagde om Skoleloven af 1814, at den var „en god prøjssisk Lov“. Havde det ikke været Ludvig Müller, der sagde, at ovre i England kørte de langt raskere uden Heste, end vi her med de aller raskeste Heste og det oven i Købet med Køretøjer så store, at både Heste og Vogne kunde age med, vilde jeg troet, det var Løgn, sagde den gamle Jakob Johansen i Mjolen. Og sige om en Lov, der bærer Kong Frederik den sjettes Navn, at den er en prøjssisk Lov, hvordan kan der være Gnist af Sandhed i dette? Ja, man skulde ikke tro det;



men Sagamanden Ludvig Müller vidste, da han sagde det, at den stammede fra Brandenborgeren *Adam Struensee*, der i Steden for at give Istedsyssels jydsk Almue danske Præster, som kunde være Ordets Tjenere for dem i Modersmålet, sørgede for, at de blev nødte til at lade deres Børn gå i Skoler, hvor de skulde nødes til at lære Tysk, for at de derefter kunde få Gavn af de tyske Præster og den tyske Gudstjeneste i de oprindelig danske Kirker.

Og nu har vi set, at på få Sogne nær hele Sønderjylland er bleven voldtagen af Prøjsserne, og, at Skoleloven af 1814 i deres Hånd har gjort Skolen til det frygteligste Redskab, der krænker vort Tunge-mål og vore Folkeminder, og dette at miste dem er den visse Død. Læg Mærke til, at selve Kammerretten i Berlin efter denne Lov dømmer danske Forældre til at straffes, fordi de for egne Midler holder deres Børn i en dansk Skole, og tvinger dem til at lade dem vende tilbage til den prøjssiske.

Müller var Sagamand ikke blot på Lærerstolen men også på Prædikestolen, og hvad er det kristelige Vidnesbyrd om ikke det evige Livs Saga? Og hvad er selve Kristendommen, om ikke det evige Liv, som tabtes ved Syndefaldet, men som genfødes i os ved Dåben med Vorherres Jesu Kristi Liv i hans Ånd, som da „begyndte det gode Værk i os“ og siden fremfører det, ved Ordet og ved Delagtinggørelsen i det Livets Brød, det himmelske, som holder os i Live.

Hans Tale på Lærerstolen som på Prædikestolen

var altid frisk og strømmende, og jeg ved ikke, om mange havde det som mig; men det ved jeg, at til mig havde den altid Ærinde, skønt ingen Sinde så overvældende som *St. Stephans Dag 1846*. Mine Tanker og min Tale vender ofte tilbage til denne Dag, da Müller fræmstillede, hvorledes Skolen og Livet tørnede sammen i en voldsom Kamp. Müllers Tale var i Slægt med Henrik Wergelands Sang:

Stenen i Stefanens Pande,  
den er Løgneren mod det Sande.  
Tåbelige, grumme Hånd,  
som vil sigte på en Ånd!  
Hvilken Sejersglans der bryder  
af det Sår, hvis Blodstrøm flyder.

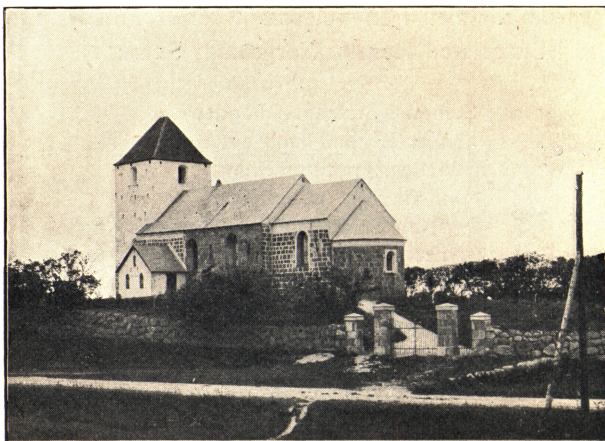
Løgneren kun Sekunder vinder,  
intet Sandhedsord forsvinder.  
Som et Vift af lette Lin  
løsner styrtende Lavin,  
er den nok til at begrave  
Verden, når den er af Lave.

Men det må ej hviskes stille,  
Sandheds Ven ej blot må ville.  
Vær i ét og alt dig selv,  
det er Sejrens Kunst, min Sjæl.  
Som Stefanen mellem Stene  
må den stå, om selv alene.

Wergelands Sang minder også både ved Trit, Klang og Kraft om Grundtvigs: „Søndag Morgen fra de Døde“, som vi nu snart ved Indførelsen af Mynsters

Tillæg til „evangelisk kristelig Salmebog“ fik i Brug som Indgangssalme ved Formiddags Gudstjenesten om Søndagene i Snedsted og Nørhå Kirker.

Første Gang, jeg så Snedsted Kirke, da jeg var på Vej dertil i Sommeren 1846, var det mig som den



Snedsted Kirke.

levende smilede mig i Møde, og dette gentager sig siden, hver Gang jeg er på Vej dertil sydfra, også siden jeg ved at kige ud af Toget ser den i det fjærne, ligesom farende mig i Møde, med sit Pyramidetag på Tårnet, lignende de røde Spidshuer, gamle Mænd og Smådreng gik med i mine unge Dage både i Thy og Hardsyssel såvelsom hjemme i Vardesyssel og vel også andre Steder.

Men siden St. Stephans Dag 1846 ser jeg da også St. Stephan midt imellem de rasende Dødbidere, som Müller kaldte disse rasende Skolastikere, der havde set sig arrige på den Mand, hvis Livskraft var dem imod og gik over deres Forstand og langt ind i Ypperstepræsternes og deres Skolers store Mestres. Hans Kraftudfoldelse i Menighedslivet var krænkende både for de mosaiske Skoler og for det hellige Tempel, hvor Herrens Herlighed alene burde åbenhare sig, hvor meget de end selv gjorde dette Herodestempel til en Røverkule.

St. Stephans Mund kunde de lukke med Vold og Magt; men Himlen kunde de ikke lukke for ham, og hans Herre og Mester, som han så stående hos Faderens højre Hånd, kunde de ikke ramme. Og de kunde ikke hindre, at den unge Saul, som ret frydede sig i sin Storhed, da han ved Bøddelhånd så Stephans Mund lukket og Helten svømmende i sit Blod siden lærte sig selv bædre at kende som den Lille og da også kaldte sig den Lille (Pavlus).

Müller stak ikke under Stol, hvad han så af Dødbideri både i Kirke og Skole i vore egne Dage, og at det ikke nyttede at lukke Øjnene for de Farer, som deri gemtes for vort Folkeliv. Det nyttede ikke, at vi som Strudsen gemte Hovedet med Øjne og Ører i Busken og lod fem være lige. Vi måtte lade *Levnetsløbet lyse for os*, ligesom St. Stephans Tale for det jødiske Rigsråd viser, at han havde ladet det lyse for sig og ikke var bange for at tage det fræm og lade

det lyse for alle i Huset, så Enhver kunde nyde, som han nemmede.

Det nytter ikke, at vi dølger for os selv, at Livsoplysning ikke fræmmes ved Skaberi, Tvang eller Vold. Menigheden i Jerusalem havde ved sit Kærlighedsliv vundet den jødiske Almues Yndest til gensidig Gavn og Glæde. Menigheden var taget til i Tal, hvilket havde ført med sig, at der måtte udtages syv Skaffere til at gå til Hånde ved Møderne. Af disse blev især Stephan kendt for den Livskraft, han udfoldede, og nu kom, som sagt, de kloge Hoveder og gjorde Indsigelse, derved rokkedes det gode Forhold mellem Menigheden og Almuen, der vel tænkte som så, at der måtte være noget i, hvad de lærde Mænd havde at indvende mod det Liv, Menigheden udfoldede. Da var Freden ude, og Menigheden spredtes ud over hele Romerriget og kom i med og fik Tilgang af den hedenske Almue og græskdannede Folk i alle Stillinger.

Vorherre havde selv sagt om de fornemme Jøder, at det gik dem, som skrevet stod, at de hørte og hørte dog ikke, så og så dog ikke, forstod ikke med Hjærtet, så det blev ikke til noget med deres Omvendelse fra Mørket til Lyset. Og således er det gået til alle Dage siden for hans Venner og med hans Efterladenskab.

Derom kom jeg for nogle År siden i Samtale med en veltalende Mand, som i et Møde havde holdt Dommedag over en hel Del af de Troslærdomme, der i vore Skoler neppe skælnes fra selve Kristentroen, som han dog heller ikke skånede, rigtignok, tror jeg

da, imod sin Vilje og Vidende. Kristendommen, mente han, måtte for vor Tids udviklede Ungdoms Skyld, være fornuftig. Dertil svarede jeg ham, at Kristendommen ikke havde nødig netop nu at blive det, den i al Evighed havde været og evig vilde vedblive at være, hvad man kalder „fornuftig“. Men Fornuft og Fornuft er mere end én Ting.

Jeg mindede da Manden om Vorherres Tale om at se og dog ikke se, høre og dog ikke høre, og spurgte, om han ikke fandt dette at være, rent ud sagt, noget Sludder, for når vi hører, hører vi jo da, og når vi ser, ser vi vel også. Og dog er det klar Visdomstale, eftersom vi har fler Øjne og Ører end dem enhver, der har Øjne at se med, kan se sidde os i Hovedet.

Vi har nemlig Øjne og Ører til at se og høre de timelige og legemlige Ting med, men vi har også Øjne og Ører til at se og høre Ånder og alt hvad der hører til det evige. Folk kan være legemlig både blinde og døve og kan da hverken høre eller se Legemer eller legemlige Ting; men Folk kan også være åndelig blinde og døve, og kan da hverken høre eller se Ånder eller hvad der kendes i Åndernes Riger.

Folk kan somme Tider sige om hinanden, at de ingen Samvittighed har, og vi er i al Fald ikke for mange, som ret ved, hvad Samvittighed er, Vittighed er i sig selv et godt Ord, der vel nok i sin Oprindelse hører vort Modersmål til, men det siger ikke i alle og Enhvers Mund et og det samme. Det har sig med dette ligesom med Ordet Alvor, der er bare den Forskel,



Sneksted Lærerskoles Have.

at når der er Tale om en Vittighed, laver man sig gjerne til at lé, når man da har en god Samvittighed og kan være vis på, at Latteren ikke kommer til at gå ud over En selv, medens man, når der er Tale om Alvor, vel snarere laver sig til at græde. Nu er det Alvor! sagde N. J. Termansen, da han lå på sit Yderste og hvert Øjeblik kunde vente Dødens Komme; men det kan lige så godt være Alvor, når Barnet leger med sin Dukke eller med sin Hyphest, og på samme Vis har det sig med Vittigheden, når vi både mener, hvad vi siger, og ved, hvad vor Mund siger.

Samvittigheden lader os vide, hvem det er, vi er i med om, hvad vi har for, Gud eller den Onde. På samme Vis var det vel også, Gud i gamle Dage talte til Moses og Profeterne. Men det gælder ærligt at prøve Ånderne, om de er af Gud eller af den Onde.

### 3.

Få Dage efter, at jeg havde hørt den omtalte St. Stephansprædiken, var det min 21. Årsdag 5. Januar<sup>7</sup> 1847. Denne Dag lukkede jeg mig inde på mit Værelse og holdt Bods- og Bededag. Men alle de følgende Vintermåneder blev en streng Tid for mig. Vel udeblev jeg ingen Sinde fra Timerne på Skolen, og vel var det en stor Tjeneste, Hr. Phaff gjorde mig, da han overlod mig sit Embedsværelse, et Gavlværelse i selve Skolebygningen, så jeg slap for at dele Værelse med den omtalte Lærebogsslave, der var en underlig mørk og



kold Skikkelse, hvor jeg ikke fandt meget Lys at hente. Phaff havde sagt mig om min Ven Jørgen Wad Thjelle- sen, hvorledes han i Førstningen havde sat Ramse- møllen i Gang for at få Lærebøgerne i Parykken. Just dette gjorde min Stuefælle ikke; men han gjorde dog et Væsen med sine „Lektier“, som ikke var mine, så der blev ikke megen Ro for mig til Hjemmearbejde, som jeg dog ikke tog det mindre alvorligt med, jeg tror endogså ikke så lidt mere alvorligt, men i en anden Ånd og med et andet Maal for Øje.

Det er nogle underlige Væsener de Examensheste, de forekommer mig at bære sig ad ligesom afsindige Mennesker, der en dejlig Sommerdag lukker Skodder for Vinduerne for at holde Solstrålerne ude for des bædre at kunne se ved de Pråse, de har ladet sig bilde ind lyser bædre end selve Solens Stråler.

Jeg havde også hjemme fra Vardesysse en Sorg, jeg ikke kunde slippe af med, inden jeg fik klaget min Nød for Müller; men så veg den også som Dug for Sol. Alligevel grebes jeg tit af en usigelig Sjæle- angst, når jeg så, hvor lidt jeg svarede til det, Gud havde skabt os til, Vorherre Jesus atter havde løskøbt os til ud af den Ondes Vold, og den onde Frister var på sin Post for at drage mig ned i Fortvivlelsens Af- grund. Men under alt dette søgte jeg aldrig til Müller i Lønkommeret uden just i Sandhed at finde den Trøst, hvortil jeg netop trængte i Øjeblikket.

Så gik det i Timerne, og så gik det igen med Ar- bejdet, som blev mig mere og mere kært, og gav godt

Udbytte. Men jeg vidste jo nok, hvad de ventede af mig hjemme i Vardesyssel; de måtte ikke skuffes, jeg måtte også sætte noget Arbejde ind på at komme igennem Årsprøven med Hæder.

En Morgenstund tidlig i Maj Måned, da jeg allerede en god Stund havde siddet over mine Bøger og Landkort i fuldt Arbejde, kom Müller op til mig og spurgte, om jeg ikke vilde gå en lille Morgenvandring med ham. Dette kunde jeg ikke sige nej til, skønt det kneb med at rive mig løs fra Bøgerne og Landkortet. Ved Havegangen fik Müller Øje på nogle kraftige Løvetand. Müller var Søn af en Læge, og med de rige Evner og sin Trang til at kende Grunden til Livsytringerne fejler det ikke, at han jo havde spurgt sin Fader godt ud også om disse Forhold. Det var da heller ikke så sjældent, der vankede et godt Råd, når der var noget i Vejen med vort Helbred, eller når det gjaldt om at leve efter Sundhed. Her var straks en Lejlighed. Han rådede mig til for min Sundheds Skyld at lave mig en Sundhedsdrik af Løvetandsrodens Saft.

Så gik vi ud i Præstegårdens Mark. Hvor her var dejlig morgenfrisk! Jeg ser endnu Dugperlerne blinke på de saftige Kløverblade. Og som Kløveren stod tæt og Rugmarken — Aksene i Færd med at skride igennem, ja dette var oplivende. Men som vi går allerbedst, spørger Müller mig dybt ind i Sjælen: Hvordan har Du det?

Dette var for mig et stort Spørgsmål. Måske det var første Gang, det lød til mig. Hos Almuen var

det i al Fald i de Tider ikke Skik at møde hinanden på Vej og Sti med et sådant Spørgsmål hen i Vejret, mens der også svares hen i Vejret: Godt! Storartet! Mindre kan det da ikke være. I Müllers Mund var det et stort Spørgsmål, og det klang som ud fra et Kærlighedens Dyb og ikke fra en tom Tønde. Jeg følte, at det ikke blot var Müller, der spurgte, men at jeg stod for den levende Guds Ansigt.

Jeg har det dårligt, måtte jeg svare, og svare videre på de efterfølgende Spørgsmål, at en Lærers Opgave blev større og større i mine Øjne og jeg selv ringere og ringere, mindre og mindre i Forhold til den store Opgave. *St. Jakobs Lærespejl* var kommen til at stå for mig: „Ikke mange blive Lærere, Ansvarer er stort. Tungen er et lidet Lem, men gør stort Væsen. Liden Gnist kan blive en stor Brand. Således kan Tungen som Helvedsbrand volde en hel Verdensbrand!“

Jeg vidste i min Slægt ingen, som havde været Lærere uden i deres Hjem for Børn og Tyende. Var det nu også mit virkelige Kald at blive Lærer på de Vilkår, Almuen nu vænnede sig til at finde sig tilrette i efter „den prøjsiske Skolelov af 1814“. Jeg talte om at vende tilbage til mit Hjem, tage fat på Spaden og dyrke Jorden ligesom mine Fædre.

Har Du da aldrig, spurgte Müller nu, ment, at Du duede til at være Lærer? Jo, det kunde jeg ikke nægte, at både jeg selv og de Folk, jeg allerede som Lærer havde havt med at gøre, havde ment, men det nyttede jo ikke noget, når det alligevel var en Fejl-

tagelse. Men nu sagde Müller mig, at jeg kunde være vis på, det ikke var nogen Fejltagelse. Tak Du Gud, føjede han til, at Du har fået Øjnene op for Livets ramme Alvor og store Opgave i Tid og Evighed. Men ved Du, hvad det er, der er i Vejen med Dig? Der er dette, at det, Du *skal vokse Dig til* hele Dit Liv igennem, det vil Du opnå som ved et Trylleslag. Husk på, det er det mindste Frø, der bliver til den største Urt, og husk, at Gudsånden, som har yppet det gode Værk i os, han vil også føre det fræm og fuldende det indtil Vorherres Jesu Kristi Dag.

Denne Samtale fik meget at sige for hele mit Liv. Den lignede Omgivelserne, Majdagens friske Grøde i Præstevangen under Morgensolen og Morgenduggen. Mon Müller vidste, hvad han udrettede i disse velsignede Morgentimer? Hvor veg da mange tunge Skygger fra mit Liv, Skygger, som aldrig mere vendte tilbage, skønt jeg selvfølgelig ikke altid har haft klar Himmel over mig siden, og Luften har ikke været så rolig som hin Majmorgen 1847. Der må da også mer end Solskin til, for at vi kan få Regn og frugtbare Tider af Himmelen. Men hvor er det ud af mit eget Hjærte, når Ingemann synger:

„Gud, i din Hånd alt stort er småt,  
men kært det mindste tillige.  
Den Barnesjæl er bjærget godt,  
som skjuler sig i dit Rige.“

Müller var, menneskelig talt, en Mand med store Evner. Men han var en ydmyg og taknemlig Barne-

sjæl, der ikke stjal Ære, hverken fra Gud eller Mennesker. Han havde en levende Følelse af, at Nådegaverne er ikke til Pral, men til Tjeneste. Hvis Abraham eller Moses viste sig iblandt os, mon vi da kunde kende dem og tale med dem? Eller hvis Sokrates kom, som han stod og gik for over 2000 Aar siden, mon vi da kunde kende ham eller tale med ham? Eller hvordan mon det vilde gå med Rolf Krage eller en anden af Oldnordens Konger, som dog efter Snorre Sturlasons Vidnesbyrd talte den danske Tunge? Det vilde sikkert gå de fleste af os, ligesom det gik den fynske Slagter med Glavendrup-Stenen. Først spurgte han, da han så Runerne, om dette skulde være Skrift? og da han fik dette at vide, mente han dog, at den Skrift kunde ingen læse. Da der saa dog var en, der læste den, som der står, mente han, der dog ikke var nogen, der kunde tyde det. Tydet fik han det; men aldrig havde han tænkt, at der stod sligt at læse, og han gruede for Banlysningen over den, der væltede eller flyttede denne viede Sten.

I den gamle Kundskabsbog *Kungs-Skugsjå* (Ϸ: Kongespejlet) lærer vi om Faderen, der råder Sønnen, hvis han da vil være fuldkommen i Kundskab, da at lære alle Tungemaal; „men *ød dog ikke dit eget Tungemaal*“, føjer han til, og det med Vægt, hvilket ikke er uden moden Grund; thi mangfoldige er de, som ved at jage efter Kundskab til fremmede Sprog, ødelægger deres eget, så man skulde tro, at de til sidst slet ikke kan noget andet Sprog end det Pluddervælske, vi sér

og hører dem skrive og tale, og som ikke har noget Steds hjemme.

Ludvig Müller havde vidunderlige Evner til at til-egne sig de fremmede Tungemaal til levende Brug, hvorfor ogsaa hans lærde Venner, som vidste, hvad de sagde, kaldte ham snart den hebraiske, snart den syriske, den græske eller den islandske Müller, sagde om ham, at han ikke blot læste disse Sprog lige så let, som han læste vore egne Bøger, og ikke blot på disse Tungemaal kunde skrive sine egne Tanker og Oplevelser, men ogsaa tale dem.

Det ligger da nær at tænke, at han ogsaa uden stor Vanskelighed vilde kunnet tale både med Abraham, Moses og Elias, med Laban den Syrer, med Sokrates og med Alexander, med Johannes den Døber, ja, med Vorherre Jesus selv, som han taledede i sine Kødsdage, og med hele hans Følge da og frem gennem Tiderne, ikke at tale om vore nordiske Fædre. Og for ham var Tungemålene ikke blot tomme Lyde og Talemåder; men deres Indhold var ham en levende Strøm af Åndernes og Slægternes Liv. Og således mødte vi dem i hans danske Fortælling af Slægternes Oplevelser fra Tidernes Morgen og hid til vore Dage.

Dette gav noget af sig, og der var da ingen Fare for, at vi af ham skulde blive sendt ud i Landet som tomme Tønder og Blæsebølge, når vi da ikke selv lukkede af for Påvirkning af den Ånd, hvorfra han taledede. At vi i hans Skole skulde blive Hebræere eller Syrere, Grækere (Kreter) eller Arabere, barede vi os

nok for, dertil manglede vi hans rige Evner og store Nådegaver. Men vi havde jo dog ogsaa vore Evner og Nådegaver, og lod vi dem komme ind under hans mægtige Indflydelse, blev de da ikke ringere eller mindre derved. Der kunde jo nok iblandt os være dem, der havde Evner, Müller ikke havde; men disse blev da ikke borte, fordi de påvirkedes af Müllers Ånd. Regnemester var han ikke, og det gav han sig heller ikke ud for. Han gjorde sig i al Fald ikke bedre, end han var, når han sagde om sig selv, at han ikke kunde gøre sig selv Rede for, hvorfor 2 Gange 2 er 4, skønt han dog ikke var hel umyndig i Matematiken og nok kunde slå sin Modstander i et Spil Skak.

Landvæsen, med hvad dertil hørte, var ikke hans stærke Side, og når der var Tale derom med Præstegårdens Avlskarl, måtte han tit sige: Derom har jeg ingen Mening, dette må du om. Dette kunde jo lyde underligt for os Landsbybørn, som jo ikke sådan uden videre kunde sætte os ind i, hvad det vil sige at være født og opdragen i et københavnsk Hjem og oplært i københavnske lærde Skoler, rigtignok med det Held, at han var kommen til at høre med til Grundtvigs Vennekreds, meget fik sin Gang i Grundtvigs Hus og fik den Glæde at undervise Grundtvigs Børn i Hjemmet, og derved arbejde sammen med Husfaderen selv.

Grundtvig vidste, hvad han gjorde, da han gav os Indskriften til Mindestenen, vi satte på Müllers Grav paa *Starup* Kirkegård ved Haderslev:

Kristen af det ægte danske Blod  
 var han både Himmelens og Jordens.  
 Som et Barn han drak af Livets Flod,  
 elsket op af Herrens Ånd og Nordens.  
 Mundens Ord for ham var Liv og Ånd,  
 blev ved ham og Liv for mange Sjæle.  
 Med Guds Ord hans Sjæl er i Guds Hånd,  
 i vor Mund er Liv hans Eftermæle.

Kristen Berg var en af Müllers yngste Lærlinger, og jeg véd ikke bedre, end at det var ham, der fik Tanken om, at vi burde vise vor Taknemmelighed ved at rejse en Mindesten paa hans Grav. Jeg var, i de Dage, Müller døde, bleven kaldet til Lærer i Bevtoft Sogn (Hyrup Skole), og fik et Omgangsbrev fra Berg om at være med at rejse Stenen. Det var ikke falden mig ind, at vi skulde rejse en sådan Mindesten; men jeg havde en levende Følelse af, at vi skulde takke ved at arbejde for vort Folks Oplivelse og Oplysning i den Ånd, hvorved han havde vist os Vejen.

## 4.

Stor var Sorgen, da Müller gik bort i den unge Alder. Han blev ikke mange Dage over 45 År. Kristjan den ottende havde efter Grundtvigs Råd havt Øje på ham, som den, der selvfølgelig måtte blive Sagamanden på Højskolen, Kongen havde gjort det store Skridt til at få i Gang i Sorø, ved at omskabe det rige Akademi til en stor dansk Højskole, der skulde ruste Ungdommen til Samfundsarbejdet i den friere Skikkelse, hvor-



under alle skulde blive lige for Loven hver efter Evne og ikke efter urimelige Forrettigheder og Afdelinger efter Stænder og Lag.

Men Kristian den ottende var død uden at dette var sat i Værk, og Livets Strøm var i det samme brudt igennemde mange kunstige Dæmninger, Rigs mændene, efter Napoleons Fald, havde rejst, for at Folkene ikke skulde i Utide tage sig selv tilrette, og Strømmen tog en anden Retning og et vildere Løb, end Kong Kristjan havde tænkt. Jeg stod og puslede med Lærerskolens Kakkellovn, den Morgen, da Tidenden var kommen til Bys om Kongeskiftet den 20. Januar 1848. Da blev der råbt ind ad Døren: „Kongen er død, vi har fået en ny Konge!“ Jeg foer sammen og udbrød: „*Ak vort arme Land!*“ Det var de Rygter, der gik iblandt Almuen om Kongesønnens Letsindighed og Ryggesløshed, og Tanken om, at nu var han vor Konge, der havde præsset dette Udråb frem. Men snart fik vi andet at tænke og tage vare på. Da vi var samlede, og Müller, som sædvanligt kom ind for at gå til sit Arbejde, var det let at se, at dette Budskab havde kostet ham Tårer, men også, at han havde fundet Trøst der, hvor der aldrig bliver Tronskifte.

I øvrigt skal her nu ikke tales vidt og bredt om, hvad vi oplevede i 1848 og siden i Kong Frederik den syvendes 15—16 Kongeår. Højskolen i Sorø blev det bare ikke til noget med. Da Grundtvig på den grundlovgivende Rigsdag spurgte J. N. Madvig, der allerede havde afløst Monrad som Kultusminister, hvad

det blev til, fik han til Svar, at det blev ikke til noget, nu havde vi jo Rigsdagen, nu kunde den være Folkehøjskolen.

Og Grundlovsdagen 1851 døde Ludvig Müller. „Med ham gik der megen Lærdom i Graven,“ blev der sagt af en ung Præst i Sønderjylland. Og det lå nær at tænke: Hvor kunde det dog være, at vi her i Norden ikke længer havde Brug for hans rige Evner og frugtbare Virksomhed. Og hvor var det en alvorlig Tekst, han havde fået til sin sidste Prædiken, Vorherres egen Tale om Gudsåndens og Menighedens Vidnesbyrd og om Modstanden, de måtte møde, så Folk kunde bilde sig ind, at de tjente Gud ved at slaa hans Sendebud ihjæl. Grundlovsdagen var det Müller døde, og det blev andre Mænd, der måtte optage det frugtbare Højskolearbejde, og ved dette Arbejde skulde Bække små, på anden Vis, end vi havde tænkt det, blive til den store Å. Men samme Dag, Müller døde som Gæst i Hammelev Præstegård ved Haderslev, undertegnedes i Wasowa det Brevskab, der gjorde det muligt for Danmarks samlede Rigsdag at vælge Kristjan den niende til Danmarks Tronarving.

Müller havde på Grund af nedbrudt Helbred måttet opgive sin Virksomhed ved Lærerskolen; Ranum Præstebolig havde ikke været nogen sund Bolig for ham; det dobbelte Embede krævede flere Kræfter, end den syge Mand rådede over, og da Sorøtanken ikke blev sat i Værk, tænkte han at komme til Sundhed og Kræfter igen i det sønderjydske Præsteembede, han fik på

Haderslev Næs, og i så Fald kunde der da også være Tale om at få en Lærerskole i Gang der, ligesom der da også var Tale om, at han så kunde afløse Grundtvig selv som Udgiver af Ugebladet „Danskeren“ sammen med F. E. Bojsen og Fr. Helveg, som var hans Nabopræster. Ja, hvad kunde man ikke tænke sig, at sådanne 3 Mænd kunde få sat i Værk ved at slå

Kræfterne sammen. Sådanne havde Vorherre nu ikke tænkt, det skulde være. Ellers var det jo ikke sket, det, der nu skete.



Fru Hanne Müller.

Fru Hanne Müller blev ung Enke, lidt over 37 År. Hun fik megen Modgang, mange mørke Dage og blev „gammel Enke på Præstekaldet“. Hun døde i Roskilde Lørdagen den 30. April 1898. Torsda-

gen den 5. Maj samledes der hendes nærmeste efterlevende Venner, Børn og Svigerbørn om hendes Bære. Men i Steden for at rejse fra Kolding til Roskilde, tog jeg samme Dag over til Starup for at minde Sognefolkene om, at nu kom vi en af Dagene med hendes Lig for at jorde det ved Siden af den Grav, hvor Müllers Støv da havde smuldret i 47 År.

Men hvor var de henne, de, der havde fyldt Starup

og Grarup Kirker den 1. Juni 1851, som da var sjette Søndag efter Paaske, havde hørt hans Tale som Solsmil gennem Regnskyen, da der efter Sigende kommer en Skrælling til Himmerig? Hvor var de henne, de, der bag efter glade flokkedes om ham udenfor Kirkeporten i det dejlige Solskinsvej og havde hørt ham tale om den dejlige Pinsefest, de gik i Møde, og derefter gav dem sit lyse „Farvel, vi ses igen“! Hvor var de henne? Ja, den Mand, der for 47 År siden havde sagt mig, hvordan Dagen var, og hvad der gik for sig, han var der endnu; men hvordan så han nu ud? Den Gang var han ung og kraftig, nu gammel og affældig. De mellemliggende År havde taget stærkt på ham. Han hørte til det Slægtled, hvis Støv i Gravene delte Kår med Ludvig Müllers.

En Mand, der i Sognet, som havde været Kirkeældste, mindedes også Müller; men Mindet var dog noget uklart, han havde, da Müller døde, været en ganske ung Knøs i de År, da det langt fra altid er Kirkegangen, der hører til Søndagens Herligheder og Længsler. Denne Mand rådede mig til at gå hen i Præstegården og tale med Præsten om Jordefærden.

I Præstegården, der ligesom Kirken ligger smukt ved Haderslevfjordens sydlige Bred, droges mit Blik især over til Gårdens vestre Fløj, hvor Enkesædet er indrettet, og hvor jeg for de mange År siden havde gæstet Müllers Enke og Børn, samt truffet sammen med andre Slægtninge og Venner af Huset. Der mødtes jeg således første Gang med Müllers Broder, Univer-

sitetspedellen *Valdemar Müller*, som også var hans Svoger, gift med Enkefru Hannes yngre Søster Emma, som siden efter Svogeren gav sin Søn Navnet Ludvig Kristjan Müller. „Naar Kraften regnes fra“, havde Pedellen så megen Lighed med Broderen Ludvig, at jeg tit har pønset på, om vi ikke ved Hjælp af det udklippede sorte Sidebillede, vi har af Ludvigs Hoved,



Valdemar Müller.

Skulder og Bryst, sammen med det Solbillede, vi har af Pedellen, skulde være i Stand til at få tilvejebragt en rimelig „Portrætbuste“ af Ludvig Kristjan Müller, og jeg har endnu ikke opgivet det. Den af Børnene, som har den mest slående Lighed med Faderen i Skabning og Holdning, er Datteren Helga, gift med Professor *Gotfred Mathieson Hansen*. — Skade, at

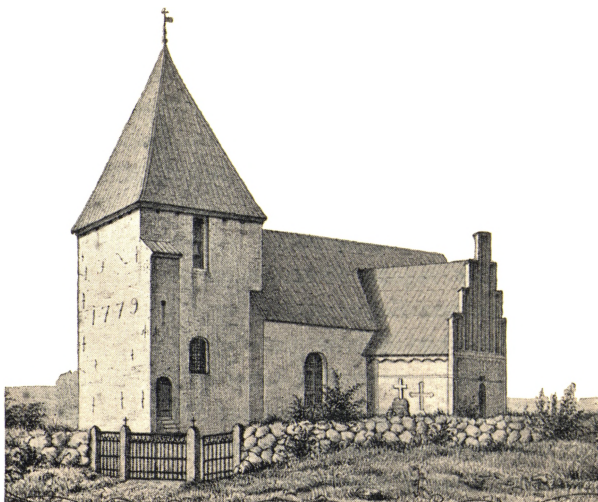
Dødsmasken, der blev taget over Faderens Lig, ikke blev gemt, og Skade, at Børnekopperne har været så slemme ved Professorinden. Men trods alt dette tror jeg endnu, at en Billedhugger, som er i åndelig Slægtskab med Müller, endnu har Midler nok til at kunne give os et rimeligt Billede af Manden.

Men det var den 5. Maj 1898 i Starup Præstegård. Jeg mødte en aldrende, tysktalende Kvinde, som kom

ud fra Enkesædet. Hende spurgte jeg, om Præsten var hjemme og fik at vide, at han var hos „Dødgraveren“ for at tale med ham om Graven til den gamle Præsteenke. Jeg gik da op på Kirkegården, hvor Graverens Søn var i Færd med at kaste Graven. Da han fik at vide, hvem jeg var, mærkede jeg paa hele hans Adfærd, at jeg var meget velkommen. Han lukkede mig ind i Kirken, hvor jeg snart i Ånden henførtes til Søndagen før Pinse 1851 og, siddende midt i Menigheden, hørte Müller holde sin hjærtelige indtrængende Tale. Det var en dejlig, frisk Majdag lig den Junidag for 47 År siden, jeg nu havde følt mig henført til.

Samtidig med Sognepræsten vendte jeg tilbage til Graven. Der ragede Mindestenen på Müllers Grav op midt imellem Sognepræsten og den unge Graver, som Præsten bød ikke at grave dybere, inden de fik Sikkerhed for, hvilken Dag Liget kunde blive jordet. Imidlertid traadte jeg fræm bag ved Mindestenen, hvor jeg, idet jeg hilsede på Sognepræsten, pegede på Indskriften; „Rejst af taknemmelige Disciple“, og sagde, at jeg var en af dem. Præsten så lyst på mig, og da jeg sagde ham, hvem jeg var, mærkede jeg nok, at jeg var ham ikke helt ukendt. Han er nemlig Fætter til min gamle Ven Nis H. Callesen fra Lerskov. Derom kom vi siden til at tale, og da sagde Præsten: Jeg har sagt til min Fætter Nis Callesen, at den Forskel, der er på os, ligger i Opdragelsen, han er opdragen på dansk og jeg på tysk“.

Ja, det var Sognepræst Petersen, der for ikke længe siden var flyttet til Starup fra Østerløgum, hvor han som Sognepræst havde ment ikke at kunne tåle sin Fætter som Kirkeældste, fordi han havde tilladt sin ældste Datter at lade sig kirkelig vie af Fripræsten



Starup Kirke.

L. B. Poulsen, efter at hun først lovformelig havde ladet sig borgerlig ægtevie til sin Brudgom Gårdejer Hans Friis på Kopsholt. Dette havde ført til bitre Rivninger, sådanne, som aldrig kan undgås, hvor et Rige med Vold har optaget Indbyggere af et fremmed Nabolik. Men om dette Forhold var jeg jo ikke kommen

for at tale med Sognepræsten i Starup, og han hørte med stor Velvilje og Deltagelse på, hvad det faldt mig ind at sige om den Afdøde og hendes forudgangne Ægtefælle.

„Rejst af taknemmelige Disciple.“ Denne Indskrift på Mindestenen, som ses oven over Kirkegårdsmuren tæt indenfor Ligporten til højre, når man kommer fra Præstegården, som ligger vel 100 Alen eller lidt mere i en Sænkning vest for Kirken og Kirkegården norden for Landevejen mellem Haderslev og Orø Sund — var Indgangen til min Samtale med Sognepræsten. Vi fik meget at være taknemmelige for, sagde jeg, usigelig meget at takke denne Mand for. Vi var unge, og Ungdomstiden er Lysternes Tid. Da går det os, ligesom det i Vårtiden går med Markens Grøde. Den samme Sol, som kalder den dyrkede, kalder også den vilde Sæd frem, den, som vil kvæle og kue den gode Sæd. Det har da noget at sige, hvilke Ånder eller Uånder vi får med at gøre. Den ædleste Lyst, der i Ungdomstiden griber os med Styrke, er Lysten til at gøre mange Mennesker lykkelige, i Sandhed lykkelige i Tid og Evighed, og det var hans Lyst, en Lyst, der har sit Udspring i Guds Kærlighed.

Pastor Petersen bad mig gå med hjem i Præstegården, hvor vi derefter ude i Havehuset, med Trappe ned til Fjorden, gik videre i Samtalen om de heden-gangne Kære. Vi var begge i Ånde. Præsten var kendelig glad ved de Oplysninger, han her fik, og han lod ikke sin Gæst savne en kvægende Lædskedrik,



et godt Glas Vin. Men allerbedst som vi sad, og jeg kom til at omtale den grundtvigske Indskrift på Mindestenens Forside, bruste Præsten op og udbrød: „Dette er noget Fantasi!“ Hvad er Fantasi? spurgte jeg og fik til Svar: „Dette om Nordens Ånd!“ Mener De, Hr. Pastor, at Ånd er Fantasi? spurgte jeg atter undrende. „Ja, Nordens Ånd!“ gentog Præsten med sænket Røst, der syntes at indeholde noget afdæmpet Ringeagt. Nordens Ånd? Er Nordens Ånd Fantasi? spurgte jeg ligeledes noget dæmpet. „Ja“, sagde Præsten, „dette således at nævne Herrens Ånd sammen med Nordens Ånd!“ Å, tænkte jeg ved mig selv, der har vi Teologen, og sagde: Mener De da også, Hr. Pastor, at det var Fantasi af Pavlus, når han skrev til Menigheden i Rom, at den Ånd, de fik med Kristendommen, ikke var en Trældoms Ånd til at sætte ny Skræk i dem, men en barnlig Udvalgelsesånd, så de, som Børn ad deres Fader, kunde kalde ad Gud, og så føjer til: „denne Ånd vidner med vor Ånd, at vi er Guds Børn“.

Hvad er det for en Ånd, Pavlus, idet han henvender sig til Romermenigheden, kalder „vor Ånd? “Det er da ingen ond Ånd; thi en ond Ånd kan vel kun modsige og ikke vidne sammen med Guds Ånd. Eller mon ikke nu lige så vel som i de Dage, St. Peder skrev derom, Englene er tjenende Ånder, Guds Sendebud til Mennesker i deres Salighedssag? Mon det var Fantasi: når Morten Luther, hver Aften, inden han lagde sig til at sove, og hver Morgen, inden han gik

til sit Dagværk, gav sig Gud i Vold og endte sin Bøn med at sige til Gud: „Lad dine hellige Engle lejre sig omkring mig, at den onde Fjende ikke skal få Magt over mig. Amen.“ Tror De ikke, at der er Overengle så mægtige, at de kan være til Tjeneste for hele Folk, som er fælles om Tungemål og Minder. De kan ikke selv gøre noget Folk evig saligt, det er der kun én, der kan, Guds enbårne Søn, Vorherre, mens hans og hans Faders Ånd tager, hvad der er hans, og meddeler os, til vi er som ham, fuldkomne som vor himmelske Fader er fuldkommen, og han laster ikke de tjenende Ånders Samarbejde med ham, derfor heller ikke Nordens Ånd, som vi slet ikke har Lov til at regne med til de luftige Tidsånder eller give ham Skyld for deres Gøgl og Lefleri.

Hvad mener Tyskerne, når de taler om den tyske Mikkell? Præsten foer op og udbrod heftigt: „Det er noget slemt noget!“ Ja, hvad mener de med det? spurgte jeg videre. „Det er“, svarede Præsten nu med rolig Røst, „når der er noget godt, vi har for og kan ikke blive enige om at få det sat i Værk, da siger vi, at det er den tyske Mikkell, der er på Spil.“ Det er i Sandhed en slem en, den Mikkell, føjede jeg til, han hører da ikke til de gode Engle, de tjenende Ånder, men til de slemme, som vil svække Folk ved at sætte ond imellem dem, da de ellers ikke kan råde med dem. Deres Løsen er: Divide et impora (∴ del og hersk!) Således havde jeg ikke tænkt mig det, jeg havde tænkt, at de mente Overenglen Mikael være deres Samlings

ånd, og så er det hans Modsætning, en af den Ondes Engle, der er Tale om.

Rektor Sigurd Müller havde sagt mig, at hans Moder i de sidste Par År, hun levede, havde syslet med og var bleven færdig med en Oversættelse til Tysk af Samtalerne i Grundtvigs Digt „Påskelillien“. Dette sagde jeg til Præsten, og endelig huskede jeg, at *Sigurd Müller* havde sagt, han gerne vilde have Lov til at sige et Ord ved sin Moders Grav. Jeg spurgte da Sognepræsten, om han mente, dette kunde tillades. Fra Præstens Side var der ikke noget i Vejen. Er han Theolog? spurgte Præsten. Han er Skolemand, svarede jeg. „Altså candidatus magisteri, ja, jeg skal se ad, om der skulde være noget til Hinder, så skal jeg meddele Dem Udfaldet og med det samme meddele Dem, hvilken Dag Jordfæstelsen kan blive“. Jeg bad Præsten sende Meddelelsen til Rektoren, hvilket skete den følgende Dag. Præsten havde været hos Provsten, som havde lovet at meddele det nødvendige til Landråden, og der var da intet i Vejen for, at Rektoren kunde få opfyldt sit Ønske.

Søndagen den 8. Maj efter den almindelige Guds-tjeneste samledes Følget altså i *Starup Kirke* om den med Kranse smykkede Kiste. Præsten bad de Efterladte selv vælge Salmerne; da dette var sket og den første Salme sunget, holdt Præsten sin Ligprædiken, som blev en i alle Måder varm og værdig Mindetale over de henfarne, og viste, at han havde hørt ret og derfor også kunde svare ret. Under Salmesang bares Liget

til Graven af Kirkens ældste, og da Liget var nedsænket, kunde jeg se på Præsten, han endnu havde noget at sige. „Vi har prydet den gamle Præsteenkes Grav med Påskelillier“, indledede han sin Tale, og da først fik jeg Øjnene op for, at hele Graven var foret med Grankviste og Vintergrønt og den opkastede Jordhøj klædt i samme Dragt, alt med indstukne Påskelillier. „Påskelillien“, vedblev Præsten, „minder os om Opstandeshåbet, og Opstandeshåbet er vi Kristnes Håb, derfor også denne gamle Kvindes. Et Vidnesbyrd om, at hun levede i dette Håb, er det da også, at hun i sin høje Alderdom syslede med at oversætte Grundtvigs „Påskelillie“ i Nabofolkets Tungemål. I dette Håb vil vi nu indvi hendes Støv til i denne Grav at hvile ved Siden af den Grav, der i de mange År har gemt hendes forudgangne Ægtemands Støv. Af Jord er du kommen, til Jord skal du blive; men af Jorden skal du igen opstå!“

Så trådte Sigurd Müller fræm. To gamle Kvinder sad lige over for ham. „Herregud!“ udbød den ene af dem, „er det den lille Sigurd“. Det var gribende blot at se ham, og da han, lavmælet som han var, havde udtalt, og vi sang: „Herrens Venner ingen Sinde mødes skal for sidste Gang“, overvældedes jeg således af mine Følelser i en Tårestrøm, så jeg måtte søge Ensomhed for at græde ud. Jeg styrtede ind i Kirken ad den åbne Dør, men der mødte jeg Præsten, som kom ud af Sakristiet og bad mig følge med hjem i Præstegården sammen med den afdødes Slægt. Og

hvor var de dér elskværdige mod os i alle Maader. — O, hvor det dog er rædsomt, at „Politiken“s iskolde Fingre, pansrede Næver og hvasse Knive skal tage på og skære i de ømmeste Forhold!

Få Måneder efter klemte Hr. Köller til med „den faste Hånd“.

## 5.

Samme År, da Ludvig Müllers Enke døde Valborg Aftens Dag, da Sønderjyderne ved Aftenstid tænder Blus på Højene, døde også Hans Krügers Søster Ingeborg i Bevtoft Møllegård; men det var ved Løvfaldstid den 21. Oktober. Om hende kan læses i Hans Krügers Saga, Højskolebladet, Sprogforeningens Almanak, Hejmdal og mange flere Steder i Bøger og Blade; men hvad der hidtil ikke har været at læse, skal blive at læse her.

Da i 1890 „Influenzaen“ hærgede, måtte mange gamle og skrøbelige Mennesker bukke under. Ingeborg havde allerede den Gang fyldt Støvets År; den snigende Sot skånedes da heller ikke hende, og den kom med Rosen i Følge. Vel blev det alligevel ikke den Gang hendes Død. Hun fik endnu i adskillige År en Gerning at røgte, skønt hun næsten stadig måtte holde Sengen. Sindet var friskt, og når hun gæstedes af ligesindede Venner, levede hun sit glødende og selvopofrende rige Liv om igen i Minderne. Jeg havde den Lykke at være en af de Venner, hun helst så hos sig, og i de Timer strømmede Minderne

som en frugtbarørende Flod, hvorom det også godt kunde siges, at den var „*elsket op* af Herrens Ånd og Nordens“, hvilket rigtige Læsere da også vil kunne spore i Hans Krügers Saga.

Ofte sendte Ingeborg Bud eller skrev til mig, når der var hende for længe imellem, at jeg kom. Således skrev hun henimod Påske 1897, at nu måtte jeg se, om jeg ikke kunde komme i Påsken, da hun havde „vigtige Anliggender“ at tale med mig om. Dette fik jeg mine Sager indrettet efter og var så hos hende Langfredag. Der syntes imidlertid ikke at være noget usædvanligt på Færde med hende. Snart strømmede det som ellers, og hun strålede af Glæde.

Imidlertid gik Tiden, og jeg måtte snart bryde op. Jeg spurgte da om „de vigtige Anliggender“. Da blev hun så rød som dryppende Blod og søgte at komme uden om dette. Jeg mærkede da, der var en øm Byld, jeg var kommen til at røre ved, og at det dog nok var bædst, vi fik Hul på den. Nu vilde jeg nødig gå fra hende, uden at det var sket, da jeg frygtede for, det ellers kunde klemme hende bag efter, uden at jeg da kunde være hende til Hjælp eller Tjeneste, det kunde jo let være sidste Gang, jeg så hende i dette Liv.

„Det er min Synd“, sagde hun med stille Røst, og der var Angst i det. „Tror De, jeg kan få min Synd forladt, jeg er en stor Synder og skal nu snart fræm for min evige Dommer, tror De, jeg kan få min Synd forladt?“ gentog hun, og jeg svarede med et klart: „Ja, det tror jeg; thi Jesu Kristi, Guds Søns Blod

renser os fra al Synd“. Da veg den stærke Skamrødme som en Sky for Solen. Ja, hvor hendes Ansigt lyste!

Men jeg turde dog ikke gå fra hende uden at få sagt hende: Ja det slår ikke fejl, at Jesu Kristi, Guds Søns Blod renses os fra al Synd; men det sker dog ikke derved, at vi læser derom i Bibelen, eller ved at vi snakker om det, men derved, at vi holder os til dér, hvor han selv giver os det med de Ord: „denne er den ny Pagts Bæger med mit Blod, som udgydes til Eders Synders Forladelse“. Syndsforladelsen er nemlig ikke således, at det, vi synder i Dag, har uden videre ikke noget at sige i Morgen, så er det glemt. Nej, vi må af med Synden, og det kan kun ske ved, at vi i Dåben får den Ånd, der er uden Synd, og i Nadveren det Kød og Blod, som ligeledes er uden Synd, og kun deri ejer vi det evige Liv. Hvordan har De det med Deres Altergang?

Hun tilstod, at hun „i en Række af År“ ikke havde været til Alters, og tilføjede, at hun, så snart Helligdagene var omme, vilde have Sognepræsten hjem for at komme til Alters. Jeg spurgte hende da, om Sognepræsten ikke var tysk, hvilket hun nok mente, han var, og om hun ikke hellere vilde have en dansk Præst, enten Rasmus Thomsen fra Haderslev eller L. B. Poulsen fra Bovlund? Nej, sagde hun, det kan jeg ikke, for så skal jeg træde ud af Statskirken, og det kan jeg ikke. Jeg skønnede, hvordan det hængte sammen med dette, og sagde: Ja,

det er jo Vorherre selv og i Grunden ham alene, vi har med at gøre i denne Sag, og Præsten kan kun være ham et Redskab; men det hænder sig desværre også, at Præsten skaber sig, som han var Manden for det hele, og at Vorherre ikke kan komme til for Præsten.

Dette var der ikke noget i Vejen med her, mente Ingeborg, og da jeg et Par Uger senere atter gæstede hende, fandt jeg hende frimodig og glad, Præsten havde ikke sagt andet, end hvad han skulde sige, fortalte hun, og jeg ønskede hende Lykke og Velsignelse. Den 28. Oktober 1898 fulgte vi hendes Lig til Graven på Bevtoft Kirkegård. Mig forekom det, at Sognepræstens Tale og Adfærd ved denne Lejlighed vidnede om, at hans Altertjeneste ved Ingeborg Krügers Sotteseng havde været ham til Velsignelse, og at Ingeborg havde gjort vel i at bære sig ad, som hun gjorde.



Pastor L. B. Poulsen.

6.

*Adolf Ditlev Jørgensen* havde som Sagamand og Danne-  
mand megen Lighed med Ludvig Müller, også deri,



at han var udrustet med ualmindelige Evner. Men dette, at Ludvig Müller var en Københavner og A. D. Jørgensen en Sønderjyde og opvokset dér under de stærke Brydninger, hvor al Retten og Retfærdigheden aldrig udelukkende er på den ene Side, har gjort, at det er let at skelne mellem dem. Men dette havde de tilfælles med alle ægte Sagamænd, der med Liv og Sjæl er med i Slægternes Oplevelser, at det åndeligt talt går dem, ligesom det går almindelige Mennesker, som dog også har Øjne at se med, at Genstandene ser ikke ens ud, enten man har dem på nært Hold eller ser dem langt borte fra, at det kan tage sig ud, som det er Træerne og Husene, Bakkerne og Kysterne, der nærmer sig os, medens det dog er os, der rører os henimod dem. Eller som når to Tog holder ved Siden af hinanden, det da tager sig ud for dem, der sidder inde i det ene Tog, som det er dette, der er i Gang imod deres Rejse Mål, medens det er det andet, der rører sig i modsat Retning.

Sligt og meget lignende er Årsagen til megen Strid, ikke blot mellem Sagamænd og Videnskabsmænd, men også mellem Folkene og Krigshærene, og uredelige, urette Sagamænd og Skjalde har meget uskyldigt Blod og mangan blodig Uret på deres Samvittighed.

A. D. Jørgensen hørte til de redelige Sagamænd, som efterhånden fik Øje på, at Løgneren dog ikke var den eneste Videnskab, der dyrkedes i Kiel, og at Københavns Universitet ikke uden videre kunde gælde som ufejlbarlig Sandhedsvidne, samt at det ikke var

ganske unødvendigt at se dets akademiske Påstande og Domme lidt efter.

Blind var han ingenlunde for Kristjan den 8.s Svagheder; men han glemte heller ikke over disse hans Kongedyder, hans ærlige danske Sindelag, hans Frisindethed, hans Snille, men heller ikke de Vanskeligheder og Hindringer, der var lagt for ham på Grund af Forgængeres Misgreb og Samtidiges Magtskyge

og Selviskhed, hans uheldige Svogerskab, stridige Folkekrav, selvrådige Embedsmænd, der ikke skyede at føre Kongen bag Lyset, og så meget andet.

Første Gang, jeg mødtes med A. D. Jørgensen, var Syvsoverdag 1887 ved et Møde i Højby, hvor

Egnens Folk samledes med deres sønderjydske

Gæster. Jeg var mødt med en Syvsoversang. Der hørte jeg også første Gang *Gustav Johannsen* tale i Tilslutning til min Sang. A. D. Jørgensen talte om Brugen af det gamle Navn Sønderjylland i daglig Tale og Nord-slesvig på Breve, hvortil Pragfredens femte hjemlede os Ret. Mange af Kolds Lærlinger var ikke glade ved hans Værdsættelse af Kæmpeviserne og Ingemanns Romaner, som Kold havde brugt uden ret at skæln



A. D. Jørgensen

tilstrækkelig mellem Skjaldskab og Hverdagstale. Når det kunde godtgøres, at Dannebrog var af Menneskehænder lavet ligesom enhver anden Fane, så blev det jo simpelthen Løgn at synges: „den faldt fra Himlen ned“. Eller når Tovelille ikke længer måtte være Valdemar Atterdags Frille, men Valdemar den stores retmæssige Hustru, indtil Pavemagten fik Brudevielsen gjort til en af deres syv „Sacramenter“ og fik Kongen til således at lade sig vie til en anden Kvinde, som da blev hans Dronning.

Her gik det A. D. Jørgensen, som det i sin Tid var gået mig med de unge Karle på Hindholm, da jeg bragte i al Fald én af dem i Harnisk ved at ville retlede dem med Hensyn til de Væsener, de troede spøge ved Nattetid i Enge og Skove og omkring i Husene, på Hjalde og Hølofter, i Stalde, på Loer og i Lader. Eller som F. E. Boisen kom af Sted med sjællandske Forsamlingsfolk, da han gav sig til at synges for dem: „Olaf Konning og Broder hans“, og de optog ham det meget ilde, at han, i en „gudelig Forsamling“, kunde synges noget sådant „Tøjeri“ om Trolde og en Troldkælling, og om et Skib, der raskere end en udskudt Pil jog hen over Fjældtoppene.

Her nyttede det ham ikke, at han talte om, hvor kønt det dog var. Men er det sandt? lød det fra de skrækslagne, troskyldige Mennesker, og dér stod Præsten kønt i det, da han ikke kunde hævde, at dette Sprog også taler Sandhed, og det af de højeste og dybeste Sandheder.

Dagen efter Højby mødet havde jeg den Glæde at vise en Del af de sønderjydske Gæster omkring i Odense, hvor jeg endnu den Gang havde mit Hjem og min Virksomhed. Vi var da også inde i Kirkerne, og det var især gribende at se dem siddende eller stående foran Carl Blochs Alterbillede i St. Hans Kirke: „Kristus i Gethsemane med de sovende Disciple og den trøstende Engel“.

Vi var også ude på Kirkegården og så Mindesmærkerne på Krigergravene, det fra Treårskrigen med Indskriften:

„De var modige Mænd uden Navn, uden Glans,  
men vor Moder inderlig kære;  
som til Leg de gik til den blodige Dans,  
og de døde for Danmarks Ære.“

På det slanke Mindesmærke ved Krigergravene fra 1864 står Karl Plougs:

„Gud han råder, når vi fange Sejer igen.“

Men som vi dvælede dér, bruste Musikken ind til os ude fra Krigsmændenes Øvelsesmark (Heden), som ligger lige ind til den store Kirkegård. Da var det, som der gik Ild i de sønderjydske Mænd og Kvinder, især Kvinderne. De stormede hen til Gærdet, så vi fik Møje med at hindre dem i at springe lige lukt over Gærdet til Krigerne, som holdt Hvil dér tæt ved. „Lad os nu ikke bryde Loven og lægge os ud med Politiet!“ advarede jeg og førte dem rask hen imod

Udgangen ind ad Byen til og sønden om Kirkegården hen til Stedet, hvor Krigsfolket havde lejret sig omkring deres Musik, som nu særlig spillede et Par Stykker for Sønderjyderne.

Derfra fulgtes vi så hjem til „den danske Skole“, hvor vi kom noget senere, end vi havde tænkt, hvorfor jeg tilsidst gik som på Nåle; thi Ungdom og Visdom er jo ikke altid i Følge med hinanden, når Ungdommen er på sin egen Boldgade, især når der er Gæster i Vente. Den var noget højrøstet, da vi kom; men det var Vand på dens Mølle, at den nu fik Lov at synge for Sønderjyderne og hilse på dem.

Vi fik mange venlige Indbydelser til at gæste Sønderjyderne i deres Hjem. For nogen Tid siden havde jeg været kaldt over til Broager for at gøre Rede for min Skolevirksomhed på Grundlag af Hjemmeundervisning og ikke på Grundlag af, hvad der kan tage sig ud ved en Udstilling, men, hvad der kan udvikle Lysten og de medfødte Evner til frugtbart Medarbejde i de daglige Sysler og til Fuldkommengørelse af det evige Liv i sin Renhed og Oprindelighed, således som det er Kristendommens Mål med os.

Således tiltalte det mine danske Venner; men det er jo lettere sagt end gennemført, hvor både Lovgivningen og den udøvende Magt er stik imod, og Folk oven i Købet ikke er klogere, end at Lovgivningen er af hjemlig Herkomst. Og „Magelighed, Fordomme og herskende Meninger“ er i sig selv slemme Hindringer. Er så Lovens Håndhæver oven i Købet en fræmmed

Hånd, der hører til et andet Folkelegeme, må der en sjælden Årvågenhed til for ikke at give tabt og lade stå til.

Der blev siden sagt, at mit Møde i *Skodsbøl Kro* var Skyld i, at de siden ikke fik Lov til at holde flere sådanne Møder med danske Talere. Nu mens vor Skole i Odense havde Hundedagshvile, drog vi der over og gæstede Hjemmene i Sundeved og på Broagerland. Vi sejlede fra Svendborg til Sønderborg, hvor der var Vogn efter os fra Skællemark. Det var Gård-ejer Peter Philipsen, der havde været på Ryslinge Højskole, det var ham, der hentede os hjem til sin Gård. Det var en Lørdag Aften, vi kom dér, efter at vi under Vejs havde fået Lov til at se Skanserne på Dybbølbanke. Mens vi om Søndagen lidt ud på Eftermiddagen sad og læste en Prædiken, kom der Bud ind, at der uden for Porten holdt et Læs Officerer fra Sønderborg og vilde gerne tale med Manden. Hvad mon der nu var på Færde? Havde vi været på ulovlige Veje ved at se Skanserne? Officererne vilde ikke os noget. De vilde i Skoven og more sig, og da Manden havde sagt dem Vejen til Skoven, kørte de gladelig videre, og vi læste videre og sang vore Salmer.

De følgende Dage var vi ude omkring blandt Venner og Naboer, var da også i Bøffelkobbøl hos Jørgen Fink og så den af Holger Drachmann omsungne Husmandshave, med Krigergraven ud til den alfare Vej, og fik af de gamle og deres Datter god Rede på, hvor-

ledes det hele var gået til. Både dér, og hvor vi elers kom, fik vi Sangbogen fræm, og den Gang var det min Sangbog, der var i Vælgten, indtil de fik Sprogforeningens, som dog ikke medførte store Ændringer, da den væsentligt indeholder de samme Sange.

Jeg holder imidlertid ikke meget af at sidde og se i en Sangbog, når jeg synger. Jeg suger hellere Sangene ind i min Sjæl og holder med Grundtvig, når han synger:

„Mens de danske Tunger Blade  
er i Kingos Salmebog,  
skal i Solskinsregn sig bade  
Korsets Tegn med Dannebrog,  
står i Nord den danske Kirke  
som et kristent Dannevirke.“

Jeg deler også Grundtvigs Kærlighed til vort Modersmåls Kæmpeviser og synger dem ikke blot ud af min egen, men ud af hele vort Folks Sjæl, Hjærte og Ånd.

Efter Mødet i Skodsbøl Kro havde jeg overnattet hos Gårdejer Andreas Jørgensen i Dynt. De havde med stor Deltagelse hørt mig tale om vor Skole i Odense og var bleven meget opsat på at få deres ældste Datter sat derover i Skole. Pigebarnet var selv meget opsat på det, og der var mange bag efter hende. Det var strengt nok for mig, at jeg måtte fra-råde dette. Men et Hjem som hendes fandt jeg ikke, vi havde i Odense, selv om de var lige så gode, og

noget bedre Hjem var vi ikke i Stand til at skaffe hende. Et er et godt Hjem i Byen, og et andet et godt Hjem på Landet. Havde vi havt vor Skole på Landet og ikke for langt borte fra Hjemmet, havde det været en anden Sag. Men det var os nu en stor gensidig Glæde atter at mødes i dette Hjem.

Det sidste Hjem, vi gæstede på denne Udflugt til Sundeved, var Nørremølle. Der fik vi meget at høre om Oplevelserne fra Krigsåret, særlig om Indespærringen i Sottrup Kirke, den Gang Prøjsserne ved Vintertid tænkte på at sætte fra Ballebro over til Als, og hvordan Prøjsserne havde været til Mode, den Gang Overgangen skete ved Sommertid. De havde havt boende i Huset Hærførere, som, da de drog ud, ikke havde havt mer Glæde end til sig selv, og undrede sig over, at Rolf Krage lod dem slippe vel over. *Kristen Hanssen* havde været vågen med og var en dygtig og pålidelig Fortæller. *Hans Peter Hanssen* var kun godt År gammel den Gang. Nu var det 17 År siden.

## 7.

Vi havde nu i de lange, solrige Julidage i en hel Uge gæstet dette dejlige, minderige Landskab, hvor de blodige Kampe var kæmpet om Sønderjylland, hvor af og til Kors havde mindet os om Kampens Ofre. Det er, som det udgydte Blod og Hjemmenes Sukke og Tårer endnu rinder i vort Modersmål og nærer vore Længsler og vort Håb. Peter Philipsen, og flere end han, havde ikke sparet på deres Tid, deres Evner og



deres Køretøjer for at gøre os det muligt at gæste mange Hjem, og i Hjemmene var der tit godt Selskab, når vi kom.

Fra Nørremølle gik Rejsen over Ballebro, Åbenrå og Rødekro til Bovlund, hvor vi atter skulde tilbringe en Uge som Præsten L. B. Poulsens Gæster. Poulsen havde det første År, vi holdt Hundedagshvile på Kolds Højskole (1865), været med dér og skæmtende lovet mig at tage imod mig i Sønderjylland med en islandsk Tale, fordi han under min Vejledning havde syslet med at få nogen Indsigt i Nordens gamle Skriftsprog, som Islændernes nu nærmest ligner. Jeg tror dog ikke, at nu ved denne Lejlighed Spøg blev til Alvor, men hyggeligt fik vi det i hans Hjem, hvor min Kone og Datter også var, mens vi Mænd var til kirkeligt Møde i Askov.

Men her må det nu siges, at da jeg i 1851 fik min Arbejdsmark i Sønderjylland, var det ikke Udsigt til en rigelig Pengeløn, der lokkede mig derover, men Håbet om at komme ind i en frugtbarere Virksomhed, og i dette Håb blev jeg ikke skuffet, skønt det er meget at sige, at i Ord og Gerning har ingen bedre skønnet derpå end mine Venner i Bovlund. Hvad jeg har været for dem mer end for andre, ved jeg egentlig ikke. Bædre ved jeg da, hvad de har været for mig. Jeg har fra Ungdommen af, da jeg først lærte dem at kende, altid følt mig som hjemme hos dem, og da, mens jeg var i København ved Grundtvigs Højskole, et Dødsfald gjorde det nødvendigt, at

jeg måtte ud med den sidste Rest af min Seminarie-gæld, skaffede Bovlunderne, med Bunde Refslund i Spidsen, mig Pengene på de Vilkår, „at jeg kan betale dem, når jeg en Gang bliver rig“, og dermed var så den Sorg slukket. Pengemand er jeg jo aldrig blevet og bliver det aldrig, dertil er jeg ikke skabt; men der er heldigvis anden Rigdom end Penge, en evig Rigdom, som aldrig slipper op. Så lad os hjælpe hinanden, som bædst vi kan, og vi skal se det skønne Syn:

„Den Halte ser, den Blinde går,  
ved fælles Hjælp de Byen når.“

Og så har jeg også en Tak til Bovlunderne på min Broders *Thomas Eskesens* Vegne. Han kom ud til mig, medens jeg var Lærer i Hyrup, for at gå i Skole hos mig og var imidlertid som „Søn af Huset“ hos Hans Jørgen Riis i Hyrup, indtil han af Pastor Randbøll var bleven konfirmeret i Bevtøft Kirke. Siden var han i Huset hos Bunde Refslund, til han kom i Smedelære, men havde også hjemme dér i sin Læretid hos Smeden i Toftlund. Som Svend arbejdede han hos Smeden i Københoved, blev Soldat i Flensborg og var med i Krigen i 1864 ved 21. Regiment. Efter Krigen blev han Landsbysmed i Rurup; men da han ved Kontrolmødet i Toftlund i Foråret 1867 nægtede at sværge til Ørnebanneret, blev han fængslet og ført til Neumünster, hvor de 36 Mand fra Agerskov, som også havde nægtet at aflægge Eden, dog nu af udsendte danske Mænd havde ladet sig overtale til det,

i den Tro, at Folkeafstemningen, i Følge § 5, snart vilde bringe Nordslesvig tilbage til Danmark og Kong Vilhelm da atter løse dem fra deres Ed, ligesom Kong Kristjan ved Landets Afståelse til Prøjsen og Østerrig havde løst de dér hjemmehørende Soldater fra deres Faneed til Dannebrog.



Thomas Eskesen.

Dette var dog mer, end Thomas kunde holde til. Ingeborg Krüger havde hørt deroppe fra, at han var kommen i en sådan Tilstand, så han segnede 3 Gange uden at vide af sig selv at sige, inden de fik noget ud af det med ham, de lod gælde for en Ed. I Neumünster måtte de da blive til tysk Hærøvelse i 6 Uger. Da Thomas var kommen hjem, var

han ikke længer den livsglade unge Mand, som hans Jævnninger så gerne omgikkes med, og snart viste det sig, han var gået fra Sans og Samling. Han måtte da bringes til Sindssygeanstalten ved Århus, og efter adskillige mindre heldige Omskiftelser døde han dér 9 År efter, 39 År gammel. Han var ikke skabt til at slå Ord og Aftale hen i Vejr og Vind. Hvor Kuglerne

peb, krøb han ikke i et Musehul. Da jeg mindede ham om dette, sagde han med brusten Stemme: „Kugler — Kugler — er jeg ikke bange for — der er noget, der er værre end Kugler!“

Da vi nu kom til Bovlund, var de dér i Færd med at indrette Frimenighedens Bedesal i Poulsens høje Stuehus, Maler N. P. Lyhne fra Københoved hang højt oppe og gjorde sit bædste med at pryde det højtliggende Bjælkeloft. Dette tog sig helt godt ud. Om Søndagen holdt vi dér Kirketjeneste og Altergang. Da kom der Bud fra Ingeborg Krüger, som vi havde meldt vort Komme, at det stod så dårligt med Hans Krüger, at ingen længer fik Adgang til Sygeværrelset. Alligevel kørte om Mandagen Poulsen selv over med os. Vi blev alle modtagne som velkomne Gæster, fik også alle Adgang til den syge Kæmpe. Ingeborg var nemlig gået ind for at tage sig af ham, og da han hørte, hvem der var, vilde han endelig se os. Netop dér, hvor hans Seng nu stod, hvor han lå i stærke Lidelser, havde han før siddet i Sofaen, som da stod dér, og gjort Rede for sine Oplevelser, og hvad der gik for sig i Berlin. Hvad der nu gik for sig derinde — derom kan der læses i Hans Krügers Saga. Det var min Hustrues Tak til ham, der voldte, at han brast i Gråd, og om hende havde han, da vi var borte, endnu et venligt Ord at sige til sin Søster.

Hans Krüger havde både sine lyse og sine Skyggesider, både sin Styrke og sin Svaghed. Dette havde han fælles med os Alle. Men, hvor der var givet

ham Ærinde på hans Folks Vegne, var det aldrig hans første Spørgsmål, hvad han skulde have for det, eller hvad det vilde koste ham. Han kunde være i Tvivl om, hvorvidt han var den rette Mand; men var han vel kommen over dette, så gav han sig helt hen med Ære, Liv og Gods.

Ikke mange Dage efter, at vi var kommen hjem til Odense, lød det ud over Landet, at han var død den 27. August, og skønt det ikke længer var Rosernes Tid, fik unge Piger i Odense dog samlet så mange røde og hvide Roser, at de af disse fik dannet sig et langt og drøjt Slyngebånd, der kunde helt omkrandse Kistelåget. De unge Piger vilde give mig det ærefulde Hverv at overbringe dette sjældne Smykke, hvilket jeg også tog imod, på det Vilkår, at to af de unge Piger udvalgte til at tage med derover. Dertil udvalgte da Frøkenene *Marie Hey* og *Agnès Spur*.

Mange var de, der, ligesom vi, var på Færde med Natiltogene Natten imellem den 2. og 3. September, så der blev fuldt i Vojens Vesterkro, da vi Lørdag Morgen den 3. September samledes dér fra Syd og Nord. Vi kom lige tidlig nok til, at jeg kunde i Krügers Hjem blive Forsanger, mens vi dér „sang Liget ud“.

Men da den rigt smykkede Kiste siden stod ude på den åbne Plads mellem Stuehuset, Møllehuset og Mølledammen, kunde de unge Odense Piger glæde sig ved at se deres røde og hvide Roser være kommen til Hæder og Ære imellem de mange Sølvkranse, Palmer, Ege-, Bøge- og Blomsterkranse, og, at Silke-

sløjfens Indskrift: „Fra unge Piger i Odense“, „Sønderjylland vundet, det er Danmarks Mål!“ fik Lov til at være synlig for alles Øjne.

## 8.

Vor Stilling i Odense var ingenlunde magelig og skulde ikke gøre mig til Millionær. Et Par År efter Krügers Død fik jeg den slemme Halsyge, som den Gang lagde mange i Graven. Jeg slap fra den med Livet; men den havde dog taget så stærkt på Kræfterne, at jeg måtte se mig om efter Afløsning af yngre Kræfter, og min trofaste Hustrus Helbred var også nedbrudt. Da kom der netop en ung Lærer til Byen som Soldat. Ham kunde mine Folk godt lide, og det varede ikke længe, før jeg var klar over, at her havde vi Manden. Skønt det just ikke var så let at få den Sag bragt i Lave, så er den dog ved Guds og gode Menneskers Hjælp bleven det, således som bædst var, eftersom Forholdene havde udviklet sig. Mange Mennesker har vistnok troet, at jeg var Ejer af den danske Skole (den grundtvigske Friskole) i Odense, skønt jeg hverken har ejet den eller attrået at eje den, men kun attrået at være til Hjælp og Tjeneste for så mange Hjem som muligt, og som ønskede min Tjeneste med at få deres Børn oplært således, som det passede sig for dem og det Folk, hvortil de hører. Og jeg har selvfølgelig forudsat og ønsket, at de villig selv gjorde deres Bædste, og ikke holdt sig tilbage, når det gjaldt om at få tilvejebragt de nødvendige Hjælpemidler.

Vel har *Peder Møller* — og hans *Hustru*, som jeg har havt Glæde af, fra hun selv gik i Skole, — gået i de Skole, der nyttede dem bændst, og brugt deres egne Øjne og Øren; men jeg er dog glad ved, at de med god Vilje tog fat, hvor vi gamle måtte slippe, og har i visse Måder nået et godt Stykke videre fræm, end vi nåede. Den 12. Maj 1884, 78 Årsdagen efter Ludvig Müllers Fødsel, mens der var gået en hel Menneskealder, siden han gik til Hvile, flyttede jeg med mit Hjem til Kolding, for derfra endnu at være til Tjeneste i samme Ånd og Retning som hidtil for danske Hjem på bægge Sider af Rigsgrænsen, og hvor det ønskedes.

Først tænkte jeg, om jeg ikke på Omgang kunde blive Kæmpevisesanger ved 12 eller flere af vore Højskoler, og vel lod dette sig ikke sætte i Værk i alle Enkeltheder, således som jeg havde tænkt det, men langt fra Guds Tanker har det dog ikke været, skønt jeg nu nok ser, ved at se tilbage på de siden henrundne 20 År, at de var uendelig både højere og klarere end mine Tanker.

Siden Cornelius Appel måtte opgive sin Højskolevirksomhed i Rødding, er Sønderjyderne udelukket fra at søge dansk og nordisk Højskole hjemme hos dem selv. De har ingen og må ingen have, lige så lidt som de må lade Dannebrog vaje eller dansk-fædrelandske Sange lyde under åben Himmel. Vil de nu have deres voksne Børn på Højskole, må de lade dem gå til Danmark eller et andet af de nordiske Lande, og kan det ikke ske, uden at de må hjælpes

med Pengemidler, så nytter det dem hverken at søge til Riget eller Grandelaget om sådan Hjælp. Denne Tanke var det, der havde lagt sig tungt over *Jep Fink* på Bygebjerg i Hejls, og da han meddelte dette til Sognepræsten *Vilhelm Topsøe*, slog det også ham med Rædsel, indtil Jep Fink havde fundet en Udvej, som Præsten også fandt at måtte være frækommelig, nemlig, at der dannede sig et Udvalg af bosiddende Mænd her nord for Grænsen, et Udvalg, som kunde tage sig af denne Sag ved i Højskolekredse ad Frivillighedens Vej at indsamle de nødvendige Pengemidler. Dette blev sat i Værk og tegnede til at skulle få god Fræmgang.



Jep Fink.

I Odense blev jeg udtaget til i min Vennekreds at tage mig af denne Sag, og det hørte i de sidste 7 År, jeg var i Odense, til mine glædeste Timer, når jeg gæstede Vennelagets Hjem i dette Ærinde. Ellers var det gærne mit Ærinde i Hjemmene at tale med Børnene og lægge Råd op med Forældrene om Samarbejde ved Børnelærdommen, og hvad der ellers kunde være at agte på med Hensyn til vor Omgang med Børnene. Når der nu tillige var det andet Ærinde



at røgte, var det godt at have noget lyst og varmt at bringe fra de gode Hjem derovre. Da kunde det mere både Børn og gamle at høre, hvorledes jeg i Julen 1877 var derovre og skulde fortælle om mine Oplevelser i England på Gæsterejsen derover i Hundedags-hvilen samme År, og hvorledes jeg en Aftenstund i en vældig Snestorm, da jeg blev kørt igennem en stor Landsby, blev omringet af Ungdommen, som kom stormende ud fra en af de største Gårde, hvor de oplyste Vinduer i det høje og lange Stuehus fra den ene Gavl til den anden, sagde mig, at der var Julegilde. „Kom ind“, råbte de, „og syng Kæmpeviser for os, så skal Du se, vi kan endnu lege efter Kæmpeviser, skønt Ørnen breder sine Vinger over os!“ Skønt det var langt ud på Aftenen, og jeg var dygtig træt, hjalp der ingen Snak, jeg måtte ind, Trætheden veg som Tåger for Sommersolen og 1 — 2 — 3! stod jeg inde midt i Pisalen syngende: „Liden Kirstens Brødre gik sammen i Råd“, og Ungdommen svingede sig rundt omkring mig syngende Omkvædet: „Danser I vel, mit skønne, unge Liv — hun måtte dog vorde min!“

En sådan Leg af en velopdragen Ungdom stjæler ikke Kræfterne og ender ikke i Kedsommelighed, ude i det yderste Mørke; den frisker op og gør Sindet lyst. Siden gik det efter „Og der går Dans på Ribe Bro — for Erik, Kongen hin unge“, og atter efter „Olav Konning og Broder hans — Det er så fagert i Trondhjem at hvile“.

Nu, ja, det fik jo Ende, og det gør det altid, når vi

synger Kæmpeviser og holder op, mens Legen er god. Man sover så godt efter det og går så klinger og vel tilpas til sit Arbejde Dagen efter. Kæmpevisernes „Spiritus“ sætter ikke Tømmermænd i Hovedet, for der er Forskel; thi som Grundtvig synger:

„Loke — forgæves han lister omkring,  
han hører vel Sangen, men ser Ingenting“.

På Udvalgets Vegne var det Gårdejer *Peder Hansen*, Nørvang i Ferup, der havde sendt mig den trykte Indbydelse til at være med. Peder Hansen havde tidligere sammen med vor fælles Ven *Peter Larsen* (Skræppenborg) fra Dons gæstet os i vort Hjem, den danske Skole i Odense, vel nok flere Gange, men især en Helligtrekongeraften, da vi sammen med Ungdommen legede omkring Juletræet. Den Aften havde Peder Hansen glædet sig sammen med os, og nu gjorde han mig en stor Glæde ved at vise mig den Tillid at bede mig om at tage Hånd med i det foreliggende Bjergningsarbejde. Ved Modtagelsen af hans jævne, ligefræmme Brev legede det i min Sjæl, ligesom det legede derinde den Juledag, jeg første Gang så Snedsted Kirke smile mig i Møde, eller som da jeg på samme Vis så Bevtoft Kirke 5 År senere, men 33 År var nu udrundne siden den Dag.

Det var mig ikke let at sige Farvel til Odense, og det var det endnu mindre for min Hustru og mine Børn, som var fødte og havde så godt som alle deres Dage levet på Fyn. „Dér har jeg Rod, derfra min

Verden går“, kunde de sige med H. C. Andersen, der i det Stykke havde det lige som dem. Den Dag, da vi skulde sige Farvel til Skolen, kunde min Søn ikke få over sit Sind at gå med derind, men gik op på sit Arbejdsværelse. Da vi imidlertid gik bort fra Skolen, mødte han mig ude på Gangen, neden for Trappen. „Fader, kom med herop,“ sagde han med smæltet Røst, og jeg gik med ham derop. Da havde han i Afskedens Stund tegnet et Billede af min, for et Årsted siden afdøde Fader. Det var, som han der stod lyslevende for mig og sagde: „Du har altid haft Lykken med dig!“ Og derefter som jeg så ham sidste Gang i dette Liv, lysende sin faderlige Velsignelse over sin Søn!

Dette fortalte jeg kort efter til Fru Emilie Birkedal, Vilhelm Birkedals Hustru. „Det er en god Søn, De har“, udbrød hun med et hjærteligt Smil, og jeg sagde i mit Hjærte Ja og Amen.

Det er med Vemod, jeg ser tilbage på vore Odense-dage. Vist er det, at jeg var et såre skrøbeligt Redskab; men lige så vist er det også, at Gud også dér i vor Skrøbelighed udfoldede sin Kraft, og at vi vandt ærlige og trofaste Venner og Medarbejdere, Mænd og Kvinder, som stundom havde deres Styrke, hvor vi havde vore Svagheder. Det Skolevæsen, som gennem Århundreder havde vundet Hævd, og som i det hele taget godt kunde sammen med vort prøjssiske af 1814, medførte dog meget Skarpsyn i Forhold til vore Skrøbeligheder. I sig selv er det godt, at man

hellere lader det skorte på fin Form end på fint og ædelt Indhold; men når Formløsheden går så vidt, „at Pisal og Kløw“ går ud i et, er det dog mere, end vel er. Såvidt mener jeg nu ikke, det gik; men så vidt gik det jo, at de af „den gamle Skole“, som gjerne vilde, sagtens kunde se det og heller ikke glemte at pege på det, så andre også kunde se det.

Så var der en anden Mislighed, som hører hjemme i min Slægt, den, at man er altfor øm over andres Pengepung og for hensynsløs mod sin egen, hvilket har fundet sit Udtryk i det lille Ord: „*Heller lide end gøre Uret!*“ Følgen deraf bliver da, at man stundom finder sig i Savn, som kan faa slemme Følger for Virksomheden. Således fandt jeg mig i, at Børn ikke blot gik Vejen til Skolen med Træsko på, men også sad med dem på i Skolen. Dette kunde Træskoma-gerne jo godt lide, medens Skomagerne ikke skulde have noget af dette, og pæne Mødre skulde dog heller ikke have deres Børn i en sådan Skole.

Ja, vi fandt os i det; men Sagen var den, at det mest var Landsbyfolk, som var kommen til Byen at bo, og som havde deres Gang ude hos Kold, der også vilde have en „Friskole“, og da de gik i Kirke hos Helveg, fik de også ham til at gå i Spænd med dem. Jeg lod mig så af ham og Kold overtale til at tage derind, da den unge Mand, de havde den første Vinter, „ikke kunde styre dem“, som Kold skrev til mig. Jeg skulde hjælpe Kold på Dalum, og Kold skulde hjælpe mig i Odense, det var Aftalen. Helveg og

jeg skulde også hjælpe hinanden, og jeg mener også, vi gjorde det efter bødste Evne.

Men nu var både Kold og Helveg døde, og nu var vi kommen så vidt i Odense, at det linnede i Ramseriet, så der blev Tale om, at Friskolen havde gjort „sig selv overflødig i Borgerskolen“. Jeg havde vel både i vore Møder talt og i mit Blad skrevet, at Friskolen måtte arbejde på „at gøre sig selv overflødig“; men det var rigtignok med et helt andet Mål for Øje end, at vi skulde arbejde på at opvække en *ny Stand*: „Skolelærerstanden“, efter at vi havde bildt både os selv og andre ind, at *Stændertiden var omme og Folkets Tid oprunden*. Det var i al Fald ikke Grundtvigs Mening, om det var Kolds, ja, det kunde man jo påstå, når man vilde tage hans Udtalelse bogstaveligt, at „Skolelærerstanden *ikke skulde være Gejstlighedens Hale, men Bondestandens Hoved*“.

Jeg tænker, Bjørnson mente det samme, som jeg mener, da han skrev:

„Et enkelt Hjem bar så tit et Land,  
når ud det sendte dets Frelsermand,  
og mange tusinde Hjem det var,  
som Landet frelst ifra Slaget bar.  
Og det, som bærer det gennem Freden,  
er Hjemmets Pulsslag i Travelheden“.

## 9.

Af Jep Finks Udvalg har jeg foruden ham selv kortelig omtalt *Topsøe* og *Peder Hansen*. De er alle

tre gået til deres Fædre. Blandt de henfarne kan vi også nævne Præsten *Hans Sveistrup*, som i de År, han var Præst i Rødding og Skrave, havde vundet sig mange Venner, der skønnede på hans Prækensamling „Trøst i Trængsel“. Han var altid rede til gode Råd og en udmærket Indsamler til Kassen, så længe han var i sin Kraft; men skønt Alderdommen gjorde sig gældende de sidste 6—7 År, var det os dog altid en Glæde at have ham med i Rådet.

Præsten *Jens Lassen Knudsen* havde også Evner i samme Retning som Sveistrup og skåned sig ikke. Han havde vel ikke været Præst derovre, men han havde Slægt og Venner og havde ikke sjældent ført Ordet ved Møder og var ligesom Sveistrup en udmærket Sanger, ligesom han også var en sjælden god Oplæser og kvik Fortæller. Han var vel ikke den Mand, der kunde sætte de store Indsamlinger i Gang, men han gav gerne Indtægten af sine Møder.

Siden optoges Niels Jokum Termansen også i Udvalget og var med til sin Død. Han var god at have med i vore Udvalgsmøder og god at holde Møde sam-



H. Sveistrup.

men med omkring i Kredsene. Det trykkede i de sidste Leveår hans Sind, at han ikke fik Lov at være med i Rigsdagsarbejdet, og skønt han i Sandhed var en Fredens Mand, tiltaltes han ikke af det Røre, „Fredssagen“ fremkaldte i hans seneste Leveår.

Af de endnu levende fortjener *Konrad Jørgensen* særlig Tak for det brødløse Arbejde, han som Udvalgets Forretningsfører havde i de første 6—7 År, indtil han foreløbig afløstes af Møllejer Hans Jørgensen, til jeg så kom til Kolding og afløste ham i Våren 1884. Udsigterne var på denne Tid ikke glimrende for S. S., da der var andre Samlag, som måtte holdes oppe ved Tilskud fra de samme Kredse, medens Tingstridighederne stærkt optog Sindene og truede med at sønderrive vort Folk, så Samlingsåndens Røst ofte havde Møje med at trænge igennem.

Dog skal det siges til Ære for Kolding, hvor jeg og min Familie siden 12. Maj 1884 har haft vort Hjem, og hvor Tingstridighedernes Bølgegang tidt er trængt voldsomt ind i Husene, at dér har Folkets Samlingssag ikke været ført for døve Øren. Da er Spørgsmålet ikke om, til hvilken Side man hører, men om Hjærtet sidder på rette Sted.

Vel findes der allevegne Mennesker, som intet lærer af Livets Gang og intet glemmer, og som løber efter Stikord uden selv at ulejlige sig med at tænke, og jeg vil ikke indestå for, at alle, der har siddet på Højskolens Bænke, har et varmt Hjærte og et lyst Øje, en villig Ånd og en sikker Hånd, hvor hele Folkets

Vel kræver det, lige så lidt som jeg vil tro det modsatte om dem, der aldrig har siddet dér; men jeg er glad ved, at det høres sjældnere, at Højskolerne sluger Elevernes Virkelyst.

Jeg hørte sidst, jeg var i Sønderjylland, om en Bonde, der lyste efter en Tjenestepige. Da der så meldte sig en til Tjenesten, spurgte han hende, hvilket Arbejde hun kunde tage sig på.

Hun svarede da, at malke vilde hun ikke og gå på Markarbejde heller ikke.

Det gør heller ikke noget, sagde Manden tørt, for det kan min Kone gøre. Hvad kan du da, spurgte Manden, kan du spille? Nej, det kunde hun da ikke.

Ja, så kan jeg ikke bruge dig, sagde Manden, og så kunde hun gå den Vej, hun kom. Men godt var det,

det ikke hed sig videre, at hun havde været paa Højskole „hos disse Grundtvigianere og Venstremænd“.

For nogle År siden kom jeg til at rejse sammen med en Bonde, der klagede over, at hans Søn ikke brød sig om Landvæsen, siden han havde været på Askov Højskole, og han mente, det var almindeligt, at når de havde været på Højskole, tabte de Lysten til legemligt Arbejde. Jeg indvendte, at de sikkert



Rasmus Hansen, Kastrup.



ikke mistede denne Lyst på Højskolen, hvis de ikke havde mistet den, før de kommer der.

Jeg spurgte ham da, hvordan han havde taget det med sin Søn i Drengårene.

Han havde sendt ham til en udmærket Købstad-realskole og sat ham i Kost hos flinke Borgerfolk. Så havde jeg nok af den Snak om den farlige Højskole.

Jeg fik endnu at vide, at Sønnen havde taget en stor Præliminæreksamen, og så havde Faderen tænkt, han på Askov kunde få de Kundskaber, han kunde have Brug for som Landmand.

Ja, når De har båret Dem sådan ad med Deres Søn, mens han var Dreng, må De være glad, hvis han duer til noget andet, til Bondearbejde bliver han vanskelig skikket; men det er ikke Højskolens, det er Deres egen Skyld. De skulde ladet Deres Søn lære, hvad der er at lære af Livet og Virksomheden i Deres eget Hjem, og siden komme på Højskole.

Højskolehjemmet i Kolding var, da vi kom, flyttet ind i Foreningen „Fremad“s Lejlighed i Losbygade, med Søstrene Vibekke og Karoline Bergholdt som Værtinder.

I Odense havde vort Hjem i den danske Skole for så vidt været både Højskolehjem og Soldaterhjem, som vore Døre gerne åbnedes for de unge, som dér kunde finde hjærtelig og åndelig Hvile og Vederkvælgelse, indtil Karen Jørgensen kom fra Askov og indrettede sig med sit Højskolehjem først i Søndergade og siden i Dronningensgade.

I Kolding var det først i Konrad Jørgensens Hus, der lukkedes op for Højskolehjemmet, og siden på „Fremad“. Det kom mig for, Springet var lovlig stort; men alligevel blev det i Almindelighed sunde Møder, vi holdt i Højskolehjemmets rummelige Sal med Sang og Taler, og de brave Søstre Bergholdt sparede sig ikke, så vi har såre meget at takke dem for og rige Minder fra deres Tid. De var unge med de Unge, så Ungdommen følte sig hjemme hos dem, og hvor den hjærtefriske Ungdom føler sig hjemme at være, der føler ingen Gamle sig udelukket, når de ikke har sat deres Ungdom til i Kødslust, Øjenlust og den Stortagighed, der brister som den glimrende Boble.



Nis Callesen og Hustru.

Samme 12. Maj, vi var flyttet ind i vor ny Lejlighed i Blæsbjerggade, hvor der endnu ingen havde boet, kom der en ung Kone tværs over Gaden og ind til os for at hilse på sin gamle Lærer. Det var *Sine Brems*, som havde havt mig til Lærer på Kolds Højskole og var glad ved, at vi nu blev Genboere. Den Glæde varede imidlertid ikke længe. Hendes Mand havde været

Almuelærer, men havde, jeg husker ikke hvorfor, mistet sit Embede, huggede sig nu igennem som Musiker og drog snart til „det fjærne Vesten“.

Ikke mange Dage efter tog jeg ud til Askov. På min Vandring dertil fra Vejen traf jeg en gammel Sønderjyde, som også skulde til Askov, og som jeg kom i Snak med.

Han vilde derop for at se til sin Sønnedatter, som var dér på Sommerskolen. Hendes Fader havde givet hende Lov til at følge med den sønderjydske Pigeflok, der med P. Skau som Fører samme Sommer agtede at gæste Danmarks Hovedstad.

Den Gamle var Hans Samuelson fra Simmersted, og han sagde Grunden til, at Sønnedatteren var tagen til Askov og ikke til København. Der var nemlig en anden ung Pige fra Simmersted, som gerne vilde have hende med på Højskolen, og de var blevne enige om, at det måtte give mere af sig at være på Højskolen i 3 Måneder end i nogle Dage at se sig om og være til Stads og Gilde i København og Roskilde, og dette fandt den gamle meget rimeligt. „Men“, sagde han, „det koster jo også noget mere. De 30 Kroner, min Søn havde lovet hende til Københavnsturen, vilde han også give hende til at komme på Højskole for; men det er jo kun til den ene Måned, og da han ikke mente at kunne undvære flere Penge til det Brug, så sagde jeg: „Rejs du kun på Højskole, min Pige, og se at få noget godt lært, så skal jeg nok se at finde Pengene; A er jo Åldefår te hind.“

Nu vilde han altså til Askov og se, hvorledes det gik hende. Han var „Mussprøjsser“, sagde han, og da vi kom ind til Schrøder og sagde, hvem han var, og hvad han vilde, føjede han lunt til: „Det er vel itt hver Daw, her kommer såd’n en Mussprøjsser“.

Schrøder lo, og i samme Nu havde vi de to lykkelige Simmerstedpiger, de havde set „Åldefår“ stævne ind over Gårdspladsen og var ikke sene til at mødes med ham.

Få Dage efter, Søndagen den 9. Juni, gjorde denne Oplevelse god Tjeneste ved et Folkemøde i Lunden ved Letbæk Mølle, hvor jeg blev en af Talerne og ikke dulgte for de 2000 Tilhørere, at jeg fra en af vore Højskoler havde fået en Regning til vor tomme Kasse på de Penge, der på Kassens Vegne var lovet ud for en ung Pige, som var dér, men som ikke havde sådan en „Åldefår“, som den unge Simmerstedpige. „Så lad os være „Åldefår“, råbte Tirstrup Degn, blottede sit Hoved og lod det klinge i Hatten.

Som han gjorde mange flere, og snart var Sorgen slukket over den tomme Kasse med det givne Løfte.

Således indviedes jeg til min ny Tjeneste, kan jeg vel gerne sige, skønt det ikke var første Gang, jeg bankede på som den, der bringer godt Budskab. Jeg nedlader mig ikke til Tigger for vort Folks hellige Sag, og jeg sender ingen ud med Tiggerposen; men jeg tilbyder Folk Delagtighed i den Kærlighedens Glæde at være „Åldefår“ til den danske Ungdom, som hjærteløs Vold vil gøre hjemløs og frændeløs.

Det er mig en Hjærtesorg at se under danske Farver Pengene rulle i Sus og Dus — og i Forhold til denne Sag det hjærteløseste Gneri, medens det er mig en Hjærtensglæde at mødes af det usvigelige, ædle Hjærteslag, der er Sjælen i Redningsarbejdet, hvor vort Folks Liv er i Fare.

Ved Søndagsmødet ved Letbæk Mølle havde jeg den Glæde at se og hilse på ikke få sønderjydske Venner, som var med på Gæsterejsen til Vestjylland i de samme Dage. Enkelte af dem havde jeg ikke set i mange År, og Glæden var derfor så meget des større over Gensynet.

Vi mindes vel, at dette Gæsteri ikke blev vel optagen af Sønderjydernes prøjssiske Øvrighed.

En sådan selvtagen Folkeafstemning var ikke i dens Smag, og mange af vore Blades idelige Hentydninger til, at de andre Stormagter snart skulde lære det prøjssiske Tyskland at nøjes med sit eget og lade deres Naboer hver få sit, var ikke det bedste Middel til at fræmkalde de ædleste Følelser hos vor mægtige Nabo, og så hug han til og satte de uartige Børn udenfor for at sætte Skræk i Blodet på dem, han ikke kunde sætte ud af Landet, han mener at have købt dyrt med Helteblod, og det vil han ikke af med, og vil de Folk, som bor der, ikke skikke sig efter ham, så kan de pakke sig, og han skal nok se sig for, hvem han lukker ind og giver Ejendomsret.

Nogle År efter sagde min gamle Ven Kristen Hansen i Vejstrup ved Svendborg til mig: „Jeg har tid

tænkt på, hvordan det dog kan være, at Du frit kan gå ud og ind i Sønderjylland, uden at Du kommer på tværs med Øvrigheden der ovre. Hvert Øjeblik hører vi om Udvisning og Fængselsstraf, og Dig lader de gå, skønt jeg synes ikke, nogen skader Tyskerne mer, end Du gør.“ Han sad og summede sig lidt og sagde så med stille Alvor: „Men nu er jeg kommen i Tanker om, at det må være Englene, der hytter Dig; og“, tilføjede han endnu mere stille, „skjuler Dig for dem.“

Ja, sagde jeg, det er godt, du er kommen i Tanker derom. Det ligger da nær for ethvert kristent Menneske, hvem Englevagt er mer end en tom Talemåde. Vel er det sandt, at Gudsfred er mer end Englevagt; men deraf følger ikke, at Englevagten ikke er noget. Det vilde da være en underlig Talemåde at sige: Guds Fred er mer end Ingenting; men sandt er det, at Guds Fred uden Englevagt er en Talemåde og Ingenting.

At jeg skulde mer end nogen anden skade Tyskerne, kan der ikke være Tale om; de, der menneskelig talt skader dem mest, er Tyskerne selv, så længe og så vidt de lader sig drive af den Uånd, der ikke kommer for at tjene, men for at herske og ødelægge. Den, der øver Uretfærdighed, er immer værst imod sig selv, og jeg vil ikke andet med Tyskerne end gøre det lidt, jeg kan få Lov til, for at hindre dem i at gøre en Ulykke paa sig selv ved at stå andre Folk efter Livet, og jeg vil være med til at forhindre vort eget Folk i at opgive sig selv og sige: „Lad os æde og drikke, i Morgen dør vi“.

Min gamle Ven Kristen Hansen er iøvrigt hverken den eneste eller den første, der har undret sig over, at jeg gik så tryk derovre i Sønderjylland, og til hvem jeg har talt rent ud derom; men jeg har også sagt, at de skulde ikke tro, det gik ilde til, om det samme skulde ramme mig, som har ramt så mange andre. At det ikke er sket, kommer ikke af, at jeg er bædre eller ringere end de andre; men sådan har Kongen over alle Konger ladet det ske hidtil, og dermed har min Tjeneste været bædst tjent. Det gælder jo ikke om at gøre Rabalder, men om at gøre Gavn.

Det er dette, jeg kalder at være ude på Kongens Tog, og den Konge dør aldrig, og hans Hær er de tjenende Ånder, der fører Lysets Våben.

## 10.

Den 4. Juli 1884 afsløredes på Skamlingsbanken den Mindesten, som norske og svenske Højskolemænd dér havde rejst til Minde om N. F. S. Grundtvigs Tale dér samme Dag for 40 År siden. Jeg havde i de nærmest foregående Dage været på Færde ovre i Barved Syssel, som vel i gamle Dage havde havt sit Tingsted ved Skamlingsbanken. Jeg havde gæstet Vennehuse i Haderslev samt Landsbyer på Næsset syd for Fjorden og Sognene nord for Fjorden mellem den og Rigsgrænsen. Vi var et Vennelag, som havde lejet Vognmand Eriksen i Haderslev til at køre os ud til Skamling. Som vi holdt på Pladsen ved „Skul-

derbladet“ og lige skulde køre til, kom to unge Mænd, sprang op og kneb sig ind yderst i Bænkevognen. Vi kendte dem ikke, og de var derfor ikke videre velkomne Medrejsende, så der blev almindelig Tavshed.

Den ene, som havde knebet sig ind ved Siden af mig, var af Middelstørrelse og havde mørkt Hår. Han så ud til at være godt og vel midt inde i Tyverne og sagde, idet han satte sig, på Barvidsysselsk Jydsk: „De vigtigste kommer tilsidst!“ Den anden, som sad lige over for, var noget højere, havde lyst Hår og i det hele taget et lyst Udseende: lyseblaa Øjne o. s. v. Hvad det var, han sagde, da han satte sig til Sæde ved Siden af Jørgen Vognsen, husker jeg ikke; men det lød med tysk Tungeslag. Han tog fræm en af Bjørnsons eller Henrik Ibsens Bøger og satte sig til at læse i den, mens min Sidemand prøvede min Lomme-kikkert og sagde skæmtende, at han ovre i et lille kønt Hus et godt Stykke fra Vejen kunne gennem Ruderne se sin Kusine sidde og drikke sin Morgenkaffe. Jeg brød da også Tavsheden og sagde tørt til den lyse unge Mand: De er vist Nordmand? „Ja“, sagde han, og så snakkede vi løst og fast om Norge, idet vi varede os for at vade længere ud, end vi kunde bunde og redde os i Land.

Mens der bededes i Kristiansfeldt, og Køretøjet holdt inde i Rejsestalden, sprang vore to fræmmede Rejsefæller af Vognen, medens Selskabet blev siddende og fik ud af det, at det var Præstemner fra Pastoral-



seminariet i Haderslev, og vi kunde da ikke vide, hvad de ved denne Lejlighed havde at gøre på Skamling. Men snart havde vi dem igen med Favnen fuld af Kristiansfeldter Honningkager, som de nu delte med os. Med dem var vi fire Mænd på Vognen, men vel nok dobbelt så mange unge Kvinder, som nu ikke alle færdes blandt os mere, ligesom også den lyse Mand er gået til sine Fædre. Han hed Mangels, var en Lærersøn fra Slesvig og døde som Sognepræst i Emmerlev, Biskop P. O. Boisens Hjemstavn.

Snart sad jeg i en livlig Samtale med min Side- mand. „Kender De den lille Halvø imellem Æbeltoft- vig og Kaløvig?“ spurgte han mig i en skæmtende Tone, og jeg svarede ham i samme Tone: Ja, noget kender jeg da til den. Mon De ikke er derfra, De er vist en Molbo? Dette gik han ind på og tilføjede: „Men vi fik ikke vor Klokke igen“. — Det gjorde De jo ikke; men sært nok var det, da De dog havde skåret Skure i Båden dér, hvor De hivede den ud.

Men inden vi så os til, sad vi midt i en Samtale, som rørte ved Hjærtets dybeste Længsler og stærkeste Trang. Endelig kom vi så nær, at vi kunde se Danne- brog vinke ad os deroppe ved Støtten. Dejlige Flag! udbrød jeg. „Ja, men det er jo egentlig Prøjssens Flag“, sagde „Molboen“ med et skalkagtigt Smil. Jeg skønnede nok, hvad det var, han vilde sige; men nu var jeg ikke oplagt til Spøg, og imidlertid nåede vi Stedet, og jeg så under hele Festen ikke noget til de to. *Topsøe* havde tilligemed flere talt med dem, og da

alt var færdigt, mødte de mig i den Tro, at vi atter skulde følges ad til Haderslev.

Dette skulde vi imidlertid ikke, da jeg nu skulde med en Koldingvogn og hjemad. De kunde dog ikke slippe mig, uden at jeg måtte følge med dem ind i et Telt og drikke et Glas Øl med dem. Ved dér at tale med dem om Talernes Indhold, undrede jeg mig meget over den Samstemning, der i et og alt viste sig imellem os. Hvem de var, fik jeg dog ikke at vide den Dag. „Æ er en sønderjydsk Sangfowl“, sagde min Molbo, „De kan se'et i e Fremmebog opp i e Pawliong“. — Og da han sagde Farvel, føjede han til: „Se etter i e Fremmebog“. — Men i Fræmmedbogen læste jeg siden under 4. Juli 1884:



Pastor V. Topsoe.

„Fåld it å Knæ for Folkes Slarrer,  
kryv it i Stæv for Folkes Snak,  
de ållermest sej sjell kun narrer,  
som Hvermand ålt vil gør te' Takk.

Vær stolt kuns, wen di ner dej rakker,  
så snart do for e Sandher stri'r,  
ven dovvelt styw do bær din Nakke,  
så blywyr di kjæw dera' omsi'r.

O ska' di te' din Grav le'sag dej  
 me' Har o Hån, å skaje de'  
 den Mand ha' Ret te å forsag ej,  
 som Sandhers Ængel kinnes ve'.

For ven do i e Kamp o' sejner,  
 så tejr din Ængel a' din Ha'nd  
 de Sværd, do før', så snart do blegner,  
 o' gir'et i en anden Ha'nd.

For åller kan e Sandher kues,  
 den må gå fræm a' Kamp te Sejr,  
 så vist som åller kan forskrues  
 den Vej, som Sol o' Stjærner tejr.“

Således lyder Talen på Haderslev Næs, det sydøstligste Hjørne af Barvid Syssel, som her ved Lillebælt spændte fra Kolding Fjord til den inderste Vig af Genner Bugt, og hvor de siger „A“ til dem selv, ligesom i de 10 andre jyske Sysler, hvor de ikke ligesom i de 2 sydligste, Ellum og Isted, samt i Thyssæl, siger „Æ“.

Ellum Syssel har siden i *Nikolaj Andersen* fra Varnæs fået sin Tolk og endda tidligere i *Rasmus Clausen* fra Smedager, som tager det mere fra den morsomme Side, medens Barvid Syssels jyske Sanger — J. J. Lohmann — og „den sønderjydske Sangfugl“ på Skamlingsbanke viser os et mere alvorligt Ansigt. Disse to er da også Præster, medens de to Ellumsyssels Sangere er vellærde Hverdagsmennesker, Nikolaj Andersen Skribent og Bogelsker, Rasmus Clausen („Per Sønderjyde“) Bonde og sin Omegns Tillidsmand. Hans

Vid er ikke så lidt i Slægt med Holbergs. Han er ikke Akademiker således som Nikolaj Andersen; men han har en god Lære, hvad en af Sognets Præster har hjulpen ham til rette med i Lighed med Nørre-ryden N. J. Termansen. Han var med i Krigen 1864 ved 21. Regiment, hvorved han blev kendt med min Broder Thomas. Det samme gælder om Istedsyssels Sanger *Karsten Thomsen* fra Frøslev, som vi siden får med at gøre.

## 11.

Da jeg i Forsommeren 1851 fik mit Hjem i Sønderjylland, var der en Kvinde, jeg tidt hørte nævne. Og af og til havde jeg også før den Tid sét Digte fra hendes Hånd i „Dannevirke“ og derfra vel også optagen i andre Blade. Denne mærkelige Kvinde var Digterinden Anna. Hun var af både sønderjydsk og frisisk Blod. Hendes Forældre var begge født i Tinglev; men selv var hun født i Åbenrå den 14. April 1794. Hendes Fader var da ung Præst dér og hed Johan Christian Lautrup. Han blev 1796 Sognepræst i Brede, hvor den lille Anna Kristiane altså fik sit Barndomshjem, og hvor hendes Fader blev gammel som Præst i 50



Gårdejer R. P. Clausen.

År. Jeg skal siden gøre Rede for, hvordan det gik til, at jeg kom til at skrive hendes Levnetsløb til „Sønderjydske Årbøger“ (1893, Side 191—252). Hun boede i sine sidste Leveår i sine Forældres Fødeby Tinglev og døde dér den 28. Juni 1884.

Få Dage efter var jeg dér på Egnen; men da var der ikke Tale om hende. Hun var over 90 År, men i over 20 År — siden 1864 — havde der kun lidt været Tale om hende og hendes Digtning.

Nu måtte jeg længer syd på for at finde en sønderjydske Folkedigter og i ham finde en Ven for Livet i den mærkelige store danske Landsby Frøslev i Handved Sogn.

Først tog jeg ind til Flensborg og derfra ad Landevejen syd på til Bilskov Kro, hvor General Krogh havde holdt Krigsråd før Slaget ved Isted. Som jeg i dybe Tanker vandrede hen ad Landevejen, hvor Hæren ved samme Årstid for mer end en Menneskealder siden, rede til at gå i Ilden for at bjærge vor gamle Rigsgrænse, var på Færde fremad mod den Hær, som vilde fravryste os vore Fædres Jord og sønderdele vort Folk, hørte jeg bag mig Lyden af en Vogn og Hestetramp, og snart holdt ved min Side et Køretøj, og en venlig lyshåret Mand, som sad ene i Agestolen, tilbød mig at køre med. Jeg satte mig op ved Siden af ham og kørte med ham til Oversø Kro, hvor vi bedede lidt og drak et Glas Øl med hinanden. Vi var da kommen over Valpladsen ved Sankelmark, og snart gik det videre syd på op efter Smedeby.

Manden var fra Keldbæk Mark i Egebæk Sogn i Nærheden af Slesvig, og vi talte snart sammen som Brødre. Der var ikke den Ting, vi ikke kunde tale med hinanden om, så jeg kan sige, at jeg, uden nogen Sinde at have sat min Fod indenfor hans Husdør, snart var helt hjemme i hans Hus, kendte hans Kone og hans Børn både hjemme og i Amerika. Og jeg havde været med ham i 1864, da vor Hær, mens den gik tilbage fra Dannevirke, med Heste og Vogn tog ham med til Dybbøl og Als og holdt ham dér til Hærkørsel, indtil Prøjsserne gik over og tog Als, da Krigsfangerne og Kørselsfolkene, som hørte hjemme i Sønderjylland, alle fik Hjemlov.

„Ja, vi havde ikke den talrige Hær, og to Stormagter havde vi imod os, og det kom til at gå værst ud over Eder, da vi ikke kunde væрге Eder. Men hvad siger I nu om at høre til et mægtigt Rige?“ Manden dukkede sig, og jeg glemmer aldrig det dybe vemodige Blik, jeg så, da han sagde: „Dem, vi har nu, bryder sig ikke om os, de bryder sig kun om dette her.“ Han gjorde nogle Greb med Hænderne og Fingrene, som når man med den ene Hånd lægger Penge over i den anden.

Endelig var vi nået så vidt, at vi skulde hver sin Vej, han til Højre hjemad og jeg et lille Sving ind i Angel. Men idet jeg rejste mig og takkede ham for Kørslen og det gode Selskab, satte han med Kraft sit Svøbeskaft i Vognens Bund og sagde med en Røst, der var Ånd i: *„Så sandt, som jeg sidder her, bliver*

*vi danske igen!*“ Det var, som jeg hørte hele Isted-syssels Røst gennem mange Slægter, og således hører jeg den endnu.

Jeg havde egentlig tænkt, om jeg ikke fra Smedeby skulde nået igennem Lille Solt om til Prinsensgård endnu samme Dags Aften; men det lod sig ikke gøre. Da jeg kom til Lille Solt, faldt Mørket på, så jeg måtte overnatte i Gæstgiveriet „Freienwill“. Det var Lørdag Aften, og der var megen plattysktalende Ungdom på Gaden og i Kroen, hvor de dog ikke blev siddende længe, så Kromanden fik god Tid til at tale med mig. Imidlertid havde jeg fået spist min Aftensmad, og skønt det snart var Sengetid, måtte jeg dog kønt blive siddende; thi nu kom Regnskabsmanden (Sognefogeden) og vilde vide, hvem jeg var, og hvad jeg rejste efter. Han mærkede dog snart, at jeg ikke var nogen almindelig Landstryger, skønt jeg ikke havde rejst så lidt i mine Dage.

Både Kromanden og Regnskabsmanden talte godt Istedjyds, og vi havde nok at tale om. Jeg havde forrige År været i Nordengland, det gamle Danelagen og i Skotland, og Mændene vilde gerne høre om mine Oplevelser på denne Rejse og gerne fortælle om deres Oplevelser, hvad jeg også gerne gad høre. Blandt andet kom vi da også til at tale om Kong Frederik den Syvende, som de havde set ovre hos dem; men da de kom til at tale om hans Død, blev de meget hemmelighedsfulde, og det var tydeligt nok, at de troede, han var ikke død en ærlig Død. Hvem det

var, de mente, der havde forvoldt den, kunde jeg ikke rigtig blive klog på. De talte noget om en „Rose“, der var bleven sendt ham, og hvis Duft havde været giftig. Det var med så megen Deltagelse, de talte derom, så det var godt at mærke, de havde havt gode Tanker om denne Konge og ikke havt ondt i Sinde imod ham.

Næste Dag fik jeg endnu ved Morgenkaffen en Samtale med Kromanden. Da sagde han blandt andet: „Her kan vi synge, hvad vi vil, her kan vi synge „Den tapre Landsoldat“, selv om Gensdarmen står lige ved Siden af“. Hertil svarede jeg, at længere nord på var der måske mere Ild i Sangen, så den var mere brandfarlig, siden de ikke må synge den dér. „Nej, dér må de ikke synge den“, sagde han. Så sagde han mig også, at Overlærer *Monrad* tidt kom til *Freienwill*, når han var derude i Eggen på Jagt.

Så gik jeg til *Prinsensgård* med en Hilsen, jeg havde at bringe *Georg Budach*. Dér holdt vi Søndag om Formiddagen. Den gamle Svigerfader græd endnu over Savnet af sin nys afdøde Hustru, og jeg talte med ham om det evige Liv, som Vorherre Jesus Kristus har bragt os og lever i og med os i hans Menighed. Og så sang jeg „Uforsagt, hvordan min Lykke end i Verden blive må“ og hvilke Salmer, vi kunde komme ad med. Jeg syntes, Solen skinnede så dejligt den Søndag på *Prinsensgård*. Om Eftermiddagen kørte vi over til *Ågård* og gæstede *Hans Mikkelsen Tofte*, Faderen til „*De sønderjydske Piger*“. Der fik vi Musik



af Svigersønnen, Musiklærer Tofte fra Skårup Lærerskole, og den gamle kom i Ånde ved at tale om Kampen ved Sankelmark, medens Budach mindedes, hvorledes han nogle Dage efter Kampen havde fundet Liget af *Thorvald Paulsen*, Søn af Professor Christian Paulsen, hvorefter Liget blev kendt og jordet på Flensborg Kirkegård.

I Flensborg var jeg inde hos „Flensborg Avis“ og hilsede første Gang på Redaktør *Jessen*, som sammen med Overlærer *Monrad* fik lavet det således, at jeg kom til at tale ved et fint Møde i Borgerforeningen. Jeg skildrede Juleskikkene hjemme i Vardesyssel, således som jeg mindedes dem fra min Barndom fra Huslivet, Samlivet i Kirkerne og i Grandelagene og fræmhævede den Indflydelse, dette Samliv og disse Skikke, efter hvad jeg kan skønne, har havt på Folkelivets Udvikling i de Egne (Vardesyssel og Hardsyssel), hvor mange af Sønderjyderne nys havde haft Lejlighed til at komme i nært Forhold til den Side af Folkelivet, som gennem mange Slægtled særligt havde udfoldet sig dér.

Jeg husker, hvor *Monrads* Ansigt strålede, da Fløj-dørene åbnedes, og han fræmstillede mig for den strålende Mængde, i hvilken jeg snarest måtte se mig selv som Spurv i Tranedans; men jeg mindes desværre også, hvorledes den kære Mand et Årstad efter, da det var gået skævt ved Rigsdagsvalget, idet der var gået stærkt Svind i de danske Stemmer, og „det røde Spøgelse“ (Internationale) havde vist sig for ham som

et uhyggeligt Skræmsel, udbrød, da jeg Dagen efter gæstede ham: „Jeg frygter for, at vort Folk er viet til Undergang!“

Dette, at vor Konges Døtre ved Givtermål var indlemmet i Evropas to mægtigste Rigers Fyrstehuse med Udsigt til at blive Kejsermødre og vor Konges Søn med Kongesnille alt i mange År havde været Hellenernes Konge, syntes at trøste ham ligeså meget som den Udvikling, selve vort lille, mishandlede Folk udfoldede i Håndens og Åndens Verden. Han var stadig på Udkig efter, om de europæiske Stormagter ikke snart var rede til at foretage en alvorlig Opførelse med det prøjsiske Tyskland, og om det danske Rige var rede til at værne om sin Ret. Og imidlertid kom „det røde Spøgelse“ Evropas Magthavere nærmere og nærmere ind på Livet, og meget er kommet til at se anderledes ud siden.

Det var en smuk, lys Sommeraften, jeg kom inde fra Flensborg. Jeg ser endnu den fine Aftenrøde længst ude i Synskredsen. En Flok muntre, unge Mennesker var rask på Færde og drejede om ad en Sidevej, der gik sydvest i Nærheden af Padborg Station. Jeg råbte



Overlærer Chr. Monrad.

til dem og spurgte efter Vejen til Frøslev. Hvordan Svaret lød, husker jeg ikke; men Klangen glemmer jeg aldrig. Det var en ung Pige, der svarede, og Klangen lyder endnu lifligere i mit Øre end Nattergaleslag. Det var den første Lyd af den Mundart, jeg siden skulde få så megen Glæde af at omgås, så den blev mig så hjemlig, som jeg synes snart ellers ingen.

Det var ved Sengetid, jeg kom til *Frøslev Kro* og spurgte efter Kromanden Karsten Thomsen, og ved vort første Møde fandt vi hinanden så godt, at det var, som vi havde kendt hinanden fra Barndommen af. Der sad Gæster i Kroen, da jeg kom, rimeligvis af Byens Mænd, og Værten sad iblandt dem. Det var let at se, hvem der var Manden mellem de Frøslev Mænd, som iøvrigt snart gik hver til sit. Og så havde jeg ham og hans Farbroder Peder Thomsen at tale med. Det var denne Farbroder, der havde stået for Styret derhjemme, da Karsten Thomsen selv var i Krigen, og han er Per i Visen „Lav Jens kom hjem“. Han levede derhjemme på Gården som gammel Ungkarl og var vel nok den, der ledede Avlsvæsenet, mens Brodersønnen dog var Manden, tog sig af Gæsterne og røgtede sine Tillidshverv, som ikke var få. Han var en af de Mænd, der stod for Flensborg og Omegns Sparekasse. I dette Styre var *Gustav Johannsen* Formanden, så var der tillige foruden *Frøslevmanden* hans Svigerfader *Bjørn Lorentzen*, Kromanden i Frydendal Kro ovre i Bov Sogn. Der var *Georg Budach* på Prinsensgård, Gårdejer *Johannes Møller* i

Harrislev, der var Bonden på „Oldemorstoft“ (Valdemarstoft og en eller to til.)

Men Karsten Thomsen var også Kredsmand



Karsten Thomsen.

(Amtsrådsmedlem), Kommuneforstander (Byfoged), Standesbeamter (Ægteskabsforstander), vel sagtens også Synodemedlem og Kirkeældste, så han havde nok om Hænde.

En Grund til, at vi så let kom i med hinanden, var vistnok også den, at han fra Krigens Tid havde kendt min Broder Thomas og havt godt med ham at skifte, skønt de tjente ved hver sit Kompagni, og Karsten Thomsen havde hørt både Kaptejn *Freiesleben* og Obersten fræmhæve ham som et Mønster for sine Fæller. Karsten Thomsen skønnede, der var stor Lighed mellem vi to Brødre, og jeg skønnede, det var ikke så sært, at min Broder gjerne vilde omgås Karsten Thomsen, som var en ærlig Sjæl, snild og modig samt en ualmindelig sikker Skytte.

Karsten Thomsen var en efter stort Mål selvhjulpne Mand. Præsten Henrik Bech, der en kort Tid havde været Hjælpepræst i Hanved, priste sig lykkelig ved at have havt Karsten Thomsen blandt sine Konfirmander, som alle sagde det samme, da „den lange Krodreng“ mente, det var bædst, de blev ved det Danske. Sit Barndomshjem og sin Skolegang har han skildret i sin Vuggvihs:

I Sønderjylland der er æ føjt,  
 der hær æ hjem',  
 der gik min Vugg i e Kakkellovnskrog  
 å en Tremm',  
 der sad min Mor ve mæ o' sång,  
 å øwer e Vugg et Uro hång  
 we' e Lowt i en Kramp' o' dinglet.

Der red æ å min Fa'rs Knæ  
 fræm o' tebag',  
 o' æ kund vis, hvor stor æ vår  
 o' klapp' en Kag'.

Æ krøwd omkring, te æ kund stå',  
 o' støj så læng, te æ kund' gå  
 omkring o' fæld i e Dørnsk.

I Oldfårs Stol min Oldmor sad,  
     o' hun fortold'  
 mæ manne Ting, som æ skuld hows  
     o' vel behold',  
 om Holger Danskes Styrk' o' Magt,  
 o' om Kong Volmers vilde Jagt,  
 om Underjors, Ællfolk o' Nisser.

De wår Vand å min Møll', men så var'  
     et intens læng'  
 før æ fæk en Fiffel o' skuld' i Skol'  
     me' di ander Dreng'.  
 Tysk skuld' æ løjs; men lidt æ lær',  
 nej hjemm' der wår'et møje bær,  
 der sång æ Oldmors Visser.

Ja, sådan var det gået til i de Dage, da de vel havde den prøjssiske Lov, men endnu ikke den prøjssiske Skolemester. Karsten Thomsens Lærer sværmede ikke for dette Skolevæsen. Han kunde vel også tale i samme Ånd som Karsten Thomsens Oldemoder, og dog — vi må huske på, det skulde gå på Tysk — Skolen skulde jo være tysk, og derfor kom der ikke noget ud af det, medens Oldemoders Fortælling var dansk både i Sind og i Skind, det var den levende Strøm, der havde rullet igennem vort Folk fra Slægt til Slægt og var Drivkraft ikke blot som Strømmen på Møllen, men som Kilderne og Bækkene for Engens Grøde og som den strømmende Regn for den tørstige

Grøde på de tørre Marker. Men nu, da ikke blot Loven er prøjssisk, men Skolemesteren skal være prøjssisk, den samme, som Bismarck mente, det var, der havde hentet Sejrene hjem fra Sadowa og fra Sedan, nu måtte selv Karsten Thomsen, Manden med det lyse Øje og det lune Smil sukke over sin lille Dreng, som han sad og vuggede:

„No er æ gyvt o' sirrer sjell  
 her ve' e Vugg',  
 lill' Jens er i'en, o' han gær no  
 i hans tiend' Ug'.  
 Guj véd, ven han vejs te en Gång,  
 om han skal syng, som æ no sång,  
 ander syng e Tyskeres Visser?“

Det var netop i de Dage, da den prøjssiske Skolemester var på Færde i Kampen mod det franske Kejserdømme, at dette Suk klemtes ud af den hidtil så lysøjede og livsglade Sanger i Isted Syssel, og længe varede det ikke, før just Frøslev Skole havde en Skolemester, som „frivillig“ havde været med i den prøjssiske Hær mod Frankrig, hvor de gjorde det af med ham, der gjaldt for at være Ophavsmanden til „Pragfredens femte“, som de så også fik den anden Kejser, som Skolemesteren allerede havde gjort det af med ved Sadowa, til at slå en tyk Streg over.

## 12.

Det var i Kristjan den Ottendes første Kongear ved Påsketider, da Dagene var blevne så lange, at det

ikke gik så hårdt til med at nå hjem til Aften fra Præstegården, at vi undervejs kunde hitte både på det ene og det andet. Det værste, jeg mindes, er dette, at to af os kom til at kives med hinanden om en Kniv, og at Vreden blev så stor, at den holdt sig længe, hvilket jeg var meget ked af, da jeg holdt meget af dem begge to, og var ikke i Stand til at få Vredens Ild slukket, hvor megen Umage jeg end gjorde mig derfor. Det gjorde mig mest ondt for den fattige Dreng, som havde købt Kniven af den rige Mands Søn og ikke havde Pengene, den skulde koste, hvorfor han ikke vilde stå ved Handelen af Frygt for sin Faders Vrede.

Jeg gjorde mig Umage for at få Sælgeren til at lade Handelen gå tilbage, og at vi alle tre skulde være lige gode Venner for det. Men et Par Uger tidligere havde den stivsindede fortalt os en hårrejsende Spøgeseshistorie, som jeg tidt siden har havt Brug for også i Sønderjylland. „Har I hørt Tale om Hallum Præst?“ spurgte han. Nej, ham havde ingen af os hørt Tale om. Ja, det var ikke sådan en rigtig Præst; men de kaldte ham således, fordi han var klogere end andre Mennesker og kunde, som man siger, præke Fanden et Øre af.

Men Hallum Præst var ikke god at have til Nabo; thi hans Agre blev altid brede og Naboenes smalle. Det var i Jordfællesskabets Dage, da Enhver ikke, således som nu, havde hver sin samlede Lod; men hele Bymarken var delt i Skifter, hvor så i hver Skifte



Agrene igen deltes mellem Bymændene på Grandestævnet, og dér havde Hallumpræsten Magten, som han slet ikke var bange for at misbruge til at bøje Retten fra den fattige til den rige, hvilket især kom til at svie til hans fattige Nabo, som trøstede sig med, at det var bedre at lide end at øve Uret.

Men så var det i Høsten, da Hallum Præst en Aften silde kørte ind i Gården med „Kvædelæsset“ („e Fok“), han mødte den, han måske mindst havde ventet. Hallum Præst kvædede ikke; thi til at kvæde hører der noget, som Hallum Præst ikke ejede, hvor rig han end bildte sig ind at være, og Folk troede, han var. Han ejede ikke *en god Samittighed*, og uden at eje den, kan der ikke kvædes, så det kan kaldes virkelig Kvad, men kan kun blive Brølen og Brægen og tomt Trylleri.

Men ind i Gården kom Hallum Præst, og mørkt var det, som det kan være en sen Augustaften, når vi ikke længer har de lyse Nætter eller Stjærneskudsnætterne. Da så han det, han nødigst vilde se, og hørte det, han nødigst vilde høre. Han så en skummel Skikkelse, et Par gloende, gnistrende Øjne og hørte en Røst som fra Afgrundsdybet: „Vil Du pløje de tre Furer, Du fra din Nabos Ager har pløjet ind til din Ager — vil Du pløje dem tilbage?“

Dette var noget andet, end når han stod på Grandestævnet, og Naboen selv nok skulde vare sig for at gå i Rette med ham for den smalle Agers Skyld. Her var ikke, hvormeget han end krympede sig ved det,

andet at svare end Ja, og det gjorde han, om end meget lavmælet. Tænk, han, som på Grandestævnet altid havde været den højrøstede, her var han den lavmælede.

„Vil Du gøre det med det samme?“ lød det andet Spørgsmål som Lyden af et rasende Vindstød, der sprænger Porte, Døre og Luger, og Huse ryster, som de brat skulde styrte sammen. „Vil Du?“ Ak, Hallum Præst var så træt og sulten, og ud fra Køkkenet stod Duften af den gode „Skørnadvær“, Kvinderne dér havde rede til ham, og Bordet var dækket på det bødste! — „Med det samme?“ — Altså i Nattens Mørke uden Vederkvægelse og Hvile — uden Mad og Søvn. „Ja“, lød det end mere lavmælet.

„Giv mig Hånd på det!“ lød det, så det skar som hvasse Knive i hans Indvolde. I sin Angst rakte han Svøbeskafet, som tæredes i en gloende Hånd, mens Røg og sveden Luft stod ham i Næsen. Men næste Morgen så Naboen og hele Grandelaget et Syn, de aldrig syntes at have set Mage til. Naboen Ager var bleven sine tre Furer bredere og Hallum Præsts de tre Furer smallere. Således havde hver fået „sit“, som det fræmsynet står at læse i Prøjsserkongens Bomærke.

Denne Historie vil jeg give fem (prøjssiske) Daler for, udbrod Henrik Kristjansen, en af de Frøslev Udflyttere, en Aften sent, vi gik sammen på Kirkevejen mellem Hanved-Ellum og Frøslev, just på det Sted, hvor Frøsleverne og Ellunderne havde holdt Slag om

den (Sønderjydske Årbøger 1891, Side 84—96), og jeg sagde ham den. Hvad det var, der i Oldemors Tale var „Vand“ — Drivkraft — på Karsten Thomsens „Mølle“, derom kan man få en Forestilling ved at læse Skoleinspektør *Jens Madsens Bog „Folkeminder fra Hanved Sogn ved Flensborg“* (Kbh. 1870).

Karsten Thomsen og hans Frøslever havde været så uheldige at komme i med et Par vindige Fyre, som havde gjort sig til af, at de havde været på Højskole, og som havde bildt sig selv ind, at de 1 — 2 — 3 skulde omskabe Alverden. Dette dulgte de ikke for mig, og heldigt var det da, at blandt andre også jeg kunde tale med om den Sag og kendte både Højskolens Lysside og dens Skyggeside. At Højskolen har sin Skyggeside, er en given Ting. Dette gælder om Alt i den Verden, vi lever i. Hvor der er Lys, er der også Skygge, fordi her er så meget, der ikke lader sig gennemstråle af Lyset. Det er der hos dem, vi omgås, såvelsom hos os selv. Stundom kan det også hændes, at den Skygge, der for vore Øjne synes at være en andens, kun er vor egen.

Således mente jeg dog ikke, det uden videre var dér. Det er virkelig slemt, når de, der har påtaget sig at være Tjenere, vil spille Herrer og være selv-kaldede Overdommere i Ting, som strængt taget slet ikke kommer dem ved.

Nu er jo Højskolerne også langt fra lige gode, og hver især heller ikke lige gode for enhver, der i den af vedkommende selv valgte Skole sætter sig på Skole-

bænken. Den Højskole, som er den bædste for den ene, kan være den dårligste for en anden og omvendt. Men jeg havde den Hjærtensglæde at se, hvorledes Karsten Thomsen og hans Frøslever mer og mer fik Øjne for den Herlighed, det Opdyrkningsmiddel, vort Folk ejede i sin Højskole som Hjemmenes Medarbejder og Afløser til en sund og kraftig Livsudvikling.

Det hændte sig ved et af Efterårsmøderne på Vrigsted Højskole, hvor jeg også havde Ordet og just gav en Skildring af Ejendommelighederne ved Huslivet og Folkelivet i Frøslev, at Deltagerne fik Lyst til at lukke Pengepungen op til Fræmme for den sønderjydske Ungdoms Højskolegang, og at de vilde gå Offergang til Talerstolen, mens jeg stod dér og sang: „I Sønderjylland dér er æ føjt“ med min egen Melodi. Både Visen og Melodien faldt i god Jord, og det gav Penge i Kassen. Grevinde Rantzau til Rosenvold lagde en 100 Kroner-Seddel og bad mig give hende en Afskrift både af Sangen og Melodien, og jeg fik fra hende og hele Efterårsmødet en varm Hilsen med til Karsten Thomsen og hans Frøslever.

Noget lignende gentog sig på de øvrige Højskoler, både de jydske, fynske og sjællandske, og hvor de ellers var, de, der gerne vilde se mig i dette Ærinde og gerne give fri Undervisning som deres Tilskud til den Hjælp, de unge Sønderjyder var udelukket fra at kunne søge hos vore Amter af vore Rigsmidler. Der blev også kaldt ad mig som Taler og Sanger ved andre Møder, og snart gav Karsten Thomsen mig Lov

til at lade hans Sange trykke og sælge dem til Indtægt for vor Kasse. *Rasmus P. Clausen* gjorde det samme og flere end han, så vi snart havde 80 Digte i „*Fra danske Hjem i Sønderjylland*“, af hvilken Bog der i syv Udgaver tryktes 13000 Exemplarer.

## 13.

Den 28. Maj 1889 oplevede Karsten Thomsen sidste Gang sin Årsdag. Da fyldte han sine 52 År. Men samme Dag var det 100 År siden, Ingemann blev født. Der holdtes da Mindefest for ham i Sorø, hvor hans Liv havde båret sine rigeste og skønneste Frugter, og dér holdt Dr. *Jens Nørregaard*, som havde tilkæmpet sig Doktorværdigheden for sin Bog om Ingemann, Hovedtalen. Senere mindedes Ingemanns Fødsel i *Torkildstrup Præstegård* på Falster på selve Stedet, og dér var *N. J. Termansen* Hovedtaler. Da Deltagerne var samlede inde på Festpladsen i Haven, gik vi først med Musikken og med de to Festtalere, Sognepræsten *M. T. Bredsdorff* og *Termansen*, forrest i Højtidsgang venstre om ud på Landevejen, hvor Mindestenens Forside vender ud fra Havegærdet, hvor den er rejst. Efter Afsløringen gik Toget videre til Kirken og ind i den, så mange, den kunde rumme.

Præsten havde stillet sig for Altret, som når han for at lyse Velsignelsen vender sig mod Menigheden, og istemte: „Nu ringer alle Klokker mod Sky“. Og da den var sunget med Liv og Styrke, fortalte han

om Altertavlen, som er malet af Fru Lucie Mandix Ingemann. Derefter sang vi: „Dejlig er Jorden“, gik ud af Kirken og atter ind i Haven.

Dér holdtes så Talerne om Ingemann og hans Indflydelse på det Slægtled, hvortil han selv hørte, og på vort Folks Liv i det hele taget. Siden havde jeg den Glæde, at min Tale om Karsten Thomsen ret var Strøm på de falsterske Bønders Mølle, og at de let fattede hans jyske Sange.

Længere ud på Sommeren, sidst i Juli og først i August, var jeg, efter Tilskyndelse af N. J. Terman- sen, i Sønderjylland sammen med hans Svigersøn, cand. theol. *F. Melby*, nu Sognepræst i As og Klak- ring. Vi tog Vejen til Kristjansfeld og derfra ud til Tårning for at gæste Gårdejer C. Finnemann, hvor vi dog ikke nåede hen, inden den unge Mand måtte godtgøre, hvem han var, at han ikke var en af de unge Sønderjyder, der nu hørte til den danske Hær.

Det er ellers ikke som Fod i Hose at gæste Bønder sammen med en „akademisk Borger“, hvis Døgn kun lidet retter sig efter Solen, mer efter Urets Gang, og som gør Nat til Dag og Dag til Nat, og så tilmed i Høstens Tid, da Bonden er bædst at komme i Tale ved Davrebordet, og når han har fået sine Folk sat i Gang ved Morgensystemen; men da ligger Akademikeren og sover, som om det var midt om Natten. Rigtig- nok var min Rejsefælle Søn af min gamle Ven, Præsten *Mads Melby*, som havde været godt lidt af Bønderne på Middelfartegnen; men Bondesøn var han dog ikke,

og havde han været det, mon det så havde været stort anderledes med ham, når han havde vandret Vejen, der fører frem til det akademiske Borgerskab.

Jeg er af en gammel Bondeslægt, er i dette Stykke, i al Fald om Sommeren, Bonde i Sind og Skind. Om Aftenen går jeg helst i Seng Kl. 9, sover ind med det samme og sover så godt som uafbrudt til Kl. 4

om Morgen. Så har jeg udsovet, og så er det bædst snarest muligt at komme ud og læse i Skabningens store Bog og gå til sit Dagværk.



Kristen Hanssen, Norremølle.

En anden Sag er det om Vinteren, da kan man alligevel ikke ligge og sove, fra Sol går ned, til den står op, da kan jeg godt sidde ved boglige Sysler eller i frugtbar Samtale til Kl. 1—2 om Natten

og sove til Kl. 8—9 om Morgen. Derfor kan jeg nok siges at være Aftenmand i *det mørke Halvår* og Morgenmand i *det lyse*. For mig giver dette sig af sig selv, så længe jeg er frisk. En anden Sag er det selvfølgelig, når der er noget i Vejen med Helbred og Sundhed.

Her er ikke Tale om, hvem der er det bædste Menneske, men bare om, hvad der er det sundeste,

og hvordan særskilte Livsvaner kan vanskeliggøre Samlivet selv mellem ligesindede Mennesker. Mig synes, Kingos Salmer er blevne til i Solskin og ikke ved Kunstlys. At Kunstlyset i vor Tid er på Veje til at blive klart som Solens Stråler, kan måske være noget Skyld i, at flere gør Dag til Nat og Nat til Dag, og det ikke blot hvor „Dansen den går så let gennem Lunden“.

Vi var i mange Hjem, og Navnet Melby var de fleste Steder, vi kom, en god Nøgle til at lukke op for Husenes Helligdomme, og Tillægsnavnet „Theologisk Kandidat“ blev det ikke ringere af. I de allerfleste af de Hjem, hvor vi kom, havde jeg jævnlig min Gang og var som hjemme. Men i en 2—3 Præstehuse kom vi, hvor jeg ikke før havde været. Fra Præsten Mathiesen i Nybøl fik jeg en varm Hilsen med til Sognepræsten i Stenderup, gamle Olsen, som han havde gået til Præst hos, da Olsen var Sognepræst i Hellevad, hvor jeg også havde havt med ham at gøre ved vore Skolemøder i Kløveres i mine unge Dage. Men når Præsten og Kandidaten kom i Samtale om deres „Exegese“ og lignende Herligheder, hørende til Præstelærdommen, gik min Mølle i Stå, og Peter Moos og Hans Ludvigsen gav sig til at snakke så småt om at få mig til at synge én af Karsten Thomsens Viser.

Præsten skottede hen til mig og mumlede som for sig selv, om jeg også turde synge en sådan Vise, hvis Gensdarmen var der. Jeg mente, der ikke kunde



være noget i Vejen for dette, og fik Lov til at synge en lille uskyldig én I Hørup Præstegård på Als kom der mere Fart i dette. Aldrig har jeg mødt en hjerteligere Latter, end jeg mødte dér hos den gamle Sognepræst *Schwennsen*, da jeg sang Visen om *Ann' o' Pe'r* og „Lav Jens kom hjem“. Præsten på Kegenæs, som i sin Tid havde været Ungpræst i Nørreåby og Indslev, var glad ved at tale om og mindes sin Ungdomsven Mads Melby.

Men mest Glæde havde vi dog, syntes mig, af at gæste den gamle Biskop *Jørgen Hansen* i Guderup Præstegård. Vi var en Aften sent kommen til Stolbro og taget ind hos Bonden Nis Brag, som var på sin Gård den 11. Mand af samme Navn, og der var den Gang Udsigt til, at hans ældste Søn skulde blive den tolvte. Til stor Sorg for Slægten blev dette dog ikke til noget. Den unge Nis Brag den tolvte kom til at ligge i Slesvig som Husar og hentede dér den Tyfus, der lagde ham i Graven, og ikke længe efter døde også Faderen, så det blev en yngre Søn, der arvede Gården. Stamfaderen mentes at høre til Braheslægten og at være kommen til Als fra Fyn.

Nis Brags Hustru er af Slægten Wrang og var født i Kirkebyen Igen. En Søster til hende er Andreas Andresens Hustru i Skellemark på Broagerland. Det var sammen med dette Ægtepar, jeg første Gang gæstede hendes Slægtninge i Igen og Stolbro. Andreas Andresen havde selv ligesom sin Nabo Peter Philipsen været på Højskole og så' gerne, at Ungdommen

i Almindelighed gik samme Vej. I Nis Brags Hus tjente på denne Tid en Pige, som de havde megen Glæde af, og som de skønnede havde havt særdeles Gavn af sit Ophold på Ryslinge Højskole.

Nis Brag skønnede, at jeg med min lærde Ledsager måtte over til den gamle Bisp, og tilbød af sig selv at køre os derover. Men han vilde ikke selv med ind, da han ikke, som han skælmsk sagde, var skikket til at være i Lag med så lærde Folk. Dette slap han imidlertid ikke for, som godt var. Havde vi ikke havt ham med, vilde vi ikke fået nær så megen Glæde af det, som vi nu fik. Nis Brag kørte sine lærde Gæster standsmæssigt fræm for Hovedtrappen, hvor Bispen, der var Enkemand, snart viste sig



Biskop Jørgen Hansen.

ved sin Datters, Enkefru Thaddeys, Side. Bispen stod dér som en endnu rank og kraftig Olding, middelhøj med en ædel Holdning og med et Solskinsansigt ligesom Dagen. Datteren mindede mig om Ingeborg Krüger, og hendes hele Adfærd sagde os, at det langt fra var hende en Byrde at tage imod Gæster, men at der i denne Bispegård var både Hjerterum og Husrum, og Nis Brag måtte med ind. Ja, han fik Lov til

at køre ned i Gården og få spændt fra, men så måtte han kønt op og gøre os Selskab.

Og hvor var det velgørende at være i Selskab med denne Bisp og denne høje, kraftige, lune Bonde. Hvor de kendte hinanden og vidste, hvordan det skulde være. Der var ikke Spor af Kryberi eller fornem Nedladdenhed. Den unge Melby havde som Student holdt til i Studentersamfundet og var stærkt påvirket af Livet dér og syntes at have særlig Lyst til at gøre den Retning gældende, som dér var den gængse. Men dette var Bispen ikke oplagt til at komme ind på; det var dog måske dette, der bragte ham til at bruge så stærke Ord om *D. G. Monrad*, at der burde rejses ham en Skamstøtte. „Biskop Jørgen Hansens Optegnelser om sit Levnet og sit Forhold til Tidens Begivenheder“ kan og bør nu læses i *Sønderjydske Årbøger*, 1. Halvbind 1904. — Hvor det gottede ham, da han kom til at tale om sin Fader, Smeden Kristjan Hansen i Tand-slet, og kom i Tanker om en Herre, der havde truffet Smeden: „Han er nok en stor Skælm, den Smed“, havde samme Herre siden sagt til Bispen, „han vilde bilde mig ind, at Bispen var hans Søn“. „Ja“, svarede Bispen, „det har han også bildt mig ind!“

Var vi kommen ti Dage senere til Guderup Præstegård, var der ikke bleven nogen Samtale af med Bispen; thi da var han død. — Melby holdt Regnskab med, hvor mange Hjem vi gæstede; men selv om det var over 30, var det dog kun en lille Brøkdæl af de 30,000 danske Hjem, eller hvor mange det kan

blive, når vi regner, som Grundtvig regnede, da han sang:

„Til ét Folk de alle høre,  
 som sig regner selv dertil,  
 har for Modersmålet Øre,  
 har for Fædrelandet Ild.  
 Resten selv som Dragedukker  
 sig fra Folket udelukker,  
 lyser selv sig ud af Æt,  
 nægter selv sig Indfødsret.“

Der var ikke få Gæster i Frøslev Kros Gæstestue den Aften, vi kom dér, og Lysene var tændte. Karsten Thomsen tog selv imod os og førte os ind i Familiens Lejlighed. Jeg husker ikke, om Melby havde Studenterhuen på; men det var da nok især ham, der havde vakt Krogæsternes Nysgerrighed, som Karsten Thomsen morede sig over og havde havt Løjer med. Hvad Melby havde havt ud af det om Aftenen, kan jeg ikke sige noget om; men det véd jeg, at næste Morgen sov han usædvanlig længe, mens jeg havde de dejligste Timer med Karsten Thomsen, inden der blev Uro i Kroen. Farbroderen var på Høstarbejde med Børnene og Folkene.

Det var dejlige, alvorlige Timer; vi var begge i Ånde. Det er i sådanne Åndens Timer, vi føler så levende, at vort Liv ikke blot er et timeligt, men et evigt Liv, så sandt Kristendommen da er os andet end tomme Talemåder og Leveregler, men en Guds-kraft i os, som ikke måles efter Tid, men som gør, at vi kan juble som Brorson:

„Gud ske Lov for Dag, der går,  
og for den, der kommer,  
dermed har vi Jubelår  
og en evig Sommer!“

Som vi sidder allerbædst, lægger Karsten Thomsen Hånden på Hjærtet og udbryder: „Æ blyver it gammel, æ gær mæ en Hjárt'fejl. Do skal se, Do vil kom te å spør', te æ er dø pludsele“. Dette var ikke sagt med Gru for Døden, men vel med Vemod; thi han måtte jo tænke på en Skilsmisse fra dem, der vilde savne ham hårdt. Og som han sagde, så gik det. Den 30. Oktober mødte Jakob Knudsen mig i Fredericia med de Ord: „Karsten Thomsen er død!“

Dette vakte alvorlige Tanker. Han havde ved en Lejlighed talt om, hvor nødvendigt det var, at hans ældste Søn kom på en dansk Højskole og Landbrugs-skole. Dette måtte ikke glemmes, men gennemføres, hvad det da også siden er bleven. Men endnu dette: Det var måske et Årstid, før han døde, jeg spurgte ham, hvad han havde at gøre som Ægteskabsforstander. „Å, de' er møj simpel“, sagde han. „Nær tov vil gywtes, mæller di 'et. Så hær vi en Tillysnings-blanket, som blywer fyldt ur me' djær' Navn. Den blywer så slawn op o' hænd' ur i e Tillysningskass', vi hær henn ve' e Skól'. Nær den så hær hænd' dér i 14 Daw, så er der urlyst, o' ven der så inne lowli' Indsigels' er gør, så kan di kom me' djer Lowns-mænd, wenn di vil. Næ' de så er ske', så tar æ e Bog o' legger fræm, nøvner æ Ka'l o' spør' ham, om han

vil ha' e Pig', som æ nøwner, te hans Kuwn. Å sahm Mád' spør' æ så e Pig', om hun vil ha' e Ka'l te hend' Mand. Venn di så hær sój Ja begge to hver for sæ, så sejr æ: Vil I så kom' her o' skryw under? Venn de så er gøhr, o' æ Lownsmænd ow hær skrøwn djer Nawn, så sejr æ: så erklær' æ Jer for rett Ægt'folk i Lovens Navn, o' så er di gywt o' ka' sinn' gå i hva' Kjærk, di vil, o' læ lys Velsignels', o' di kan ow la' vær', venn di itt byr dem om de'."

Dette er udmærket! svarede jeg, så bliver der da ikke misbrugt noget Navn, hvad der aldrig kan være nogen Velsignelse ved. Hvilken Ulykke er det ikke for vort Folk den rædsomme Misbrug af Guds hellige Navn både i Kirkehusene og ved Rettergangen, og hvor det ellers sker! Karsten Thomsen mente med Rette, at Præsten havde gjort vel i ikke at gentage Vielsen i Kirken i Guds hellige Navn, og jeg mener med Grundtvig, at Kristne i Kraft af deres Dåb er velsignede i al deres Liv, også det ægteskabelige, så der ikke til et kristeligt Ægteskab hører nogen „ny Velsignelse“, og der kan i Virkeligheden kun være Tale om en Påmindelse om den alt givne. Hvad Præster kan hitte på for at gøre sig vigtige, er en anden Sag, som Menigheden dog hellere må lade dem have for sig selv.

„Takt, Takt, pas på Takten!  
den er mer end halve Magten“

synger Bjørnson, og ret opfattet kan der være noget i det. Karsten Thomsen tog det på sin Vis og blev

under såre vanskelige Forhold en mægtig Mand. „Vi gør inne Demonstrationer“, sagde han, „va' Gavn skuld' de gør', di hær jo e Mawt, o' den brogger di. Men vi tål' heller inne Demonstrationer — vor Skolmester vild' gjænn' ha' et Flag op å e Skol'; men han fær 'et itt, før han véd nok, a ven han vild' gør de, så hær vi Mæddeler nok te a kom' ham i Tael.“

Flaget kom heller ikke i Karsten Thomsens Levetid; men da Høvdingen faldt — ja en stor Skare fulgte ham til Graven, og dér var Landråden og Skolemesteren også med — men mange Dage varede det ikke, før Flaget var oppe på Skolen til stor Harme for Karsten Thomsens Frøsløvere.

## 14.

Men hvordan gik det i min gamle Skole i Hyrup? Dér var jeg en Gang for adskillige År siden til Julegilde hos Gårdejer Mathias Sommerlund. Dér var min prøjssiske Eftermand også med. En Datter havde han, som var givt med nærmeste Nabo, Oluf Andresen. De var også med — ja, hele Grandelaget var med. Det varede ikke længe, før jeg vidste, at Lærer *Nissens* Hustru var i Slægt med Hans Adolf Brorsons første Hustru Katrine Stenbæk Clausen, og vidste, hvoraf det kom, at den aldrende Mand ikke havde et større Levebrød. Han var fra Åstrup. En Broder til General Krogh, som da ejede Åstrupgård og hørte til den tyske Side, havde taget sig af Nissen som Dreng og vel også sørget for at få ham uddannet til Skole-

lærer på Skårup Lærerskole. Men da han i 1848 var gået til den Side, det gik galt for i 1850, var han kommen til at sidde småt i det og havde søgt Trøst hos Flasken.

Siden traf jeg ham ikke så sjældent hos Sviger-sønnen Oluf Andresen, som havde overtaget Gården efter sin Moder, hos hvem jeg i sin Tid som Byens Lærer havde været Kostgænger. Især husker jeg en Pinse, vi mødtes, da han indtrængende bad mig blive hos ham som Gæst i 6 Dage, hvilket jeg dog ikke kunde føje ham i. „Vi lever under det oldenborreske Regimente“, sagde han. Oldenborrerne var nemlig dette År slemme dér på Egnen. „Hvorfor mon de hedder Oldenborrer? Det må Du kunne sige os.“ Ja, det kunde jeg jo nok, hvis det var ham meget om at gøre. Jo, det vilde han da gærne vide.

Ja ser Du, sagde jeg så, når Du taler om, at Du spiser Frugt, mener Du jo nok, Du taler rent Dansk; men dette er Du alligevel fejl på. Oprindeligt er Ordet Frugt hverken tysk eller dansk, men er kommen læn-ger sønder fra. Jeg har i en gammel nordisk Bog læst om Eva, at hun tog et Olden og åd, gav så også Adam et Olden, som han åd. Nu taler vi ikke mere om, at Mennesker æder Olden; når der nu tales om at æde Olden, tænker vi på Svineføde. Jeg tænker egentlig, det var et Figen, Eva spiste og fik ondt af; men når vi Nordboere talte om Olden, var det om Frugt i Almindelighed, så nu véd Du det, hvis Du da kan tro mig på mit Ord.



En Burre, véd Du da, hvad er, og når der er noget, vi gerne vilde være fri for og kan ikke slippe af med det, siger vi så ikke: det hænger ved os som en Burre! En Burre er en Burre, enten vi så skriver med o eller med u, og når vi skriver Oldenburre, så er det klart, at det er noget, Frugtræerne helst skulde være fri for, fordi det stjæler de Safter, der skulde fræmbringe Frugterne. Skønner Du nu, hvorfor de hedder Oldenburrer? Jo, nu skønnede han det og udbrød i en stor Lovtale over min Lærdom og Snildhed — og gentog sit Ønske om at have mig i seks Dage som Gæst i sit Hus.

„Den Forskel, der er å dæ o' mæ, ka' skrywes me' jet Bogstav“, faldt det ham ind at sige, „do er jydsk, o' æ er tysk“. Ja, Du er er en rar Tysker, svarede jeg, Du er i Grunden lige så dansk som jeg. „Ja“, sagde han, „ka' do omvænd' mæ, må do gænn!“ — Omvende Dig, hvad skulde jeg vel omvende Dig til? Du kan bare gå i Dig selv, ligesom den vildfarne Søn, så er Du det, Gud har skabt Dig til. — „Ja, den forlorne Søn gøer tre Rejser“, sagde han, „jen ud“ — han pegede bort fra sig selv — „jen ind“ — han pegede på sit Bryst — „o' jen hjem“ — han pegede opad.

Ja, dette er meget rigtigt, tilføjede jeg, *han* gjorde alle disse tre Rejser; men Du har nok endnu kun gjort den ene, den ud. Du har jo så tidt hørt om, hvor ilde det gik den vildfarne Søn på hans Udenlandsrejse, så ilde, at han endog misundte Svinene det, de åd. Du taler om, hvor dyr Politikken er ble-

ven Dig, Du har det jo ikke godt. Gør da den anden Rejse og kom til Dig selv, så er Du dansk, hvad skulde Du være tysk af? Din Fader og Moder, var de tyske, talte de Tysk; de kunde vel knap nok et tysk Ord? Er der en tysk Blodsdråbe i Dig? „De ved æ da itt aw!“ udbrod han. Nej, men Du hørte den Snak, vi har hørt så tidt: Det danske kommer vi ikke vidt fræm med i Verden; men med det tyske kan man komme Verden rundt.

Så lod Du Dig bilde ind, Du var skabt til en stor Tysker. „Æ hær åller lær' nowet Danmarks Historre“, afbrød han mig, „den Historre, æ hær lær', er Slesvig-holstens Historre, Prøjssens Historre o' nowet a' Rudslands Historre“. Og jeg måtte tilstå, at den Lærdom var ikke særlig god Kost for dansk Åndsliv. Men når Hyrupperne sagde ham, hvordan det i min Tid var gået til i Skolen dér, eller når han læste derom i „Minder og Udsigter“, fandt han, at således burde det være; men således kunde det ikke blive under de nuværende Forhold.

Denne ulykkelige Mand har nu længe slumret under Gravtuen. To Slægtled har jeg nu snart set gå i Graven; men det har glædet mig at se, hvorledes på Valgdagene Hyrupperne endrægtelig har givet Hans Krüger og alle hans Efterfølgere deres Stemmer, og at Ungdommen ikke har glemt Vejen til de danske Højskoler, Efterskoler og Landbrugsskoler og heller ikke har glemt, at Kristenliv er evigt Liv, og at, hvor Herrens Ånd er, der er Frihed.

## 15.

Mens Sigurd Müller var Rektor i Kolding og endnu i sin Kraft, faldt det os ind, at hans yngste Søn, *Povl Læssøe Müller*, som da var 12 År og havde Lyst til at se sig om i Sønderjylland, kunde tage med mig derover, mens der var Skolehvile i Påsketiden. Vi tog da med Toget til Rødekro og vandrede derfra til Bovlund. Undervejs hjemsøgte vi af en stor og stærk Regnbyge, og vi måtte søge Ly i et Hus i Nærheden af Egvad Kirke. Manden mærkede vi ikke noget til; men Konen og de ældste af Børnene havde travlt med at gøre Huset i Stand til Helligdagene. Som i Almindelighed søgte de yngre Børn hen til mig, og jeg fortalte for dem om de to Haner, der gik med Hønsene på Møddingen, og skrabede efter de Kærner, der var gået med i Gødningen, kaldte ad Hønsene og kom op at slås, fordi de hver især vilde være ene om Flokken, og hvorved det gik den ene så ilde, at han, plukket og blodig, måtte flygte til Hønsehuset og gemme sig dér, syg og elendig, som han var. Sejrherren var ikke billig, i store Måder galede han op mellem Hønsene, der tilklukkede ham deres Hyldest.

Og ikke det alene, han op på Tagrygningen (Mønningen) og råbte, som det gjaldt om, at Alverdens Høns skulde vide det, hvilken Usling han var, som lå og rystede i Hønsehuset og mente ikke at kunne overleve denne Skændsel. „Han ligger derinde i Hønsehuset og tør ikke lade sig se!“ råbte Sejrher-

ren. „Av!“ skreg han i det samme, „av, av, hvad er dette her, hvad ondt har jeg gjort, av, av —!“ Den slagne syntes, ligesom det linnede, han slæbte sig hen til Hønselugen og keg ud, og hvad så han: en stor Rovfugl med Sejrherrn mellem Klørerne, som en Stormvind farende af Sted hjem til sin Rede for at dele Byttet med sin Mage og Ungerne.

Jeg var næppe færdig, før der lød en Røst: Vi får Fræmmede, e Kok gal' ind a e Dør', og Bedstemoder kom styrtende ind, som der var Ild i Hælene på hende, og mødtes af Børnenes og Moderens Latter og den Tidende: „De har ikke nødig at komme, de er her!“

I Bovlundkredsen var vi de første Helligdage og samledes med Menigheden i den hyggelige Kirkesal om Kirkens Goder og i Husene til fælles Oplivelse, og hvor vi lod Oplevelserne lyse. I de egentlige Påskedage var Poulsen Vester ude i Forballum og i Lundsmark. I Forballum glædede især den gamle Jakob Johannsen sig ved at se Sønesønnen af Ludv. Chr. Müller, hvem han talte om, som om det kun var et Par Dage siden, han hentede ham ved Seem Kirke og kørte ham til Mjolen, mens Müller hele Vejen holdt ham i Ånde ved sine livsfriske Fortællinger.

Om vi denne Gang var med i Lundsmark, er jeg ikke vis på; men det var nok snarere den Dag, vi på Marskbanen rullede til *Frederiksstad*, hvor vi overnattede hos Enkefru *Margrete Büscheng*, der handlede med Udstyrsvarer og kunde tale med om de Dage, da Helgesen og hans Mænd kæmpede for at holde Danne-

virkehæren Ryggen fri. Dér havde jeg få År tidligere stået ude på Ejderdiget en dejlig Sommeraften og forestillet mig den blodige Kamp, indtil jeg afbrødes af Skolebørnenes Sang, der strømmede mig i Møde nede fra Torvet, hvor de var samlede efter Hjemkomsten fra en Skovtur, som de nu endte med at synge „Schleswigholstein meerumschlungen“.



Gårdejer Thyssen Hansen.

Undervejs til Frederiksstad havde vi især i *Nie-büll* set en Mængde Mennesker på Færde. Krigsfolket havde været hjemme

Påskén. Slægt og Vener fulgte dem til Toget, og dér summede det som i en Bikube, før Sværmen stak af; men her gik det nok mest på Tysk eller Frisisk. Næste Dag så vi Husum og gik derfra ad Landevejen til Slesvig.

Nu efter Helligdagene havde Folk travlt med Markarbejdet. Stundom mødte vi Folk, som enten ikke kunde eller ikke vilde tale Dansk; men vi mødte også Folk, som gerne talte Dansk med os.

I Slesvig hjalp Handskemagerenken Fru *Auguste Andersen* os tilrette med, at vi kom til at bo godt og fik os godt set om i Byen og den mindere Omegn. Ja, der er store Minder, som under de nuværende Forhold

griber Sindet med Vemod. Da jeg i A. D. Jørgensens 40 Fortællinger havde læst, hvad han dér skriver om Margrete Fredkulla og Margretevolden, måtte jeg derover, og da jeg talte derom med Karsten Thomsen, pustede han til, det bødste, han kunde. Jeg tog da derop fra Frøslev i Juli 1884 og fik opfrisket Middelalderens dyrebare Minder, Menighedens og Folkets. Da var det en hed Solskinsdag, jeg havde vanket omkring på Voldene og trængte i Middagsheden til Hvile og Vederkvægelse, at jeg gik ind til en Bager, hvor der også var Værtshushold.

De sad ved Middagsbordet derinde. „Dass ist ein Däne!“ udbrød den livlige Værtinde, da jeg havde hilst og bedt om at måtte spise med. Rask gik det for hende, og snart var der dækket til mig, jeg skikket til Sæde og delte så det daglige, men velsmagende Måltid med de daglige Kostgængere. Samtalen var livlig og førtes dels på Plattysk og dels med Fingersproget; thi der var med i Selskabet et Par Døvstumme. Men den livlige Husmoder var den, der ledede det hele og holdt Liv i Samtalen.

Måltidet stod ikke længe på, og da det var endt, var Bordet også snart afdækket, og Husmoderen så vi ikke mere. Snart sad jeg ene i Gæstestuen sammen med Værten, som jeg skønnede, var af frisisk Æt, medens hans Søster sad noget afsides med sit Sytøj. Værten skubbede sig på Sidebænken under Vinduerne hen til mig, hvor jeg sad på en Stol ved Bordenden, og spurgte: „Forstær Di Plattysk?“ Jeg sagde ham

da, at dette var ikke min stærke Side; men, føjede jeg til, de taler jo godt Dansk. Det mente han ikke, han gjorde; men det gik udmærket, og vi var snart i Gang med en Samtale om almindelige Forhold og Livsytringer, og jeg fik blandt andet at vide, at der i Nærheden boede en sjællandsk Gæstgiver.

Omsider kom vi ind på det brændende Spørgsmål, da jeg fik Lejlighed til at sige: I 1864 gik det os Danske ilde, da fik vi et dybt Sår, som ikke bliver let at læge; men da fik De det vel, som De helst vilde have det? Manden sprang op og udbrød med harmfuld Røst: „Nej! de' må De int tro. De må int tro, a vi holder a' e Prøjsserer!“ Nå, det gør de ikke, svarede jeg, og da Manden tav, føjede jeg til: hvordan vilde De da have, det skulde være? Manden tav fræmdeles, og jeg spurgte nærmere: Dersom De havde Magten til at afgøre Sagen, hvordan vilde Afgørelsen da blive? Han summede sig på det og bruste så op: „Vi skuld ha blöwn ve' Danmark, o de var de bædst for vos, venn vi ku' kom' tilbag' te Danmark igen, de er min Mening, o de' mener vi all, så nær som Prøjsserne“. Jeg mindede da Manden om, hvor galt det tilsidst var gået med Samværet, og han talte så sagte om Sprogtvangen, som om det var fra Dansken, den havde sin Oprindelse; hvilket man da også havde fået ham bildt ind. Manden gjorde Indtryk af at være en ærlig Mand, der gjerne vilde give Sandheden Æren og endnu i sit Sind husede en god Del gammel Kærlighed til Danmark.

Det samme skinnede også igennem, da 15 År senere min Kone var med ved Dannevirke i Pinsetiden 1899, mens Hr. Køller lod os føle den faste prøjssiske Hånd. Ude under Margretevolden kom vi da i Samtale med en gammel Mand, vi dér mødte, med en Flok Teglværksarbejdere. „Er De kommen her for å se e Dannevirke“, spurgte han, og da vi sagde Ja, vedblev han, pegende på Volden: „Ja, de er e Dannevirke, de er e Margretevold.“ Så sagde han os, hvad vi vidste, men føjede til: „Ja vi hær jo å hør te' Danmark, o e Kong var her øver, de vår Frederik den syvend, de had nok væt slemm' ve' ham øvver i Kowendhavn, hva' de no var, de var gal mej, men så ga' vi ham et Fakkeltog, o de var han jo glaj ve'. Ja, han var sådn en goj Mand; men no er han jo dø'“. Ja sådan blev nu den gamle ved og kunde vist blevet ved længe, dersom vi ikke havde været nødt til at gå videre; men endnu råbte han, da vi var et godt Stykke borte: „E Dannebrog kommer nok her igen!“

Vi slog os til Ro i Røde Kro (Lille Dannevirke Kro) ved den gamle Oksevej op igennem Jylland i Nærheden af Kalegat og med de stolte Levninger af Valdemarsmuren, som den driftige Ejer hængede om og havde indlemmet i sin store, velholdte Lysthave, hvor de fornemme Slesvigere tager ud ved højtidelige Lejligheder.

Vi var som hjemme dér hele Pinsedagen. Men om vi skal regne det for at være et Held eller et Vanheld, at det var stærkt Bygevejr den Pinsedag, derom kan



være delte Meninger. Det gælder om, hvilken Side vi ser det fra. Manden, Hr. Vagt, var ude fra Bergenhusen; men han havde i sine unge Dage været et År-tid nede i *Hostrup* ved Tønder for at lære Landvæsen, og dér havde han også fået lært at tale Dansk, således som de taler det dér, ɔ: Jydsk, som de taler det i Ellum Syssel. I Rørkær var Kristjan den ottende en



Andreas Brink.

Gang, han kom fra Før, uanmeldt trådt ind i Skolen for at se, om Modersmålet efter hans Kongebud vederfaredes sin Ret i denne tæt Øst for Tønder liggende store, dansktalende Landsby. Her døde for få År siden Gårdejer *Andreas Brink*, som havde havt stor Gavn af sit Ophold på Kolds Højskole og havde et åbent Øje for, hvad Barn-

domshjemmene havde at sige for de kommende Slægtled. „For den Ungdom, der kommer fræ goe Hjem, har et inne Nø“, sagde han, „men for dem fræ di dårle Hjem, er goj Raj dyr“. *Andreas Brink* blev ikke gammel; men der er endnu gode Mænd og gode Hjem i Rørkær, og der er en gammel Musikanter, som har gjort stor Gavn ved at holde den danske Bogsamling i god Skik, og den har været godt brugt, ligesom

Andreas Brink har haft gode Efterfølgere på de danske Højskoler.

Da vi kom til Rødekro, var Manden ikke inde; men det varede ikke længe, før vi havde ham. Han kunde nok tale Dansk, sagde han, men han holdt ikke meget af det. Da vi imidlertid var kommen i Gang med det, gik det udmærket. Han talte Rørkærjydsk, så det var en Lyst, og vi fik talt meget med hinanden, og for så vidt var det en Lykke, at Bygevejret holdt Slesvigerne hjemme, vi havde da Hr. Vagt for os selv. Men i Steden for at se dem og tale med dem selv, måtte vi nu nøjes med Hr. Vagts Tale om dem.

Og hans Skildring af *Hr. Køller* gav os et helt andet Billede af ham end det, vi kunde få af „Køllerpolitiken“. Hr. Vagt sagde om sig selv, at Danskerne i Danmark havde han ikke noget imod; men Danskerne i Haderslev og Åbenrå — dem kunde han ikke lide. Dette lød omtrent, ligesom når jeg i mine yngre Dage kunde høre brave Nordmænd sige om de danske Grundtvigianere, at os havde de ikke noget imod; men de norske var der intet Udkomme med. Jeg hævdede overfor Hr. Vagt, at Danskerne i Sønderjylland og Danskerne i Nørrejylland, og hvor de ellers havde hjemme i Danmarks Rige, var af samme Rod; men at det havde meget at sige, hvordan man bærer sig ad med os, og det samme gælder vel alle Mennesker. Bliver et Menneske hundset, bliver det let enten bidsk eller krybende, og begge Dele kan jo være meget slemt. Det er slemt at se et mishandlet Menneske

krybe for sin Bøddel; det er også slemt at se det te sig som en arrig bjæffende Køter; men det er et Menneske værdigt, at det står på sin gode Ret, og jeg mener, at de Danske, som bor herovre i det fra Danmark vristede Land, har samme Ret til at bo dér med Husfred, som Nørrejyden, Fynboen, Sællænderen o. s. v. har Ret til at bo med Husfred i deres Hjem. Men er det Husfred, når en Husbonde ikke kan have sit Tyende i Fred?

Hr. Vagt havde holdt Lovtale over Hr. Køllers Lige-fræmhed og Omgængelighed, hvilket han havde set med egne Øjne både her ude i Lysthaven og på Markederne inde i Byen; og imod dette havde jeg intet at indvende; men den hårdhændede Styrelse blev derfor ligefuldt såvel ham som det Rige, hvis Redskab han var, til liden Ære.

Hr. Vagt lod falde et Ord om, at man var nødt til at føje sig efter den Magt, i hvis Vold man var; havde Danmark været mægtigt nok til at væрге dem, måtte de bøje sig for den Kendsgerning. Vor Samtale førtes med Ro og uden Spor af Bitterhed, også da jeg kom stærkt i Ånde og hævdede, at den menneskelige Magt, som i Øjeblikket var den stærkeste, havde uhyre meget at svare til og måtte give nøje Agt på sig selv, at Magten ikke misbruges; thi det er en ufravigelig Lov, at det, man har og misbruger, det mister man, det være Ære, Magt, Sundhed, Liv eller Gods. Dette lærer os Menneskeslægtens Levnedsløb fra Slægtled til Slægtled.

Der er Mennesker, vi kalder store Ånder eller Skaberånder (med et fræmmet Ord Genier), det var sådanne Skaberånder, der gjorde det prøjssiske Tyskland mægtigt ved at samle de i Forvejen splidagtige og adsplittede tyske Stammer; men misbruger det nu sin Magt til med Vold at tvinge sammen det, som ikke hører sammen, så vil de stridige Kræfter idelig lamme hinanden, og Skaberånder kan intet Menneske og intet Folk skabe sig selv, de kommer fra den allerhøjeste Styrelses Hånd.

Vi fik ikke noget Indtryk af, at det var særlig flittige Kirkegængere, vi havde med at gøre. Langt ude i Syd så vi det høje Spir af Kropp Kirke; men Lille Dannevirke hører til Haddeby Sogn. — Kropp Kirke ligger ved Oksevejen, vel omtrent Trediedelen af Vejen mellem Lille Dannevirke og Rendsborg. Da jeg i Påsken 1890 var i Kropp, hvor jeg havde Ærinde til Thade Petersen, sagde Præsten *Johannes Poulsen* mig, at der mellem Kropp Kirke og nærmeste Nabokirke var 2 Mil, så der må da være mindst 2 Mil til Rendsborg. Jeg var den Gang tagen med Toget fra Slesvig til Oveslev („Ochsschlag“) og vandret derfra til Kropp, hvor jeg dog ikke traf Thade Petersen, der i Påsketiden var på Romø, hvor jeg siden opsøgte og fandt ham i hans Hjem.

Men i Kropp traf jeg i Pastor Poulsen en sjælden driftig Mand, der havde mange Jærn i Ilden. Der var under hans Ledelse Virksomhed for mange Arbejdsdygtige, og der var Skoler for de Unge og Alders-

hvile for de Gamle. Der var Boghandelen „Eben Ezer“, og der var Bogtrykkeri, hvorfra der under Præstens Ledelse udgik både Bøger, Blade og Tidsskrifter. Der byggedes på en stor Bygning, hvor det skulde gøres så hjemligt som muligt for lidende Sindsyge, og fræm for Alt, han havde sin Præsteskole til at uddanne Missionspræster. Da jeg kom, var Præsten langt ude i Heden for at tage en Døende til Alters; men da han kom hjem, udfoldede han og hele hans Hus en velgørende Gæstfrihed.

Han havde ude i Heden truffen sammen med prøjsiske Fæstningsbyggere, som havde talt om, at der kunde ventes Landgang af Russere, som vilde hjælpe Danmark til Oprejsning efter sine Tab i 1864. Poulsen var meget uvillig stemt mod det sammenblandede prøjssiske Kirkevæsen og holdt sig med Liv og Sjæl til den lutherske Side. Hans Hustru var ægte luthersk, hun var angelsk Bondedatter, og Børnene friske og fri for tillært, uklædeligt Skaberi. Bugenhagens plattyske Oversættelse af Det ny Testamente og Davids Salmer havde han gennemset og genudgivet 1885. I et Forord hedder det, at „mange Plattyskere har kun en højtysk Kristendom og har ladet sig bilde ind, at Gud ikke kan andet end Højtysk, hvorfor også mange Kristne kun har en Søndagskristendom. Gud va'r os i Nåde for dette og lade Kristendommen komme til Plattyskerne i deres plattyske Husdragt. Dertil hjælpe os denne plattyske Bibel, som én af Dr. Morten Luthers tro Medhjælpere har ladet gøre“.

Siden gæstede Pastor Poulsen Kolding, hvor Sognepræsten H. Lunddahl glædede sig meget ved at tale med ham; men da han så de gamle Slotsmure, udbrød han: „Dette skulde jeg havt i Kropp!“

## 16.

Vi optager Vandringen med Poul Müller. For ham kunde det været rigtig rart at blive i Dagevis i denne minderige By og minderige Egn med dens Lys og dens Skygger. Men vi måtte sætte Stævne efter Evne. Tiden, vi havde til Rådighed, var knap. Sidst så vi Domkirken, der nu endelig har fået sit Tårn, som den længe savnede. Så vandrede vi Nord ud ad Flensborglandevejen over Lyrskov Hede, hvor det altid står for mig, at Klokkeklengen, der mindede Magnus den Godes Normænd om Hellig Olafs, må have været Ansgars Kirkeklokke, som, det er rimeligt, gav sig til at lyde i samme Stund, da Hirten holdt Morgenmesse.

Så gik vi til Isted og genoplevede med Skuepladsen for Øje, hvad vi allerede vidste, kom om ad Grydeskoven og dvælede oppe på Højen, hvor Stenen står som en mægtig Pegefinger og siger: „Her faldt Læssøe“. Vi hører hans sidste heltemodige Tale: „Lad mig ligge; vil I gøre Eders Oberst en Tjeneste, før han dør, så tag Skoven!“ Og mens vi i hans sidste Suk hører ham sige: „Hils min Moder!“ hører vi hans fræmstormende Sønderjyders skingrende Hurraråb, idet de gør deres Oberst denne sidste Tjeneste og åbner Døren til Sejerens Tempel.

Vi går videre med den indhegnede Vej opad mod Øvre Stolk. „*Her faldt Schleppegrell!*“ siger Stenen. Fremad! lyder Generalens Røst, og vi går videre, det er allerede et Par Timer over Middag. Ud fra Øvre Stolk kommer en gammel Hyrde med sin Hjord. Han ser lidt mørk ud; men da han hører vor danske Hilsen, hvor lyser da hans gamle Øjne og hele Manden. „Her I væt henn' å se, hvor Schleppegrell fall?“ spurgte han, og der var meget, han vilde sige; men det vilde Høvederne ikke tillade ham, de gav sig til at myrde løs på hinanden, og nogle legede Rytter, så den gamle måtte til med sin Stav og fik andet at vare på end at sige os, hvad der var gået for sig på denne Vej for så mange År siden, da han var i sin Kraft.

Vi kom fra Sydvest ind i Byen, gik igennem Byen og kom Nordvest ud af den med Vejen om efter Helligbæk Kro, hvor vi atter tager Landevejen mellem Slesvig og Flensborg. Men ved den yderste Gård i Byen, tæt op til Vejen, Sonden for den stod en Mand og arbejdede i Træ med sin Økse. Vi hilsende ham på Dansk, og han gjorde det samme mod os. Jeg spurgte ham om Et og Andet, jeg gjerne vilde vide; men det varede noget, inden han fik Lyst til at indlade sig med os. Hvor kunde han vide, hvad vi var for nogle Landstrygere.

Omsider fandt vi hinanden, og så gik det ypperligt. De taler godt Dansk, sagde jeg. Det mente han ikke selv; men da jeg blev ved mit, sagde han: „Ja, æ her da o væt dansk Soldat.“ — Hvornår var det? — „I 64

var æ me' e hel' Ti', æ rænd itt fræ 'et". — Han havde fået Hjemlov fra Holbæk, sagde han. Om sin Hjemkomst havde han ikke noget særligt at sige; men det godtede ham at høre Karsten Thomsens „Lav Jens kom hjem“. Den bad han om at få en Afskrift af, og hvor blev han lykkelig, da jeg gav ham den på Prænt i „Fra danske Hjem i Sønderjylland“. Nu kunde jeg få alle de Oplysninger, jeg ønskede, også om ham selv, at han hed Hans Peter Petersen og var fød 1833 eller 34. Fødselsåret er jeg ikke sikker på.

Fra Vejen mellem Øvre Stolk og Helligbæk Kro havde vi en vid Udsigt over Valpladsen ved Isted. Dér har vi til Venstre Kroghs Høj, hvor Generalen under Slaget holdt med sin Stab, og hvor Hans Krüger og Kloppenborg også havde holdt sig i Nærheden. Vi var ikke nået ret langt, før vi så en Arbejdsmand stryge over Marken med sin Spade på Nakken. „Skal I hen o' se, hvor Kong Harald bløv døvt?“ råbte han venligt over til os og skyndte sig videre. I Helligbæk Kro, hvor vi var inde at hvile og vederkvæge os, mødte vi ikke megen Venlighed. Da gik det os bædre i Stenderup, hvor vi også var inde at høre os for. Jeg tror ikke, Poul Müller skal skylde mig for, at jeg på denne Rejse kælede for meget for ham; men jeg vilde jo gærne, han skulde få så meget som muligt ud af sin Påskerejse. Men det kom desværre til at svie til hans unge Fødder, der ikke var så hårdhudede som mine, så de var i en sørgelig Tilstand, da vi ved Aftenstid kom til Ågård og modtoges af Husbonden H. M. Tofte.



Og Poul Müller glemmer vist aldrig Tofte, der tog imod ham, som om det var hans egen Søn, der var oprejst fra de Døde. „Aldrig har Du været mig mere velkommen end denne Gang, fordi Du har denne Dreng med Dig!“ gentog han, jeg véd ikke, hvor mange Gange, og hvor var han omhyggelig for, at Poul kunde få sine hudløse Fødder helede. Det bødste var ikke for godt. Tofte havde været Degn ved den danske Kirke i Flensborg, selv været Lærer og havde samlet både Oldsager og mange andre Genstande, som Poul Müller kunde lide at se.

Imidlertid gik Tiden, vi havde til Rådighed, snart. Vi var nok også en lille Svip i Flensborg og i Frøslev, inden vi med vore Oplevelser vendte hjem til Kolding, hvor Poul Müller dog nok fandt, at når Alt er frist, er Hjemmet bødst. Nu er P. L. Müller cand. mag.; men det er mit Håb, at Indtrykkene fra Tolvårsdrenge-ns Påskerejse i Sønderjylland også har Ærinde til den modne Mand's Dagværk, mens Fortiden og Fræmtiden mødes frugtbart i Nutiden.

## 17.

Ved Mødet i Højby mødtes jeg første Gang med Sprogforeningens Stifter og første Formand *J. P. Junggreen*. Siden gæstede jeg ham ved givne Lejligheder i hans Hjem i Åbenrå, sidste Gang få Dage før hans Død. Da mødte han mig med de Ord: „Den unge Hans Peter Hanssen fra Nørremølle er nys gået her-

fra. Jeg sagde til ham, at nu måtte han snart være færdig med sin Foruddannelse og blive her hjemme for at være med i Arbejdet; nu kan jeg snart ikke mere.“ — Få Dage efter sov han hen, Gustav Johannsen blev hans Afløser både i Rigsdagen og i Landdagen; men Vælgerforeningen dannedes for at holde Vælgerne i stadig Kundskab om, hvad der var i Gære, og hvad det gjaldt om at tage Vare på for ikke blot at få valgt de rette Mænd, men også for at være dem til Hjælp og Støtte i deres Arbejde. Formand for Vælgerforeningen blev den prøvede, gamle Stridsmand, Slagter J. P. Reimers i Sønderborg, og til Sekretær



J. P. Junggreen.

valgtes den unge Mand, J. P. Junggreen havde udpeget som den, der nu måtte til at tage Hånd i med.

*Hans Peter Hanssen Nørremølle* havde da ægtet *Helene Iversen* fra Ullerup, og de havde bosat sig i Sønderborg i et Landsted Nord oppe ved en af Skanserne fra 64. Jeg havde, som meldt, i Høsten 1881

lært ham at kende i Fædrenehjemmet, og siden mødtes jeg jævnlig med ham på Askov udvidede Højskole, som han tog Gavn af hele tre Vintre i Træk. Den sidste brugte han dog det meste af Januar Måned til at se sig om i Jylland og på Fyn og øve sig i Veltalenhed, og jeg havde det Held at være Vidne til hans Lykke og imidlertid træde i virkeligt Venskabsforhold til ham og siden have den Glæde at være en



H. P. Hanssen Nørremølle.

velkommen Gæst i det unge Ægtepars Hjem i Sønderborg. Men hvem, der er Ven, er også Vens Ven. Jeg lærte nu ret at kende den brave *J. P. Reimers* og hans Hus, ligeså Dybbelpostens Redaktør *Johannes Moldt* og hans Hus.

Den 15. August 1895 — mon det ikke var en Søndag, det husker jeg ikke nu — men jeg tog da med Dampskib fra Sønderborg til Hardeshøj sammen med flere Sønderborgere,

deriblandt også Hr. Moldt og Frue, der begge er født i Nordborg. Da vi nåede om til Sotrupskov og Arnkilsøre, hvor Tyskerne gik over i Både 29. Juni 1864, faldt jeg hen i dybe Tanker. Det var „Rolf Krake“'s Uvirksomhed, der fik det til at sortne for mine Øjne. Da var det med Et, som Bølgerne gav sig til at synge for mig, og snart lød det dybere og dybere ind i min Sjæl:

„Ved Kristjanssand,  
 dér lå den sidste Orlogsmænd  
 af Danmarks stolte Flåde,  
 og Jessen hedde han,  
 som havde dér at råde.“

Her vendte Tankerne sig, og hele Sangen bruste igennem min Sjæl, og det sidste Vers med dobbelt Styrke:

„Vel holdt de Ord.  
 Prins Kristian i Røg opfo'r  
 af Fjænden ubetvunget,  
 derfor ved Bragebord  
 dens Drape nu er sjunget.“

Og jeg ned i Skibet og skrev Melodien op med Tal, således at jeg selv kunde hitte ud af det, når jeg kom hjem, at jeg da kunde gribe den rigtig på Violinen.

Da Hanssen Nørremølle blev Landdagsmand, afløstes han som Dådsmand for Vælgerforeningen af Gårdejer Nis Nissen af Nordborg. Hans Hjem var bleven et af de Hjem, hvor jeg allerbæst var som hjemme. „Nu kommer Du ret, som var Du kaldet“, sagde Konen en Dag sidst i August eller først i September, jeg trådte ind i Stuen med de lange, dækkede Borde, „vi skal have Høstgilde!“ Og så skulde du, min Læser, set det sunde, ærlige Glædessmil, hvormed det blev sagt. Ja, det var Høstgilde, der var værd at tale om, Mand og Kone, Børn og Tyende, Husmænd og Husmandskoner, alle med lige Værdighed, sad de der ved den sunde Mad og Drikke, og Gæsterne, der

havde noget godt at sige dem, var dem lige velkommen. Sangbøgerne kom frem, men allerbedst gik dog de Sange, der blev sunget lige ud af Sjælen, så de danske Tunger blev levende „Blade i den danske Sangbog“.



Nis Nissen og Familie.

Nis Nissen og hans Hustru takker begge Ryslinge Højskole for, hvad den var for dem i deres unge Dage, og den Del, denne Skole og Valgmenigheden dér har havt i deres sunde Udvikling, som er kommen både deres Hus, deres Slægt, deres velkomne Gæster og deres Folk til Gode. Og Ryslinge Højskole kan prise

sin Lykke, at det er falden i dens Lod at være til Hjælp og Tjeneste ved Udviklingen af så gode og dygtige Kræfter. Dette skrives ikke for at fræmhæve Ryslinge mer end vore øvrige gode Højskoler, hvis Oplysning er som „Solskin for det sorte Muld“ og ikke som de Måneskinsnætter, hvor „Dansen den går så let gennem Lunden“, og endnu mindre som de Lygtemænd, der opstår af og flagrer om med Sumpens sure Dunster. Det er de gode Højskolars Lykke, at der er gode Hjem, hvor Gud „finder den gode Grund og Glæden dér sår i allen Stund“.

I Foråret 1902 døde på *Lyshøjgård* en gammel Hædersmand, som var over de 90 År. Han havde i sine Velmagtsdage i Våren 1848 havt Mod til at gå forrest blandt Nørreherreds Bønder, da det gjaldt om at gøre Ende på oprørske Embedsmænds Selvrådighed. Af dem, der fulgte ham i de Dage, var der vel ikke mange, om ellers nogen, der kunde følge hans Støv til Graven; men deres Børn og Børnebørn kunde, og det blev et stort Følge. Han hed *Kristian Nissen* og var Nis Nissens Farbroder; men hans eneste efterlevende Datter *Anna Marie Nissen* var Husmoderen på *Lyshøjgård*, Bonden *Jørgen Madsens* Hustru. Manden var med i 64 og er dansk Undersåt. Hos disse Folk har det ofte været mig en Glæde at dvæle og synge mine Sange; men „Goj Aften, I Dreng, kommer hid te vor Disk“ har jeg aldrig sværmet for. Jeg er bange for, at denne Vise og den Uskik, hvis Opsang den er bleven, let kan blive os alt for dyr og spilde

os både det timelige og det evige Liv! Dette er dog virkelig for dyrt!

Det var den 18. April 1894, jeg tog med Morgenski-  
bet fra Hardeshøj til Sønderborg. Over Sundet og  
Kysterne rugede en usædvanlig tæt Tåge, så vi knapt  
kunde se fra den ene Stavn til den anden. Ved Sot-  
rupskov kom et Par Bondekvinder ombord. „Hvorfor



Anna Marie Madsen.

mon de flager i Dag?“  
spurgte den ene den anden.

Denne tænkte sig om. —

„Det er nok Dybbøl-  
dagen“, sagde hun så,

„den Dag, de stormede  
Dybbølskanserne“. Ved

dette Svar bragtes jeg til  
at tænke mig om. Jo, det

var jo den 18. April, altså  
lige 30 År siden Prøjs-

serne tog de sammen-  
skudte Grushobe derovre.

Det var en mærkelig Tåge,

der tog sig ud som et dyngvådt Tæppe, der snart  
løftedes, snart sænkedes. Her løftedes det, så vi så'

Tårnet på Arnkilsøre, som dog øjeblikkelig dækkedes  
til igen. Ligeledes løftedes den, så vi på Sundeved-

siden lidt længere fræm så Glimt af et tysk Flag, men  
heller ikke mere.

Såsnart Skibet havde lagt til ved Sønderborg, satte  
jeg i Land og ad Sundbroen over til Dybbølsiden. Jeg

hørte Skud, men så ikke noget, før jeg nåede fræm til Åbenråvejen. Dér lå en Deling Soldater med Lærredshylstre over Hjælmene, med fældede Våben. Nå, tænkte jeg, de skal vel forestille en dansk Deling, der dækker og holder vore vigende Tropper Ryggen fri. Just som jeg nåede dertil, kom en Officer med udækket Hjælm, vinkede med Hånden, og de knælende rejste sig — måske som Fanger. Skydningen varede ved; men jeg så hverken det ene eller det andet, knap nok Dybbøl Mølle, skønt jeg gik ad Flensborgvejen tæt om ved den.

Aldrig syntes jeg at have set et sådant Myldr af Påskeliljer, som det jeg så oppe på Offrenes Grave. Dér ligger de i hundredvis, de trofaste Svende, som har måttet lade deres Liv i den ulige Kamp; men jeg fik Indtryk af, at der var Påskeliljer i tusindvis. Mens jeg stod dér hensunken i dybe Tanker, hendøde Skudene lidt efter lidt. Det var næsten, som jeg vågnede af en Drøm, da jeg så op og ud over Egnen. Da var der ingen Tåge mer, og der lå klart Solskin over de grønne eller pløjede Marker, hvor Bønderne var i travl Virksomhed med Vårarbejdet.

Da jeg var bleven mæt af at gå deroppe, indsuge Indtrykkene og gemme dem blandt Minderne, gik jeg ned til Mejeriet, hvor jeg fik Indtryk af Øjeblikkets travle Virksomhed. Jørgen Zachariassen og hans Hustru er ikke af de Folk, der lader Tiden løbe fra sig. De har mange Folk ved deres Bord og i deres Arbejde, hvor hver har sit at passe og svare til, men



også Lov til at være sig selv. Der er Markarbejdet, der er Mælkeriet, og der er Frugt og Bær, der skal omsættes i gode og sunde Næringsmidler, som ikke taber, men vinder ved at gemmes. Alt dette er Jørgen Zachariassen inde i; men han véd også, hvad det vil sige, at Mennesket ikke lever blot af Brød; men at „i Ordet er Livet og i Livet Menneskets Lys“.

Da jeg den ovennævnte Dag kom ned fra Kriger-



Mejeriejer Jørgen Zachariassen og Hustru.

graven, havde de en gammel i Huset: Mandens Moder Anna Zachariassen, som ellers havde sit eget Enkesæde ovre i Broager. Derovre fra havde hun også hørt Bulderet og Braget den 18. April 1864 og havde også vidst, hvad det gjaldt den Dag. Kl. 4 om Morgenen gik det løs,

og så tordnede det uafbrudt i 6 Timer; men på Slaget 10 — hun så til Klokken, som lige nys slog 10 — ja, på denne Tiddags holdt Kanonerne inde, „og da vidste vi, at Skanserne stormedes og toges, og at det kostede mange Mennesker Livet“. Dette sad hun dér og fortalte, medens de små Børn legede, og de større lyttede.

Ved Middagsbordet kunde jeg tale om mine Indtryk denne Dags Formiddag, og hvorledes også vi ovre i Rudme på Sydfyn havde hørt Bulderet fra Dybbøl

således, at min Melodi til Karsten Thomsens „De var en Daw i Høstens Ti“ er kommen til så småt at minde derom. Den måtte da synges under Middags-hvilen, og det blev ikke ved den. „Mer vilde mer have“, så det gav en hel Sangtime.

Der var ellers også et andet Hus i Dybbøl, hvor jeg gjerne kom. Det var i Dybbøl Præstegård. Præsten *Emil Clausen* var født i Tønder, men havde hentet sin Præstelærdom ikke i Kiel, men i København, hvor de skæmtevis havde kaldt ham „gamle Danmark“, hvad jeg ikke, da jeg fik ham lært at kende, kunde lide at høre. Meget muligt, der kunde være noget kielsk i hans Adfærd; men var det så underligt, når vi véd, at de tønderske Præster i lang Tid mestendels havde hentet deres Præstelærdom i Kiel, og som de gamle sjunge, pipper gjerne de unge.

Præstekonen Fru Marie Clausen var, ikke bødre jeg ved, en sjællandsk Bondedatter, og Præstens dansk-sindede Sognefolk havde en velsindet Talsmand i ham overfor Vold og Uret også i Kirkerådet (Provinssynoden). Det kan nok med nogen Grund siges, at han langtfra havde et skarpt Øje for, at det passer sig ikke at bøde gamle Kapper med ny Klude eller at gemme ung Vin i gamle, skøre Læderflasker; men jeg mødte, trods alt dette, hos ham og hans Hustru et varmt og trofast Hjerteslag.

Da jeg i 1896 i en to—tre Dage gæstede Sønderjylland sammen med den svenske Rektor *Enar Sahlin*, dvælede vi også nogle Timer i Dybbøl Præstegård.

Præsten gav os en Fræmstilling af den sidste Synodes Adfærd og gjorde en Sammenligning mellem den åbenlyse Fræmstilling og den virkelige Kendsgerning. De stemmede ikke godt. Ligeledes gav han en klar og levende Fræmstilling af Kampene i 1864 om Dybbølstillingen, således som han ved at tale både med danske og prøjssiske Hærførere havde opfattet det. Om



Rektor Enar Sahlin.

en Plet i Præstegårdshaven mente han, at den rimeligvis var den mest bloddrukne i hele Landet.

Vi havde i Åbenrå villet gæste H. P. Hanssen, ikke truffen ham hjemme, hvorimod vi havde den Lykke at gæste Sprogforeningens Formand, Gård ejer Jakob Michelsen, til gensidig Glæde. Her er dejligt ved Åbenrå. Oppe på Bellevue fandt Sven-

skeren, at dette Sted burde hedde „Bredeblik“ på Grund af sin vide Udsigt. I Sønderborg gik J. P. Reimers på Kirkegården med sin svenske Gæst og fræmviste Mindesmærkerne over de Faldne både fra den første Krig og fra 1864, især over faldne Svenskere. Rektoren undrede sig over den Frejdighed og det friske Mod, han mødte allevegne. Vi var i Frøslev og i Flensborg, hvor vi dog ikke traf Redaktør Jessen, men

både Gustav Johannsen og hans Svigersøn Johan Otto-  
sen, og endelig atter i Åbenrå hos Hanssen Nørre-  
mølle. Jeg havde Mod på, at vi også skulde været  
Vest ud og gæstet Bovlund og Skoleforeningens Mænd;  
men nu måtte den svenske Skolemand, som havde  
været til Møde på Askov, lade det være nok for at  
komme tilbage til Askov og derfra til sit Hjem.

## 18.

Ved Midsommertide samme År var gamle Frederik  
Barfod afgang ved Døden. En halv Snes Dage før  
hans Død var jeg indenfor hos Sprogforeningens nu-  
værende Formand, Tobaksfabrikant *M. Andresen*, der  
sagde mig, at det var meget ringe med Barfod, men  
at det vilde være ham en særlig Glæde at se mig  
endnu en Gang i dette Liv. Da må han have den  
Glæde, svarede jeg og gav mig snarest muligt på  
Rejse til København. I Barfods Bolig modtoges jeg af  
den gamle Frue, Vilhelm Birkedals Søster, med de  
Ord: „Det er længe siden, De har været her!“ — De  
er, svarede jeg, en talrig Slægt og har mange Venner;  
Barfod har været en flittig Mand, som havde god  
Brug for Tiden og Kræfterne. Derfor har jeg holdt  
mig tilbage. Og så sagde jeg, hvorfor jeg nu var der,  
nemlig fordi jeg havde fået at vide, at det var den  
Gamles Ønske.

„Jeg frygter for, det er for sildig“, svarede Fruen,  
men gik dog, næsten lydløst, for om muligt at mælde

mig. „Ja —!“ hørte jeg som med jublende Røst, og som et Lyn var Fruen hos mig og kaldte mig ind. Dér lå da den gamle, døende Kæmpe udstrakt på sit Leje og udbrød: „Nu kan jeg ikke mere!“ Nej, svarede jeg, nu går det Dem, som det går os Alle. Sejrløse falde Kæmper alle, så nær som En; men godt er det, der er én Kæmpe, der går sejrrig igennem Døden med hele sit Følge, og at vi hører til hans Følge.



Frederik Barfod

Da lyste den Gamles Ansigt, og så sagde jeg endnu: Der er to Ting, jeg vil svare Dem på, inden jeg går. De har skrevet under Deres Billede: „Glem ikke Sønderjyllands Danskhed og glem ikke Nordens Enhed!“ Derpå vil jeg svare Dem: Nej, vi vil ikke glemme

Sønderjyllands Danskhed, men heller ikke Nordens Enhed; thi *hvad er Sønderjyllands Danskhed uden Nordens Enhed, og hvad er Nordens Enhed uden Sønderjyllands Danskhed?* Da rakte den Gamle mig endnu kraftig Hånd og sagde med stærk Røst: „Hils alle mine Venner især i Sønderjylland!“ Ugedagen efter døde han. Det var den 16. Juni. Men den 21. jordes hans Støv på Frederiksberg Kirkegård, og mange

Sønderjyder var med i Følget. De var kommen over til Landbomøde med de sjællandske Bønder og gæstede med det samme Hovedstaden, ligesom de Dagen efter gæstede Skåningerne, ved hvilken Lejlighed det særlig glædede Professor *Martin Weibull* i Lund, der stammede fra Vejrbølgård ved Haderslev, at hilse på sine Fædres nærmeste Landsmænd sammen med Skåningerne.

Efter således at have mindet om mit sidste Møde med Fr. Barfod vil jeg med det samme mindes mit sidste Møde med *Chr. Monrad* i Flensborg. Ham skylder vi at mindes med inderlig Tak, fordi han blev derovre og gjorde sit bædste for at holde vort Folk i Live. Hans Frænde, Biskop D. G. Monrad, skrev en Gang

om den lovgivende, den udøvende og den stille Magt, som virker i al Stilhed og har en Indflydelse på Livets Gang, som stundom med Urette tillægges andre Kræfter end dem, den skyldes. Således havde det sig med *Chr. Monrad*. Han sad dér i Flensborg og var til Tjeneste efter bædste Evne, og ikke få fulgte ham i hans stille Virksomhed; men selvfølgelig ramte han ikke altid det rette, og ligeså selvfølgelig høstede han



Professor Martin Weibull.

også stundom Utak, hvor han burde have høstet oprigtig Tak. Dette er den gamle Saga, som idelig gentages — der er også i dette Stykke „intet nyt under Solen“.

Han var meget på Færde for at skaffe sine Sønderjyder *sund Læsning* og gjorde sit bædste for at få udbredt gode Bøger og Blade. Han havde glædet sig og gjort sit bædste, da A. D. Jørgensens 40 Fortællinger af Fædrelandets Historie udbredtes i de mange Hjem. Brygger J. C. Jacobsen skylder vi alle Tak, fordi han gjorde det muligt, at denne værdifulde Bog kunde få den Udbredelse, den fik. Men Grundtvigs og hans Venners Tale om „*det døde Bogstav og det levende Ord*“ fattede Monrad ikke, og dette havde vistnok havt til Følge, at han med sin sunde Læsning ofte kunde føres bag Lyset.

Jeg blev glad, når jeg i snart alle de Hjem, hvor jeg kom og gærne øjeblikkelig var kendt med Husets Børn, fandt A. D. Jørgensens Bog; men jeg blev ikke glad, hvor jeg mærkede i Samtalernes Løb, at den kun lidet læstes. Enhver, som giver sig af både med Børn og med Bøger således, at de har noget ud af det, ser jo let, at den nævnte Bog ikke uden videre er en Bog for Børn, og at der ikke skal så ringe Udvikling til for at kunne læse den tilgavns; men derfor kan den jo godt komme både Børnene og hele Huse til gode, når bare der er et Menneske i Huset, som både selv kan læse den tilgavns og omsætte Indholdet i levende Tale, der kan fattes af Børn og barnlige Sjæle.

En af de sidste Dage, Monrad levede, mens han lå og droges med Døden, var jeg i Flensborg og gik som sædvanlig ind for at hilse på ham og hans Familie. Fruen gav mig ikke meget Håb om at få ham i Tale, da han lå hensunken i Døs og Dvale. Vi enedes imidlertid om, at jeg måtte sætte mig til at skrive nogle Breve og så se, om han muligvis vågnede et Øjeblik, at vi kunde få sagt hinanden Farvel.

Men inden jeg ret var færdig med Brevene, kom Fru Monrad med Hilsen, at nu var hendes Mand lysvågen og vilde gærne se mig. Da jeg trådte ind i Sygeværelset, lå han der så vågen og så klar, som jeg nogen Sinde havde set ham, skønt han så meget medtaget ud, og snart gav han sig til at tale med mig om *den sunde Læsning*, som han håbede skulde blive et mægtigt Middel til at vederkvæge vort Folk. Det var ikke første Gang, vi i vore Samtaler havde syslet med dette Emne. Men hvor var den døende Mand i disse Timer lydhør for det, jeg havde at sige. Samtalen varede i to Timer, og i den sidste Time var *Gustav Johannsen* kommen til. Han var just i det samme kommen en Vending hjem fra Rigsdagen i Berlin for at se til sit Hjem og sin syge Ven.

Monrad vidste godt, at A. D. Jørgensen læstes alt for lidt, at det faldt lettere at læse „Fandens Billedbibel“ — spille Kort — end at læse A. D. Jørgensen og andre sunde Bøger. Heldigvis, sagde jeg, er der dog både Kvinder og Mænd, som har både Tid, Lyst og Evne til at læse disse gode, sunde Bøger, de, der



har været på vore gode Højskoler og har fået vakt Lysten og skærpet Evnen til at få Gavn af sådanne Bøger. Derom var vi alle tre enige, og derpå gav vi hinanden Hånd. Men derved lod Monrad det ikke blive. Da jeg et Par Dage senere vendte tilbage til mit Hjem lå der et langt Brev fra ham, skrevet med hans Datters Hånd, men efter hendes Faders Tilsigelse og med hans egenhændige Underskrift.



Gustav Johannsen.

19.

Endnu har jeg ikke nævnt „Nordslesvigsk Skoleforening“; men gemt er ikke glemt, og sidst er ikke ringest, lige så lidt som når vi i Æventyret taler om Poul, Per og Esben; thi det var dog Esben, der hjemførte den røvede Kongedatter. Når

dette siges her, er det dog ikke for at overføre det bogstaveligt på Sprogforeningen, Vælgerforeningen og Skoleforeningen, og selv har de allermindst godt af at kives om, hvem af dem der er den vigtigste. Det gælder om, at de alle tre passer på, at de ikke kommer af Sted som Povl og Per, der vel var først på Færde, men kom ikke længer end til *Lystigheden* samt gjorde, hvad de evnede, for at få Esben til at gøre

ligeså, og ikke det alene; men da Esben havde fuldendt Løbet, vilde de oven i Købet stjæle både Æren og Livet fra ham og tvinge den frelste Kongemø i Lighed med selve Trolden.

Skoleforeningen arbejder nu på 11. År og har gjort god Fyldest; men Målet er endnu langt borte, mens Fristelsen til at slå sig til Ro er nær. Dog er det et godt Tegn, at Foreningen har valgt de to Mænd Thyssen Hansen af Randrup og Henrik Thomsen af Haderslev til sine Foregangsmænd. Det har Medlemmerne Ære af. Gårdejer Thyssen Hansen fyldte nys de 70 År. Han hører til en god Slægt, og Slægten har Ære af ham. Hans Fader var en af Egnens dygtigste Foregangsmænd og Tillidsmænd og var i sin Tid Folketingsmand for Ribe Amts femte, som havde Valgsted i Bredebro, men som efter 1864 som en Del af Tønder Nørreamt toges ind i Kongeriget Prøjsen og det prøjssiske Tyskland. Thyssen Hansen har arvet Tilliden og gjort Fyldest for den ved sin Virksomhed. Som Formand for Skoleforeningen afløste han Gårdejer J. P. Jensen af Lovrup i Døstrup Sogn, og han har i Gårdejer *Henrik Thomsen* den rette Makker til at holde Gang og god Rede i Virksomheden. Thomsen er en Del yngre end Formanden. Ikke så meget på Skolebænken som i Livets Skole har han udviklet sig til at blive den Dygtighed, han er. Det er ikke længe siden, Henrik Thomsen overdrog Fædrenejgården i Roost til sin ældste Søn og flyttede til Haderslev, hvor han nu bor på „Villa Kragh“ i Nær-

heden af Jærnbanegården, lige over for Amtshuset — Landrådsamtet.

Pudsigt nok varede det længe, inden L. B. Poulsen og Henrik Thomsen kom i med hinanden, og jeg ved ikke bædre, end at det var mig, der havde den Lykke at indlede dette Forhold. Det kan vel være henved en Snes År siden, jeg på en Markedsdag her i Kolding tilfældigt traf sammen med Thomsen, og jeg fik en Indbydelse til at gæste ham i hans Hjem i Roost, en Indbydelse, jeg gjerne efterkom. Jeg havde i mine Bevtoftdage også min Gang hos Venner i Rurup og Roost og havde altid havt Glæde af at komme der, har det også endnu den Dag i Dag, skønt det bliver sjældnere og sjældnere, fordi man ikke mer er så rap som i de unge Dage. Jeg holdt imidlertid ikke af, at Henrik Thomsen pønsede på at sælge sin Gård og købe Ejendom ovre hos os. Vel så det ikke ud til, at den prøjssiske Hånd vilde slippe Jorden, den havde tilegnet sig, og vel så de nok hellere Henrik Thomsens Hæl end hans Tå; men han havde jo dog Ret til at bo på sin Faders Gård, som hans retmæssige Ejendom, og Minderne, som knytter os til vore Fædres Jord, er stærkere, end Henrik Thomsen tænkte i de Dage, han pønsede på at afhænde den til fræmmede.

Det kan jo ikke være andet, end at det prøjssiske Rigslegeme har Ve og Værk af de fræmmede Legemsdele, det har optaget i sig, ligesom når vi i vort Legeme har Bullenskab af en Torn eller lignende, og ligesom vi, det første vi kan, ser at få Tornen

klemte ud af Bullenskabene, således klemte også den prøjssiske Hånd til for at få de pinagtige fræmmede Legemsdele klemte ud. Det er dette, den prøjssiske Hånd klemte på med ved Udvisningerne, ved Tvangsskolen, ved Forbud mod at ånde frit i Tale og Sang og deslige, kun ikke ved at lade Pragfredens femte ske Fyldest, hvorved der vilde mistes Rum for det prøjssiske Legeme til at „rave på“.

En Gang, jeg var Gæst hos L. B. Poulsen, spurgte jeg ham, om han ikke kunde have Sind til sammen med mig at gæste Henrik Thomsen. Poulsen var ved to Sind, han vidste jo nok, at Thomsen ikke hørte til Frimenigheden. Jeg vidste, at de hver for sig vilde, hvad de vilde, var alvorlige Mænd; men jeg vidste også nok, at de havde nogle særdeles priselige, gode Egenskaber tilfælles, og derom havde jeg nok talt med dem hver for sig. Folk som Henrik Thomsen lagde Mærke til, at Poulsen fik mer ud af sin Jord end Folk i Almindelighed, så han i al Fald ikke var af den Slags Folk, om hvem det siges, at de er kloge på Himlens Løb, men Narre på Jorden.



H Thomsen, Roost.

Jeg kom altså den Dag kørende meget stands­mæs­sig og med Præsten som Kudsk ind i Henrik Thom­sens Gård, og jeg blev ikke skuffet; inden vi kørte tilbage til Bovlund, havde de to Mænd fundet hin­anden så grundigt, at både de selv og vort Folk med dem kunde prise deres Lykke.

Nogen Tid derefter dannedes Skoleforeningen, og da var det godt, at de to Mænd kunde lægge deres Evner sammen. Sønderjyderne havde atter havt Held til at finde de rette Mænd til foreløbig at få Sagerne lagt til Rette, og til at finde den rette Afløser, da den første Formand af sine egne Grunde trak sig tilbage. Rigsmyndighederne har Øje med dem, og her kan det også siges, at Vejen er smal og Indgangen snæver til Livet, mens det er lige så sandt, at Vejen til Af­grunden er bred og Indgangen vid. Læsningen i „Fandens Billedbog“ er mageligere at lære end Ru­nerne i Livets Bog.

## 20.

„For Arne og Alter!“ lød i 1848 Løsenet fra en af Hans Krügers Bannersmænd, og dette er et godt Løsen, som gælder både det timelige og det evige Liv. Dette gælder det om ikke at glemme under en sådan Grænsestrid som den, der daglig kæmpes i Sønder­jylland, hvor Faren er stor for, at Hadets frådende Flom går over alle Bredder og sluger alle ædle Følelser. Men hvor dette sker, er der ikke langt til Råbet: Lad os æde og drikke, i Morgen dør vi!

Jeg sov en Gang under Vennetag derovre — hvor det var, siger jeg ikke. Men da jeg havde udsovet, og det var Tid til at stå op, kom der styrrende ind i Gæsteværelset to Mænd, gloende røde i Hovedet og med hæse Røster råbende, at de var de sidste på Skansen, de havde drukket Tyskerne på Pelsen, til de segnede under Bordet; men her skulde vi bare se, hvor de kunde endnu.

Jeg havde inderlig ondt af det for disse mine kære Landsmænd og sagde dem, at for den Skanse, de dér havde holdt, var det ikke værd at vove Livet, for i sådan Kamp var det vist, at Fjenden gik af med Sejren. De havde gjort bædre i at bruge Natten til at sove og Dagen til at gøre Gavn i Stedet for om Natten at storme indbildte Skanser og så om Dagen sove Rusen ud, der måtte til for at få Skansen både bygget og stormet. Og værre var det dog ikke med de to, end at de skammede sig og gik. Det kunde været meget, meget værre.

Så kender jeg en Mand, som en Gang blev spurgt, om han skulde *bede for Tyskerne*. Ja, svarede Manden, det er Din Skyldighed, og er Du en Kristen, kan Du ikke andet, men er nødt til det. Skal jeg da også bede for Præsten, som voldte, at jeg ikke kunde få ringet for mit døde Barn? Ja, som Kristen kunde Du ikke andet; men Du vil da selvfølgelig ikke bede om, at han skal gøre noget lignende igen ved given Lejlighed; men Du vil vel bede Gud om at lukke ham Øjnene op for, hvilken Synd, han har gjort imod

Dig, og vende hans Sind således, at han aldrig gør det mere.

„Det var jo at bede for mig selv!“ udbrød Spørgeren. Ja vist, det var det jo; men det har Du da også Lov til. Men for Præsten bad Du også, og timedes det ham, som Du bad, var det godt for ham; thi ingen har godt af at ærgre sine Medmennesker.



Cornelius Appel.

Nu bygges der Kirker i Sønderjylland. Gud gøre dem til ærlige Bedehuse. *Cornelius Appel* blev i vore Dage den første Frimenighedspræst i Sønderjylland, og var det i 15 År, til Mén på Mælet tvang ham til at trække sig tilbage til sit „Folkely“ i Dalum, hvor han siden på sine gamle Dage endnu var til Tjeneste og Glæde for mange.

På Valgmenighedens Kirkegård i Askov fik han sin Grav, og om hans åbne Grav klyngede der sig en stor Skare Mandagen den 1. April 1901. Der strålede med Lys og Varme i Talerne, der lød i Kirken af Ludvig Schrøder, L. B. Poulsen, J. N. H. Skrumsager og den Hedengangnes ældste Søn, Redaktøren af „Kors og Stjerne“, Mathias L. Appel. Ved Bordet ovre i Højskolens Festsal lød også mangt et godt Ord; men

intet bædre, syntes jeg, end det Par Ord, hvormed Gustav Johannsen oplyste, hvorledes han havde opdaget Appels sunde Kristenliv, da han havde lært ham at kende som „en Bønnens Mand“.

Gustav Johannsen var en sjælden flink Selskabsmand med sprudlende Vid; men Selskabslivet har jo også sine Farer, hvilket Gustav Johannsen også fik at føle, og han roste sig ikke af sin Styrke over for disse Selskabslivets Farer. Men allerdejlignst var det at mødes med ham i hans Hjem og i hans Lønkammer og opdage, at også han var en Bønnens Mand, en Hjemmets Mand; og derfor savnedes han sjældent i Helligåndskirken, den danske Kirke i Flensborg. Han var en Talsmand, der gjorde sine Vælgere Ære og var elsket af dem og agtet af sine Modstandere, fordi han aldrig nedlod sig til at bruge giftige Våben eller lagde an på at glimre ved sin ualmindelige Veltalenhed.

Derfor var Sorgen stor, da han et halvt År efter Appels Død fulgte ham i Graven. Fra Sørgehøjtiden i Askov var jeg i Følge med Gustav Johannsen og den Mand, der snart af Vælgerne skulde kaldes til at blive hans Afløser som Rigsdagsmand i Berlin, Redaktøren af „Flensborg Avis“, J. Jessen.

Vi havde stort Valgrøre i de Dage, og det var ikke lutter ædle Følelser, der bruste fra alle Kanter. Vi blev meget levende mindet om, hvad Rigsdagsmanden fra Præstø — gamle Grundtvig — skrev, da han var gået hjem uden at stemme enten for eller imod „Danmarks Riges Grundlov“ (Danskeren 1849, S. 334—36),



om Folket og „Partigængerne“, og hvad han i 1866 under Grundlovskampen sagde om den løbske og stædige Hest for Rigsvognen og om de to Heste, en for hver sin Ende af Vognen, trækkende hver til sin Side, så Vognen kom hverken fræm eller tilbage eller skiftevis fræm og tilbage, lige langt. Da lød det som et dybt Suk:

Løgn i Sagatale blev  
 Gift i Folkeblodet,  
 den med Hedesyge drev  
 Svulst i Folkemodet.  
 Sagavæld af Sandheds Grund  
 vær vor Sundhedskilde,  
 lad på Tunge Talen sund  
 aldrig gå til Spilde.

Da faldt det mig ind, at dér var en ypperlig Lejlighed til at drage Mindet fræm om vort Folks Oprejsning efter et dybt Fald, dets Samling efter en frygtelig Splittelse, mens halvvilde Naboer truede med at gøre os til et dødt Folk, der kun som et stinkende Ådsel samlede Gribbene.

Den første Vårdag 1901, 21. Marts, vilde det være 700 År, siden Erkebiskop Absalon lukkede sine Øjne, vi kunde også efter den ny Tidsregning sige, den 31. Marts, som netop samme År faldt sammen med Palmesøndag. En af de første Dage i Marts var jeg i København. Jeg boede hos Harald Holm. Det faldt mig da ind at spørge ham, om der tænktes på at gribe Lejligheden til at friske Mindet op om Absalon og om

Danmarks Frelse og Attersamling i hans Dage. Derom havde Holm intet hørt, og det var ikke faldet ham ind, at der var en sådan Lejlighed. Han rådede mig til at gå op til et af Hovedstadsbladene og gøre opmærksom på, at der var en sådan Lejlighed, og jeg havde selv gået og tænkt på det samme i nogen Tid, men havde dog ikke gjort det af Uvilje over Bladenes, som jeg syntes, alt for bidske og hadefulde Adfærd over for de ledende Mænd, hvilken Side de end hørte til.

Det var en voldsom Brydningstid nu lige før Rigsdagsvalget, det, der omsider førte til „Systemskiftet“. Der var mange Midler, som kunde bruges, men som jeg ikke fandt gode, og som, jeg syntes, kunde komme til at kaste

Skygge på Sønderjyderne og gøre ondt værre for dem. Jeg gik altså ikke til Bladene, hverken til højre eller til venstre, men tog ud til Sorø, hvor jeg først tog ind på Højskolen for at lægge Råd op med Vennerne dér. Men dér traf jeg ikke de Mænd, jeg søgte, og tog så ind i Byen til Enkefru Topsøe for siden at henvende mig til Rektor Hoff, som, jeg mente, var den Mand, der burde sætte Sagen i Gang. Fru Topsøe



J. N. H. Skrumsager.

rådede mig dog først til at tale med Sognepræsten og fulgte selv med mig hen i Præsteboligen.

Det var ikke første Gang, jeg mødtes med Pastor Krarup. På en Rejse havde jeg havt både Gavn og Glæde af at være i Følge og i Samtale med ham. Ellers var jeg ikke som nu kommen faldende med Døren ind i Huset til ham. — Jeg har en Hilsen til Præsten i Sorø fra Erkebiskop Absalon! „Det var ikke så lidt“, svarede han hjærtelig leende; men jeg fandt, der var ingen Tid at spille, og vedblev: Jeg skulde hilse fra Erkebiskoppen og spørge, om De her i Sorø husker at gøre Deres Skyldighed. Erkebiskoppen udstyrede Sorø med rige Midler til Åndslivets Frømme og særlig til at dyrke de historiske Minder. Nu er det 700 År, siden Erkebiskoppen døde. Burde vort Folk så ikke mindes om at takke Gud for den Oprejsning, det vandt ved hans Liv, og synes De ikke, der er god Grund til således at „advare vort Folk for Udslettelsens Dom og vise, hvorfra dets Frelse kom“?

Jo, det fandt Pastor Krarup, der var god Grund til, og spurgte om Dagen. Jeg nævnte da Palmesøndag og tilføjede: Så kan vi måske des mere levende mindes hans og hans Følges Heltedåd, da de Palmelørdag 1159 ved Boeslunde gjorde det af med Mandskabet fra 24 Venderskibe, som dér var oppe på Strandhug. Det var dog ikke, som jeg havde tænkt, Præsten kært at få det Palmesøndag; thi da skulde han have stor Konfirmation — mellem 70 og 80 Konfirmander, tror jeg, han sagde, der var. Det var jo dejligt, tillod jeg

mig at sige, for så kan De tillige konfirmere Ungdommen i Mindet om Absalon og hans genfødte Danmark som en levende og frugtbarørende Strøm.

På Præstens Spørgsmål om, hvad der skulde gøres, svarede jeg, at jeg fandt, de burde lade Basunen lyde over Absalons Grav, og at der var Minder nok at opfriske i Sang og Tale. Pastor Krarup lovede at tale om Sagen med Rektor Hoff, og næste Morgen gav jeg mig på Vej til Nørre Ørslev Højskole på Falster. I Næstved fik jeg en Rejsefælle, som måske blev den, der gjorde Udslaget, så der kom noget ud af det. Det var Fysikus, Dr. med. Boeg, der sagde, han skulde ud og se efter med nogle usunde Brønde. Dette priste jeg som en god Gerning og sagde, at jeg havde også været i Sorø at se til Brøndene; men det var Sundhedsbrønde, Mindernes Brønde, og så sagde jeg ham ligefræm, hvad det var. Han blev varm og ivrig og sagde, at dette måtte vi have gjort Alvor af. Både Rektoren og Præsten var hans Venner, og han skulde nok påminde dem.

Da jeg kom hjem til Kolding, lå der Brev fra Fru Topsøe, som ikke varslede godt; men få Dage efter havde jeg Brev fra hendes Datter Thyra med Skildring af den vellykkede Fest — med Klokkeringning Kl. 11 $\frac{1}{2}$ —12 Formiddag, medens Byens og Omegnens Folk samledes ved den minderige Kirke, der, da Klokken tav, åbnedes for Festoptoget fra Akademiet og for de udenfor ventende, deriblandt Mødre med deres Børn ved Hånden og på Armen, medens Orgelet

spillede „Dejlig er Jordan“, den gamle Melodi, som Absalon vel også har sunget med sin mægtige Røst, der havde runget i de store Kirkehuse, vi har fra de Tider. Optøget bølgede op omkring Bispegraven bag Altret syngende til Orgelets Toner „Dejlig er Jordan“. Graven var festligt smykket med Palmer, Kranse og Flag, og dér lod *Rektor Hoff* så først Ingemanns Tale lyde over Graven:

„Århundredes Stjærnen for tolvte Gang  
sig over Golgathas Kors opsvang.  
Længst Østens Stjerne i Norden lyste;  
men Danmarks Hjærte i Dødskamp gyste,  
tungt Herrens Hånd over Folket lå.  
Det var, som Danmarks Tid var omme,  
som skulde Gudherrens Dom nu komme,  
og Folk og Rige og Navn forgå.  
— Stig op af Graven, Du Slægt, som døde,  
forkynd Dit Fald og afmal Din Brøde,  
advar os for Udslettelsens Dom  
og vis os, hvorfra Din Frelse kom!  
Men I, som lyste i Tider dunkle,  
som klare Nordlys ved Midnat funkle,  
I store Ånder, som over Jord  
med Frelsens evige Banner foer,  
da Herren mægtig sin Hånd udstrakte  
og Folkeånden til Liv genvakte!  
Lys atter for os fra natlig Tid,  
I Åndekæmper i Herrens Strid!  
Og blunder atter i Blødheds Drømme  
mit Fædreland ved de dybe Strømme —  
hvad heller raser i blinde Lyst  
forvildet Slægt mod sit eget Bryst —

da ryster Sjælen og vækker Ånden  
 og styrker Hjærtet og ruster Hånden  
 til dansk og stor og til herlig Id —  
 til Danmarks Frelse i Nødens Tid!“

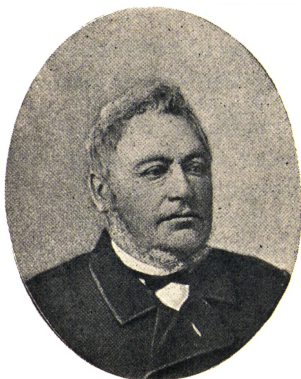
— og holdt så i Tilslutning dertil og i samme Ånd sin egen Tale til de Unge, inden der tilsidst basunedes fra Tårnet. Men den bædste Mindetaler over Absalon er det Liv, der i hans Dage satte Frugter, som holder vort Folk i Live end den Dag i Dag og vil holde det i Live, så længe der ved Arnen er Liv i Folkesangen, Mindetalen og Virksomheden og ved Alteret det evige Livs Lys over Dåben og Nadveren.

## 21.

To Dage efter Cornelius Appels Jordefærd, Onsdagen i den stille Uge, havde vi Folketingsvalg, og det var dette første Valg med hemmelig Afstemning, der efterfulgtes af „Systemskiftet“, så vi første Gang kunde sige, vi fik et „Folketingsministerium“, hvor selvhjulpne Mænd som Gårdejer *Ole Hansen*, Bringstrup, og Degnen i Stadil, *J. C. Christensen*, også kom med som Landbrugsminister og Kultusminister, altså just de to, som særlig leder Opdyrkningsarbejdet, både det håndgribelige og det åndelige, hvilket sidste jo er det vanskeligste, fordi åndløse Mennesker ofte bilder sig ind, at de er de allerklogeste på de Dele og ikke let at gøre til Måde.

Men enten man nu er fuldt ud med dem eller til

Dels imod dem, enten man stoler på dem eller ikke stoler på dem, må man sige, at det var modige Mænd de syv Mænd, der tog imod Kongens Kaldelse til at gennemføre de Opgaver, som Forgængerne enten ikke vilde eller ikke magtede at løse; thi de måtte jo enten være blinde eller let kunne se, at Hindringerne var vældig store og Kravene ikke mindre. Selve Grund-



J. P. Reimers.

loven ligner mere et Fangehus end et Folkehus med frisk Luft og fri Adgang for Sollysets op- livende Stråler. Men nu må vi på det bædste indrette os i Huset, som vi har det, indtil vi i en lykkeligere Tid kan enes om at få det indrettet bædre efter hele Folkets Tarv. Og så er vi et lidet Folk, lidet talrigt, omgivet af mægtige Na-

boer, og vore Gæster er ikke alle lige gode Gæster; hvorledes klarer vi os i alt dette? Hvorledes dyrker vi og vogter vor Have, hvor vi må sige, som sandt er:

„En Ting fattes ved den Have,  
Leddets er af Lave!“

Lad os bede for vor Konge og vort Folk, lad os bede for den lovgivende og udøvende Magt: „Gud give os Lykke og gode Råd, sin Nådes Lys os tilsende“.

— Mens *C. F. Tietgen* var Barn hjemme i Odense, kunde han på en Mindetavle, hvor nu Hovedindgangen er i Vest under St. Knuds Kirkes Tårn, læse om en Mand, der kaldtes „Handelens Lys i Odense“. Hvad mon den lille klarøjede Snedkersøn tænkte ved at læse dette? Og hvad mon Gud tænkte? Nu véd vi, at han i den lille Drengs Sjæl havde tændt et større Lys, der ikke blot skulde blive Handelens Lys i Odense, men Handelens og Samkvemmets Lys langt ud over Nordens Grænser. En Dag for mange År siden gik jeg på Odense Kirkegård sammen med *C. S. Thomaskær*, der lige med ét stod stille ved et lille Trækors, hvorpå han læste Navnet *Tietgen*. „*Tietgen!*“ udbrød *Thomaskær*, „mon han er i Familie med den store *Tietgen*?“ Ja, svarede jeg, ikke så lidt, nemlig så meget som en Fader er i Familie med sin Søn. *Thomaskær* så endnu en Gang på det lille Trækors og sagde: „Faderen har nok ikke været så stor som Sønnen!“ Ja, svarede jeg, hvem der i Guds Øjne var størst af de to, kan jeg ikke sige. Sønnen kender jeg ikke på første Hånd; men Faderen har jeg kendt som en af mine Venner, han var rigtignok kun en lille Snedker her i Byen, men han var dog det største, som vi Mennesker kan blive — *et Guds Barn*.

Det varede dog ikke længe, før jeg blev godt kendt i *Tietgens Hus*. Jeg husker nu ikke, ved hvilken Lejlighed det var, Præsten *Peter Rørdam* fræmstillede mig for Fru *Tietgen*; men det var dog vist den 3. November 1881 på Marielyst, da vi dér holdt Højtid, for



Grundtvigs Højskole havde virket dér i 25 År. Et Par År senere, den 8. September 1883, var jeg som Medindbyder til 100-Årsfesten for N. F. S. Grundtvigs Fødsel med ved Afsløringen af Marmorkirkens Spir, var også med ved Festbordet i Studenterforeningen, hvor Tietgen var en af Talerne; men det var dog først atter et Par År senere, jeg blev indført i Huset som



C. F. Tietgen.

en af Husets Venner. Da fortalte jeg Oplevelsen sammen med Thomaskær på Odense Kirkegård, hvortil Tietgen svarede med Vægt på hvert eneste Ord: „*De skal være velkommen i mit Hus til en hvilken som helst Tid!*“

Og jeg blev ikke skuffet; thi vel havde jeg ikke Evnerne, der skulde til for at tage Hånd med i hans store Virksomhed,

som jeg dog kunde følge med Glæde, fordi jeg skønnede dens Værd som Led i Arbejdet for Folkenes Fræmgang i, efter Skaberens Vilje, at få Jordens Kræfter til at føje sig efter dem, og han skattede også den Virksomhed, jeg udfoldede, så det blev hans sidste Ord til mig: „*Gud velsigne Dem og hele Deres Virksomhed!*“ Når Tjeneren ved Aftenstid bragte ham Posten ind på Bakken, måtte man undres over, at

han endnu havde Kræfter til at få det fra Hånde, og jeg skønnede da, at det var ikke ugrundet, han glædede sig over, at jeg lod mit Lys skinne for Fruen og hendes Aftengæster, og at hun i mine Oplevelser, min Sang og Tale der ud af „fik ny Impulser“.

*Marmorkirken* fik Tietgen indviet 1894. Den blev Kronen på Værket. Hans „Erindringer og Optegnelser“, som i År er udgivne af O. C. Molbech, skrev han under sin syvårige Sygdom, som han selv sagde om, at den måtte overgå ham, for at Vorherre kunde få Bugt med ham. Han oplevede at se Rigsskibets Ror lagt til venstre, men døde knapt et Fjerdingår efter. Den 22. Oktober 1901 sent om Aftenen lød Marmorkirkens Klokker ud over Hovedstaden og mældte, at nu var det sket — Carl Frederik Tietgen var sovet hen. Den følgende Aften samledes vi om hans Kiste i Hjemmet for at ledsage Liget om i Marmorkirken. I Hjemmet talte Pastor *F. L. Grundtvig*, den Mand, som Tietgen havde ønsket måtte blive Marmorkirkens første Sognepræst, men som snart fulgte efter Tietgen. På Grundtvig så jeg et Syn, da jeg sidste Gang så ham, et Syn, der bragte mig til at tænke på St. Stefans strålende Åsyn og på hans Tale: „Jeg ser ind i den åbne Himmel og Jesus stående ved Faderens Højrehånd!“

Da sidst jeg så Dig, mens Du led  
og næppe kunde tale,  
jeg stråle så Guds Herlighed  
fra høje Himmelsale.

Skønt ramt Du var af Dødens Pil,  
 og Veerne var stærke,  
 Din Ånd dog lyste i et Smil  
 med Livets Sejersmærke.

Fra Aftenmødet i Marmorkirken vendte jeg næste Morgen hjemad til Kolding, hvor det første Ord, jeg hørte, var: „Der er stor Sorg i Sønderjylland, *Gustav Johannsen* er død!“ Dette var sket, mens jeg opfyldt af den Alvor, der havde grebet mig, da vi Aftenen forud havde været samlet om Tietgens Kiste, sad i Færgen ude på Storebælt. Skønt *Gustav Johannsen* længe havde været syg og havde mistet Tæerne på den ene Fod, kom dette mig dog helt uventet. Det var ikke længe siden, jeg havde gæstet ham i hans Hjem og fundet ham ved godt Mod, så han endog skæmtede med de Tæer, han havde mistet, og hyad en Ven havde sagt, at „nu kunde Tyskerne da ikke træde ham på de Tæer“.

Ja, der var Sorg, og det var en stor Skare, der den 28. Oktober var mødt i Flensborg og samledes om hans Kiste først i Helligåndskirken, så mange som den kunde rumme, og siden mange, mange flere fra Kirken til Graven. Ja, der var Sorg og Savn, men dog ikke den håbløse Sorg, der gør Sindet modløst og rådvildt ved Tanken om Fræmtiden, og inden Vælgerforeningens Foregangsmænd skiltes og drog hver til sit, var der gjort ubrødelig Aftale om det forestående Valg.

Dette Spørgsmål blandede vi os ikke i og vidste

intet derom, før vi så det i Bladene, og vi Koldingmænd vendte hjemad med Firetoget.

I Vognrummet, hvor vi fik Sæde, kendte jeg de fleste. Vi var syv. På det Sæde, hvor jeg kom til at sidde, var vi fire og på det modsatte Sæde tre. Dér optog nemlig en Dør den ene Siddeplads. Midt på dette Sæde havde Konrad Jørgensen sat sig, og ved hans højre Side en ukendt Tysker, til venstre en midaldrende Mand, som navngav sig og sagde, han var fra Vejle. Det var på den forreste Bænk, hvor de kørte baglæns. Jeg sad lige over for den mig ukendte Tysker; men på min venstre Side, lige over for nævnte Dør, sad Gæstgiver Hans Ries fra Åbenrå, på min højre Side Dyrlægge Ries fra Toftlund og på hans højre Side i Hjørnet hans Hustru Kathrine, født Topp.

Det var Selskabet. Jeg gav mig først i Samtale med Hans Ries, og imidlertid rullede vi om ved Padborg og Bov og kom snart så vidt, at vi kunde se Tinglev Kirkespir. Jeg nævnede da Digterinden Anna, som er jordet dér på Kirkegården. Hende havde Hr. Ries aldrig hørt nævne, og jeg fik da Lyst til at for-



Pastor Christoffer Bruun.

tælle ham om hende, hans eget Byesbarn. Hun er jo nemlig født i Åbenrå, hvor hendes Fader den Gang var Hjælpepræst (Diakon) og boede i Embedsboligen på Storegade, hvor hun blev født den 14. April 1794.

Samme År gæstede Præsten i Zürich, Svejts, *Johan Casper Lavater*, Danmark, og da han havde hørt om den unge Præst Johan Kristian Lautrup som en Præst, der taledede ret og troede, hvad han selv sagde, greb han Lejligheden til at gå ind og hilse på ham, mens Posten skiftede Heste i Postholderiet. Men nu skulde det træffe sig så uheldigt, at Pastor Lautrup ikke var hjemme. Der var Bryllup i Byen, og Præsten var just i Kirken at holde Brudevielse. Præstefruen sad med sit lille Kristjane på Skødet, da der bankedes på, og den livlige, lille Svejtsers med de skarpe Træk trådte ind, sagde, hvem han var, og at han gjerne vilde have den Glæde at trykke Pastor Lautrups Hånd.

Præstekonen bad den mærkelige Mand sætte sig ned og vente, til hendes Mand kom hjem fra Kirken, og imidlertid lagde hun den lille fra sig i Vuggen for at kunne bringe Gæsten en Vederkvægelse. Men dette var der ingen Tid til, Posten ventede ikke. Der stod Præstekonen tvivlrådig; men Lavater gik rask hen til Vuggen, rørte så med sin velsignende Hånd Barnets Isse og sagde: „Gud velsigne Dig, Barn, bliv dine Forældres Trøst og Glæde, bliv god og from i denne urolige Tid!“ Moderen faldt i dybe Tanker, og inden hun så sig for, var Gæsten borte, som et Lyn.

Et Par År efter flyttede de til Brede, hvor Laurup siden var Sognepræst i næsten 50 År. Dér underviste han unge vordende Præster og lod sin Datter, som det var hendes Lyst, nyde den samme Undervisning, indtil hun blev så lærd, at hun med stor Dygtighed kunde hjælpe sin Fader med Undervisningen. Hun blev selv siden Præstekone. Hendes Mand, Jørgen Simon Jessen, var en Bondesøn fra Skovby i Vedsted Sogn ved Haderslev. Ham har jeg hørt skildret som en smuk, statelig Mand, men desværre skørhovedet, og i stødvis helt fra Sans og Samling.

Da A. D. Jørgensen mærkede, at jeg ikke var ukendt med hendes Liv og Digtning, bad han mig skrive hendes Levnedsløb. Han og hans Brødre, havde, sagde han, i deres Barndom i dansk Henseende levet af hendes danske Digte i „Flensburger Zeitung“. Jeg gik da til alle de Kilder, jeg kunde opspore, både skriftlige og mundtlige. Barfods Præstekalender så jeg hos Præsten M. Mørk Hansen i Vonsild. Men den bædste „Lanter“ gjorde jeg i Vedsted Sogn, hvor hendes Præstemand var født og døde som Sognepræst; i Brede Sogn, hvor hun havde trådt sine Børnesko, og endelig hos Redaktør Skovrøj i Tønder, der havde reddet nogle af hendes efterladte Papirer; på hendes Gård i Nørrevold og hos hendes Ven Jacob Johannsen, der ligesom hun selv stammede fra Tinglev.

I Vedsted Sogn var Gårdejer Anders Enemark af Høgelund den rette Mand til at føre mig sammen med de rette Folk, de gamle, som havde kendt både hende

og Pastor Jessen. Ham skildrede de som en gal Mand, der gik og slæbte med en Spade om Natten, plantede Gran oppe på Kirkepladsen, og red om Dagen Sognet rundt som en vild Mand. Men han holdt alligevel nogle gode Prædikener, „for dem skrev Madammen“.

Endelig faldt det mig ind, at jeg også måtte ind i Præstegården og se, hvordan Kirkebogen så ud. Dette mente Enemark ikke, der kom noget ud af, jeg vilde slet ikke få Lov at se Kirkebogen. Dette vilde jeg dog se, inden jeg vilde tro det. Og hvad fik så min Ven Anders Enemark at se? Han fik at se, at jeg fik alt, hvad jeg bad om. Jeg fik rigtignok i Førstningen Indtryk af, at Præsten ikke havde særdeles Agtelse for hendes Digtning. Han var ikke fri for at gøre Løjer med, at hun inde i Haven havde siddet „oppe i et Træ“ og digtet. Men Pastor Jessen roste han for den udmærkede Kirkebog, han havde ført.

Ja, det har De Ret i, sagde jeg og roste hans smukke, klare Håndskrift. Og sådan blev det ved helt igennem. Men endelig gik der et stort Lys op for mig. Men dette dér, sagde jeg, kan Pastor Jessen da ikke have skrevet! Vi var omme i 1842, og jeg læste:

„Den 19. Februar døde Sognepræsten Jørgen Simon Jessen i sit 52. År. Han blev 1818 valgt til Sognepræst i Dagebøl, 1822 kaldet til Sognepræst i Visby, i Ribe Stift, 1834 forflyttet her til Menigheden. Han var siden 1819 gift med Anna Kristjane Lautrup,

Datter af Sognepræsten i Brede, Hr. Johan Kristjan Loutrup. Han efterlader sig ingen Børn“.

Dette kan han da ikke have skrevet. Nej, det var jo klart som Dagen. Ja, men ser De, Hr. Pastor! det er jo den samme Håndskrift, hvormed Kirkebogen er ført i hele Pastor Jessens Embedstid. Det er jo Fruen, der har ført den. „Ja!“ sagde Pastor Eckell, „så har han brugt hende som Sekretær!“ Ja, og har i hende havt en udmærket Sekretær. Nu mærkede jeg, hun vandt Præstens fulde Agtelse.

Imidlertid holdt Toget ved Bolderlev eller Hjortkær. Hidtil havde min tyske Genbo ikke blandet sig i Samtalen; men nu henvendte han sig til mig og sagde på godt Dansk: „Det glæder mig at hilse på Dem, Hr. Eskesen!“ Dette kom mig så uventet. Det undrede mig at blive tiltalt således af en Mand, jeg syntes aldrig at have set før. Kender De mig? spurgte jeg. „Ja“, svarede han, „jeg kender Dem godt“. Kender De mig godt? Hvorfra kender De mig? „Jeg kender Dem af Deres Digte“, og så fræmsagde han et Vers, jeg selv havde glemmt, og som begyndte således: „Storhedsvanvid er en Syge“. Mer husker jeg ikke; men Manden fræmsagde hele Verset og sagde: „Dette gælder vi Tyskere“. Ja, sagde jeg, Storhedsvanvid er en slem Sygdom, enten det så er Tyskere eller Danskere, der lider af den; thi med den Sygdom bil-der den syge sig ind at være den eneste sunde, og at alle sunde Mennesker er syge. Men siden De kender mig så godt, får jeg så ikke at vide, hvem jeg



taler med? Dette Spørgsmål havde Manden åbenbart ikke ventet. Han havde vistnok troet, at jeg godt vidste, hvem han var. Mon han havde lagt Mærke til, at vi i det store Følge havde set efter ham, da en af mine Venner sagde mig, at han også var med i Følget og pegede på ham. Men hvor skulde jeg genkende ham, fordi jeg i en sådan Menneskemængde havde set et Glimt af ham!

Vi må ikke gøre hinanden Uret, heller ikke Tyskerne! var et af de sidste Ord, jeg havde hørt af Gustav Johannsens Mund, og det var et godt Ord, talt også ud af mit Hjærte. Og det var i samme Ånd, jeg nu i mine danske Venners Påhør indlod mig i Samtale med Tyskeren. „Jeg er en slem en“, sagde han og slog Øjnene ned, mens Brystet bølgede og Røsten bævede, „jeg hedder Strackerjan!“ Nå, er det Dem! måtte jeg udbryde undrende; men det var først, da vi var afgået fra Rødekro, der ret kom Gang i Samtalen. „Dette er Sprogforeningens Mølle“, sagde han og pegede på Rugbjerg Mølle dér Vest for Vejen, idet han tog fejl af den og Havslund Mølle, som ligger noget længere borte på den modsatte Side af Vejen. „Den Mand, som har givet Sprogforeningen denne Mølle, har studeret ved samme Universitet som jeg, han har studeret i Jena. Den Gang var han meget ivrigt Medlem af Studenterforeningen „Germania“, og nu giver han sin Mølle til den danske Sprogforening!“

Finder De dette så underligt? Baron Stampe er

jo en dansk Mand, tilmed vel dansk Lensbaron, hvad underligt er der da i, at han giver sin Mølle til den danske Sprogforening? De, Hr. Strackerjan, er jo en Tysker, og jeg vil sige: Skam skulde den få, som laster Dem, *fordi* De er Tysker, dette er De skabt til, og det vilde vist klæde Dem meget ilde, dersom De skabte Dem selv som en Dansker, lige så ilde, som det vilde klæde mig, hvis jeg, der er skabt som Dansker, vilde skabe mig som Tysker, da vilde De nok sige og måtte have Lov til at sige: „Det var da en underlig Tysker“. Vi har i vor gamle jyske Lov en Grundsætning, som jeg holder af og følger efter bædste Evne, og den siger: „Der er ingen bædre Lov at følge end Sandheden“, og jeg siger: Bædre Grundlov gives ikke end selve Sandheden.

„Den Grundlov vil jeg også følge!“ indskød Hr. Strackerjan. Det står vi os altid bædst ved, føjede jeg til, men sådan som vi Mennesker nu en Gang er bleven, er dette ikke lige hen ad den slagne Landevej; thi det kan ikke gøre det, at vi holder os til Sandheden med Munden, når Hjærtet og dermed hele Mennesket er langt borte fra den.

„Det er vel ikke værd, vi kommer ind på Politiken?“ sagde Hr. Strackerjan, og derom blev vi snart enige, at det var ikke værd og ikke vilde føre til noget i den korte Stund. „Skal det i Avisen, det vi her sidder og taler med hinanden?“ var et andet Spørgsmål, og vi enedes da også om, at det vilde ikke nytte noget, og jeg føjede til, at Livets fineste

og inderligste Ytringer i de allerømmeste Forhold led Skade ved at komme i Aviserne.

„Ja, nu er der jo kommen tredie Oplag af Hans Krügers Saga. Jeg har købt de to første Udgaver, og dem har jeg læst, skal jeg nu også købe den tredie? Er der i tredie Udgave noget, som ikke findes i de andre to?“ Det var der unægtelig; men da tredie



Landdagsmand Nielsen, Damager.

Udgave nu omtrent var ud-solgt, svarede hans Side-mand på Sædet, Konrad Jørgensen: „Nej, nu kan De vente til fjærde Ud-gave kommer, så kan De købe den“.

„Nu har vi da fået en ny Håndbog i det nord-slesvigske Spørgsmåls Hi-storie“, sagde Hr. Stra-ckerjan. Så kom vi i Sam-tale om den, og jeg dulgte ikke min Glæde over, at

vi havde dette gode Hjælpemiddel. Det gælder jo at følge Sandhedens gyldne Grundlov. Jeg kom da også, uden i Øjeblikket at huske Skribenten, til at nævne Levnetstegningen af Hr. Str. „Ja, et Vrængbillede!“ svarede han lidt spydigt, „jeg synes jo nok, når Hr. Clausen vilde skrive om mig og var hos Nielsen, Damager, så havde han ikke havt langt at gå for at få bædre Rede på det, han vilde skrive om. Han skri-

ver, at jeg fra en Tvekamp i mine Studenterdage har et Manddrab på min Samvittighed. Jeg har rigtignok duelleret; men jeg har da ikke slået Folk ihjel.“

Dertil havde jeg ikke noget at svare; men jeg tænkte ved mig selv, at jeg vilde være særlig omhyggelig for ikke at gøre en Modstander Uret i min Omtale af ham. At Hr. Strackerjan havde været i Tvekamp, kunde Arrene, han bar, vidne; men om han havde fældet sin Modstander, — derom kunde de ikke sige mig noget.

Ved Vojens skiftede Hr. Strackerjan Tog, og vi kørte videre; men da han sprang ud, tog han ikke sit Tøj med. Han vendte altså tilbage for at hente Tøjet. Da dette var sket, vendte han atter tilbage og vilde række mig Hånd til Farvel. „De vil måske ikke række Hånd til en Modstander?“ udbrød han studsende, da jeg tøvede. Jo, svarede jeg og kom med Hånden, lad os række hinanden Hånd som Modstandere, men lad os aldrig glemme J. H. Wessels Påmindelse:

„Hædre alle Nationer,  
hade Fejl, men ej Personer.“

Men jeg tænkte i mit stille Sind: hvor vilde jeg nødig være i Hr. Strackerjans Sted! Hvad han bag-efter tænkte om mig, er ikke godt for mig at vide. Jeg fik ikke Indtryk af, at det var noget ondt. Men hans Tanker var sikkert ikke mine i Øjeblikket, hvad de siden kan blive, hvem ved det? „Evhigheden er lang, længere end denne Historie“, som H. C. Andersen siger.

## 22.

Den 5. Oktober 1897 var det, A. D. Jørgensen døde. Jeg glemmer ikke den Dag, vi havde fulgt hans Støv til Graven, og jeg bagefter gæstede Kapt. J. C. la Cour i hans Hjem. „Dette var et tungt Slag for Dem!“ sagde han med sænket Blik og dæmpet Røst, da han mødte mig i sin Husdør, og jeg følte det; thi intetsteds havde jeg i de senere År bædre følt mig hjemme end hos ham i hans Hjem på Vesterbro, Lindevej 10. Dér gik jeg aldrig fejl efter de gode Råd og Oplysninger, jeg trængte til, og dér kunde jeg altid være vis på at finde fuld Forståelse af mine Oplevelser, hvad enten jeg kom fra Sønderjylland eller fra Højskolerne, eller hvor jeg ellers kom fra i hele Norden. Han målte ikke Livet med Dødens Mål eller vejede Sandheden på Løgnens Vægtskål, og han bar ikke „Lig om Land af Frode den fredegode“, Jeg siger endnu, skønt Venner, jeg agtede højt, fandt det smagløst:

En ægte Gråstener vi længe har prist,  
 og han var en ægte Gråstener,  
 der ved sine Frugter har Ægtheden vist,  
 hvad derom end Vrageren mener.

Ved et Møde hos F. F. Falkenstjerne på Københavns Højskole havde jeg første Gang den Glæde at hilse på A. D. Jørgensens Hustru, Fru Ida Jørgensen, som bragte mig en varm Hilsen fra hendes Mand, der havde glædet sig til at være med til Mødet, men

var bleven hindret ved, at hans Embede krævede andet af ham; men fra den Tid var jeg altid en velkommen Gæst i hans Hjem og på hans Arbejdsmark, hvad enten den så var i Rigsarkivet, i Studenterforeningen, i „Sønderjyds Samfund“, eller hvor han ellers havde sin Virksomhed. Jeg lærte derved at kende hans udmærkede og sjældne Evne til at få Ungdommen i Tale og i Ånde og derved vinde sig virksomme og dygtige Medarbejdere.

Da han første Gang indbød mig til at følge med op i „Studenterforeningen“, vidste jeg knap rigtig, hvad jeg skulde sige til dette, da jeg ikke var „akademisk Borger“. „Det er jeg heller ikke“, sagde han, og jeg angrede ikke, at jeg gik med. Jeg så snart, at hvor han var Ordfører, dér måtte Lavsånderne fly og Spidsborgerligheden pakke sig.

Det nyttede heller ikke nogen i hans Nærværelse at kro sig af at være fød i Sønderjylland, når de ikke længer havde hjemme derovre og led og stred med dem, der blev hjemme og hævdede deres Ret til at være der som Danske, ligesom deres Fædre. „De er slet ikke Sønderjyde!“ sagde han en Gang til en ung Mand, som lastede vort Arbejde herovre og kroede sig ikke så lidt, hver Gang han fandt Lejlighed til med bred Mund at sige: „vi Sønderjyder“. „De er slet ikke Sønderjyde, De er fød Sønderjyde; men De er der jo ikke mere og har ikke en Gang Lov til at være der. Vi har ikke længer den Ære at være Sønderjyder. Vi er danske ligesom de øvrige danske her i

Danmark, dette har vi tilfælles med Sønderjyderne; men Sønderjyder er vi ikke!“ Jeg glemmer aldrig den vemodige Klang, hvormed han udtalte dette, men heller ikke den Harme, der bruste i hans Sjæl, hvor der krævedes Forrettigheder bare på Grund af Fødsel i Sønderjylland.

I en Række af År kom han hvert Efterår til Kolding i September eller Oktober Måned og havde da gerne et godt Ord at sige ved det danske Møde på Kolding Højskolehjem især til Trøst for de mange Sønderjyder, vi da havde den Glæde at mødes med herovre.



Redaktør J. Jessen.

Det var et vældigt Arbejde, A. D. Jørgensen havde fået Evner og Kræfter til at udføre, inden han den 11. Juni 1897 fyldte

de 57 År. Dette År var 500-Året for Kalmareningen i Dronning Margretes Dage, og skønt han var meget medtaget af sit vældige Arbejde, måtte han dog i dette Jubelår både til Askov (Skibelund), Vejle og Testrup som Sagataler. Jeg var sammen med ham på Testrup og mærkede nok, der var Fare på Færde. Jeg mente, at vi burde give Afkald på at få ham til Kolding i September. En af de første Dage i August

var jeg i København og sagde dette til ham; men han kunde ikke give Afkald på at mødes med os i Kolding som sædvanlig. Det gik nok, mente han og fastsatte selv Tiden til den 2. September.

Siden så jeg ham ikke. Få Dage efter kastedes han på Sygelejet; det viste sig snart, at der ikke kunde være Tale om at få ham til Kolding til den Tid, han havde tænkt. Vi opgav dog ikke Håbet om atter at se ham iblandt os; men Guds Tanker var da ikke vore. Han fik ikke Ende på Arbejdet, han havde tænkt at få „dokumenteret“, hvad der var Årsag i vor sønderjydske Elendighed, for derefter at give sig hen i en Fræmstilling af de indre Livsstrømninger i Folkelivet i Lighed med Kæmpevisernes, hvor

„Oldtidsgråden over Balder  
Frejagråden længselsfuld  
gennem Nordens Middelalder  
rulled som en Strøm af Guld“.

Derfor vilde han ligesom Grundtvig gærne høre hver lille Livsytring fra de oprindelige Livskilder, som sprudler trindt omkring i nordiske Hjem og ikke er tilfrosne eller tilstoppede med golde Leveregler eller udtørrede i et vellystigt Levnet.

## 23.

„*Som Kvinden er, sådan er Huset*“, er en Sandhed, som vi er gammel kendt med her i Norden, og i England har de et Ord, der siger, at „når en Mand er bleven til noget stort, til at være noget for mange,



må han have havt en god Moder“, og siger vi i Grunden ikke det samme? Når vi taler om den Mand, som nu snart alle synes at mene var den, der fyldte mest her i Norden i forrige Århundrede, og hvis Synskreds Bjørnson har ment skulde blive hele Nor-



Henriette Gubi.

dens i tusind År, så tænker vi tillige meget mere på hans Moder end på hans Fader og grumme meget på hans Barnepige, den værkbrudne Magdalene.

Dette er da såre trøsteligt for Kvinder, som der er noget ved at gøre, selv om de ikke så lige hører til Vikingetidens Skjoldmøer, der ikke gav Mændene noget efter, når de foer i Harnisk og fylkede sig under Ravnebanneret.

Hvis Bismarck er Tysklands største Mand i forrige Århundrede, så synes i det Stykke Tankegangen at være noget anderledes dér. Efter hans Tankegang var det jo den tyske — prøjssiske — Skolemester, der overvandt de to Kejserdømmer Østerrig og Frankrig og genoprettede det tyske Kejserrige. Ved at

overvinde det østerrigske Kejserdømme blev han Eneherre over Byttet, der fravristedes vor Konge og vort Folk i 1864, dog med et lille Men ved, som det franske Kejserdømme havde på sin Samvittighed og måtte bøde for ved Sedan.

Nu har imidlertid den prøjssiske Skolemester drevet sit Spil i Sønderjylland i mer end en Menneskealder, og endnu er der danske Mødre og danske Piger, som synger over Vuggerne, ikke på Trods, men af Hjærtets Trang, og der er vel også Bedstemødre („Oldemødre“), som ligeledes af Hjærtets Trang synger de arvede Sange og lader de arvede Oplevelser strømme videre til Børnenes Glæde og Oplivelse.

For 20 År siden havde Frk. Lindberg sin Virksomhed i de Egne, hvor Kristen Kold, Sigfrid Ley og Cornelius Appel havde haft en god Indflydelse i den danske Tid, og på Østkysten havde Frk. Klüwer og Frk. Tauber deres Pigeskoler i Flensborg og i Haderslev, og unge Piger gjorde sig rede til at følge i deres Spor; men Magthaverne havde ikke større Vanskeligheder med at tolke „den prøjssiske“ Skolelov af 1814, således at deres Veje blev ufræmmelige, og Børnelærdømmens eneste Vej uden for Hjemmet blev den almindelige prøjssiske Skolevej, hvor alt, hvad der kan minde Børnene om, at de er Børn af Nordens Folk, er borte, og hvor det skal bildes dem ind, at Prøjsserne er deres Fædre, at deres Fane har Dødens Farver, fordi deres Fædre, Prøjsserne, gik i Døden for deres Frihed, samt at de, siden Prøjsserne drev

den danske Hær fra Grushobene på Dybbøl Banke, er knyttet til Prøjssen med Blodets Bånd og kan råbe ud i Verden: „Jeg er en Prøjsser og vil blive ved at være en Prøjsser!“ Altså i stik Modsætning til Hjemmenes Løsen: „Vi er Danske og vil blive ved at være Danske!“

Den gamle Alsbiskop Jørgen Hansen skrev ved

Lejlighed: „Det er ikke nok at være dansk, vi må også være retfærdig!“ —

Ja vist må man det; men der er så meget, der hedder Retfærdighed, og det er ikke alt af det gode, lige så lidt som alt, hvad der er dansk eller tysk, er af det gode. Det går med dette som med den gangbare Mønt, der ikke er slået af lutter ædle Malme, som aldrig kan



Dr. Malkkl Friberg.

ruste i Mulde eller tæres af Ilden.

Nu nylig døde vor navnkundige Landsmand Prof. *Niels Finsen*. Hans Lysværk er i Ry Alverden rundt for Tjeneste, det yder hele Menneskeslægten. Vi har længe vidst, at utallige Væsener, vi ikke kan se med uvæbnet Øje, vrimler i Luften, og at iblandt dem igen utallige er giftige Væsener, som går Ærinde for Døden, ligesom vi ser for vore Øjne glubske og giftige

Dyr og giftige Urter, lige så vel som der er Dyr og Urter i Livets Tjeneste.

For de Udyr og det Ugræs, Enhver kan se med bare Øjne, er det nu ikke så vanskeligt at væbne sig, og mod de luftige Væsener væbner vi os nu også med Lysets Våben og synger:

Op al den Ting, som Gud har gjort,  
hans Herlighed at prise!  
det mindste, han har skabt, er stort  
og kan hans Almagt vise.

Niels Finsens Lysværk er i Ry  
på hele Jorderige;  
men Solens Kraft er ikke ny,  
med Sandhed vi må sige.

Dens Strålehær har større Magt,  
end dagligdags vi tænker,  
og Lov er i dens Vælde lagt  
mod Kryb, som Livet krænker.

Et Sundhedsglimt Niels Finsen fandt  
og Gavnet aldrig glemte,  
det Liv, som derved Sundhed vandt,  
til Lov og Tak han stemte.

En Fjændehær han vrimle så  
i Milliarders Mængde;  
den Strålehæren måtte slå  
til Jords i Tidens Længde.

Hvem gav Niels Finsen Tro og Syn  
på Strålehærens Vælde,  
der ramte Fjænden som et Lyn,  
hans Fylking først at fælde.

Mon ikke Solens Skaber selv,  
 der både Isen bryder  
 og løser evig Livets Elv,  
 at frigjort fræm den flyder.

Mon ikke han, hvis Kærlighed  
 vil Glemte evig glæde  
 og fylde med sin Herlighed  
 Umyndige og Spæde.

Op al den Ting, som Gud har gjort,  
 hans Herlighed at prise,  
 det mindste, han har skabt, er stort  
 og kan hans Almagt vise!

Vi priser os lykkelige ved at bo i lyse, luftfriske Boliger, og det er os en Ære og en Glæde, at de holdes rene både ved Menneskehånd og ved Solens Stråler, som vi derfor gjerne lukker ind i vore Boliger og agter det for Dårskab at stænge ude.

Således i det Ydre, ikke blot fordi det tager sig godt ud, men for at få det virkelig godt, og ikke mindre nødvendig er Hjærtelivets og Åndslivets Renhed. „Fræmfor Alt, du vogter, vogt dit Hjærte; thi af Hjærtet er Livets Væld“, er et af Kong Salomons Visdomsord, og når vi hører ham, der er „*mere end Salomon*“ tale om al den væmmelige Urenhed, der vælder ud af et Menneskehjærte i Samliv med urene Ånder (Uånder), så ser vi, det er ramme Alvor, når der kaldes ad os til at vare vort Hjærte, at vi ikke i Søvne skal overlistes af gøglende Drømme, og da må vi nok sukke sammen med Kingo:

„Hav Tak for Korsets Time!  
Læg, Hjærte Jesus, Syndens Byld,  
lad Satan ej for Syndens Skyld  
i Drømme for mig stime.“

„Sig mig, hvem du giver dig af med, så skal jeg sige dig, hvem du er.“ Ja, sig mig Sjæl, om det er rene eller urene Ånder — Ånder eller Uånder — du omgås med i dit Hjærtes Lønkammer! Som vort Samliv er, så er vort Liv, ædelt eller uædelt. Men ingen Ånd er bædre at omgås med i Lønkamret end „Åndernes Ånd“, som er Faderens og Sønnens og Menighedens Ånd, som vidner med *vor* Ånd, at vi er Guds Børn og giver os både Trang, Lyst, Drift og Kraft til at bede Fader-  
vor med Lovprisningen over, at Gudfaders er Magten, Riget og Herligheden i al Evighed, og med det Amen, som er både Guds og hans Menigheds hellige Ja.



Marie From.

Jeg vil ende denne min Bog med en oprigtig Tak *især* til de kære danske og nordiske Hjem, hvor jeg har mærket den Hunger og Tørst efter Retfærdighed, som sikkert mættes med evig Salighed, og hvor jeg ude på Kongens Tog bædst fandt Hvile og Vederkvæ-

gelse. Gud velsigne dem Alle! Og så tilsidst, hvad jeg, da vi i Septemberdagene var på Færde ved *Dannevirke*, skrev i Gæstebogen i Rødekro ved Kalegat:

I Aftes her jeg Solen så  
 med sidste Smil sig dølg  
 og fræm de skumle Skygger gå  
 med Kraftløshed i Følge.  
 Da fandt jeg her den søde Ro,  
 til atter over Lide  
 jeg så i Østen Solen lo  
 og fræm med Dagen skride.

Vel Thyra og Kong Valdemar  
 er begge død og borte;  
 men Solen er dog lige klar  
 og spreder Skygger sorte,  
 så de til hver sin Vrå må fly,  
 og hvor der syntes øde  
 med Duggen rejser sig som ny  
 af Dvale Markens Grøde.

Og Kampene om Hedeby  
 med Kampens Mænd og Kvinder  
 vi sér, som når af Tågesky  
 med Vælde Solen vinder.  
 Og Absalon og Valdemar  
 med deres Helteskare  
 vi ser som Solens Stråle klar  
 med Kraft sig åbenbare.

---

